

LINGUA SANSCRITA

GRAMMATICA - EXERCITIA
ANTHOLOGIA - VOCABULORUM INDICES

M. RAMPOLLA DEL TINDARO

ROMAE MCMXXXVI
EX OFFICINA TYPOGRAPHICA SENATUS
DR. IOANNIS BARDI

PROPRIETÀ LETTERARIA

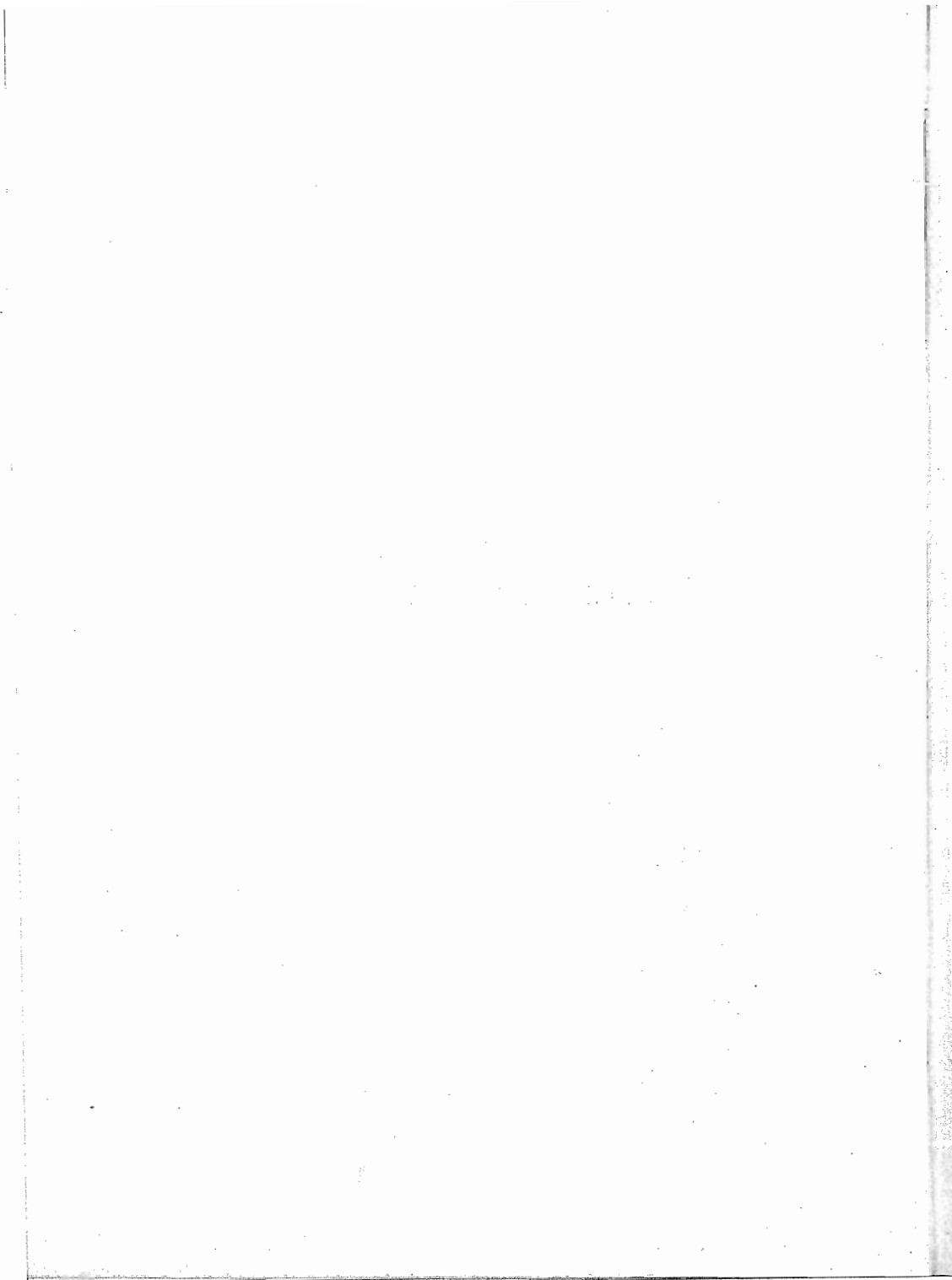
COPYRIGHT BY M. RAMPOLLA DEL TINDARO, 1936

PRINTED IN ITALY

ROMA — TIPOGRAFIA DEL SENATO DEL DOTT. G. BARDI

MEMORIAE
BENEDICTI PP. XV

PRAEFATIO

Suscepto munere, anno MCMXXXIII, linguam sanscritam docendi in P. Instituto Missionali Athenaei Urbani de Propaganda Fide, statim comperimus nullum exstare idoneum textum quo alumni uterentur, cum quia plures auctores grammaticam nullis adiectis exercitiis conscripserint, tum quia, si qui ea adiecerint, sicut desideratus magister noster O. Nazari, illorum textuum exemplaria fere omnia vendita sint. Huc accedit quod libri illi alumnis diversarum linguarum una discentium, ob sermonis singularitatem, minime utiles sint.

Necessitate itaque compulsi opus aggressi sumus non leve grammaticam sanscritam conscribendi sermone latino – quem omnes sanscritae linguae operam navantes apprime calleant oportet – ita tamen ut non omnia quae dici possint, sed ea quae dicenda sint ordinatim enucleateque diceremus; amotis prorsus subtilioribus disceptationibus, sed adhibito, in casibus dubiis, auxilio probatissimorum auctorum: J. Wackernagel, W. D. Whitney, Th. Benfey, A. F. Stenzler, G. Buehler, A. Thumb, nec non, ex antiquioribus, F. Bopp, qui latine scripsit, et nostro G. Flechia.

Grammaticam distribuimus, praemissis necessariis de re phonetica, in triginta lectiones, singulisque lectionibus facile exercitium cum ex sanscrito in latinum, tum ex latino in sanscritum adiecimus – nulla enim adest copia discendi lin-

quam si apta exercitia desint -; vocabulorum nexus gradatim induximus ne inde ab initio nimis difficultatibus tirones subito obruere videremur. Anthologiam apposuimus ex optimo quoque litterarum genere aliquid excerptentes nec non utrumque lexicon, latino-sanscritum et sanscrito-latinum de vocabulis omnibus quae et in anthologia et in exercitiis adhibentur, usi operibus V. S. Apte et Monier Williams, et, si quando opus fuit, vel ipso Lexico Petropolitano (Boehtlingk u. Roth, ed. maior).

Cl.mo et exc.mo viro C. Formichi, qui nisi opera et consilio multum adiuvisset plura forsitan reprehendenda in hoc opere invenirentur; carissimis ddr. V. Pisani et M. Carelli nec non Th. Rampolla del Tindaro, qui patienter mecum curaverunt omnia menda tolli, debitas iuvat ex corde rependere grates.

Quae vero adhuc corrigenda nos tunc latuere hic notantur, et si alia « मोक्षमोक्षिताः » non advertimus, de eis benigne nuncium suscipiemus.

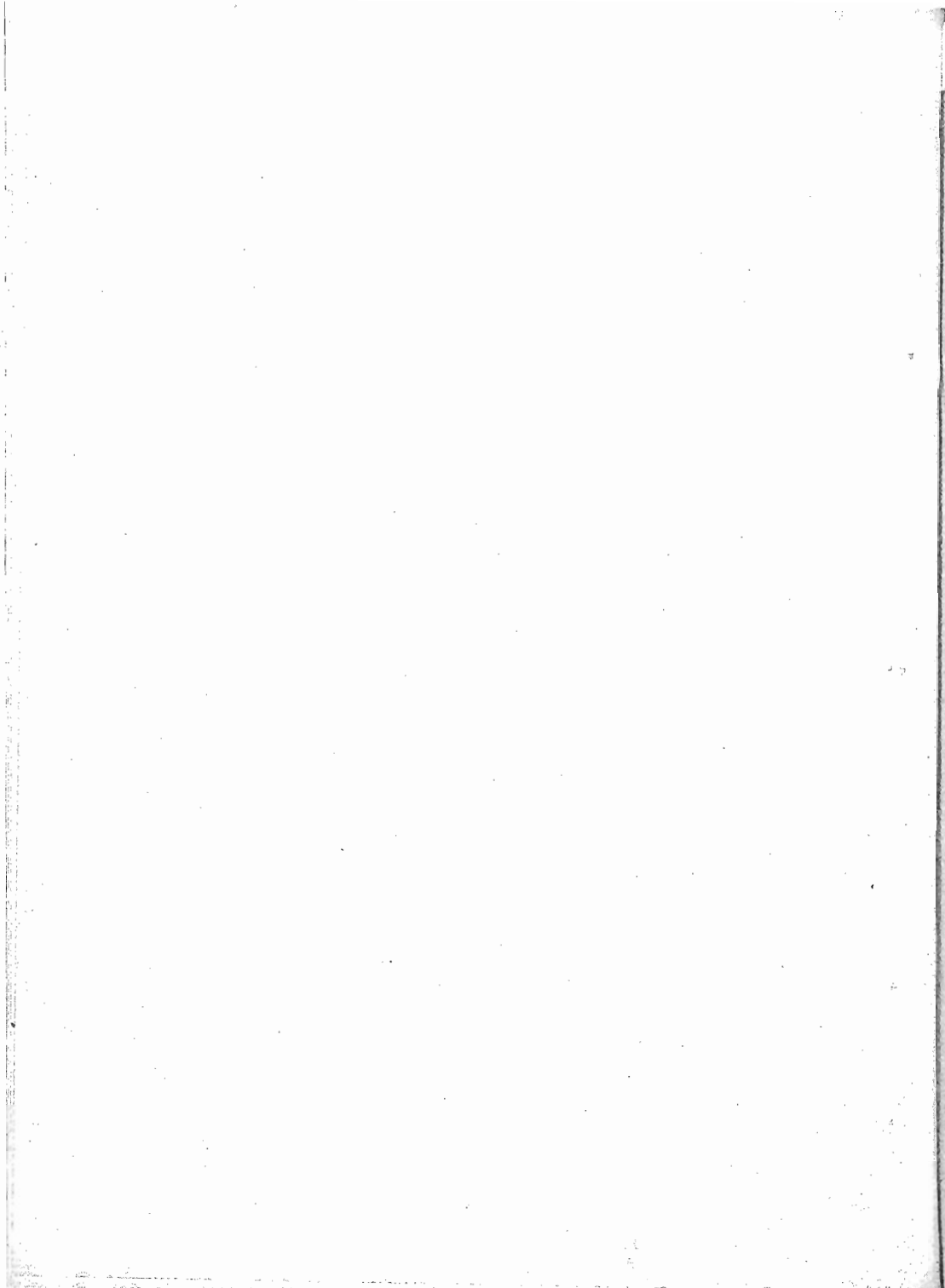
Moneatur alumnus ne exercitia incipiat nisi prius emendationes inducat quae pag. 259 notantur.

Romae, d. XXXI m. Maii a. MCMXXXVI in festo Pentecostes.

MARIANUS RAMPOLLA DEL TINDARO

PARS I^A

PHONETICA – MORPHOLOGIA – SYNTAXIS

PHONETICA

Communior scriptura pro sanscrita lingua ea est quae *devanāgarī* appellatur (देवनागरी). Modo quodam systematico litterae disponentur quem sequens tabula exhibet.

TABULA ALPHABETICA

VOCALES

Simplices	breves	अ a	इ i	उ u	ऋ ṛ	लृ ṛ
	longae	आ ā	ई ī	ऊ ū	ॠ ṛ	(लृ ṛ)
Diphthongi	clausae	ए e	ओ o			
	apertae	ऐ ai	औ au			

CONSONANTES

	Surdae		Sonorae		Nasales
	non aspiratae	aspiratae	non aspiratae	aspiratae	
Gutturales	क <i>ka</i>	ख <i>k-ha</i>	ग <i>ga</i>	घ <i>g-ha</i>	ङ <i>ṅ</i>
Palatales	च <i>ca</i>	छ <i>c-ha</i>	ज <i>ja</i>	झ <i>j-ha</i>	ञ <i>ṇ</i>
Linguales	ट <i>ṭa</i>	ठ <i>ṭ-ha</i>	ड <i>ḍa</i>	ढ <i>ḍ-ha</i>	ण <i>ṇ</i>
Dentales	त <i>ta</i>	थ <i>t-ha</i>	द <i>da</i>	ध <i>d-ha</i>	न <i>n</i>
Labiales	प <i>pa</i>	फ <i>p-ha</i>	ब <i>ba</i>	भ <i>b-ha</i>	म <i>m</i>
Semivocales	य <i>ya</i>	र <i>ra</i>	ल <i>la</i>	व <i>vā</i>	} sonorae
Spirantes	ह <i>ha</i>				
	श <i>ṣa</i>	ष <i>ṣa</i>	स <i>sa</i>		} surdae

Visarga : ḥ, anusvāra ṁ, anunāsika ṁ vel ṁ.

DE DESCRIPTIONE

I. — VOCALIUM

Vocales scribuntur ut in tabula praecedenti solummodo:

- 1) in initio propositionis vel periodi;
- 2) si per se syllabam constituent.

In medio autem et in fine vocabulorum:

अ numquam scribitur, censetur enim unicuique litterae (consonanti vel semivocali) inhaerere; ad excludendam अ a, ponitur sub consonanti (vel semivocali) signum — quod dicitur *virāma* (= « cessatio »), ex अभवत् *abhavat* = « erat », अभवत् *abhavata* = « eratis ».

Signa pro ceteris vocalibus haec sunt:

ॐ pro ā मा mā « me » (acc.), आवाम् āvām « nos duo ».

ॐ i consonanti praemisum. पति *pati* « dominus », इति *iti* « ita ».

ॐ i ॐ जीव् *jīva* « vivere », जननी *jananī* « genitrix ».

उ u तु *tu* « sed », सुख *sukha* « felicitas », अधुना *adhunā* « nunc ».

व ॐ ॐ भू *bhū* « fieri », वधू *vadhū* « mulier ».

वृ ॐ ॐ वृष् *vṛṣ* « plueret », नृप *nṛpa* « rex ».

पितृन् *pitṛn* « patres » (acc.), मातृणाम् *mātṛṇām* « matrum ».

ॐ ॐ कृप् *kṛp* « efficere ».

Pro diphtongis:

ॐ pro e मेघ *megha* « nubes », देव *deva* « deus ».

ॐ ai रै *rai* « divitiae », देवैस् *devais* « deis ».

ॐ o गो *go* « bos », देवयोस् *devayos* = « duorum deorum ».

ॐ au नाव् *navs* « navis », मौन *mauna* « silentium ».

In litteris द, र, श, ह, u, ā sic uniuntur: दु *du*, रु *ru*, शु *śu*, हु *hu*, दू *dū*, रू *rū*, शू *śū*, हू *hū*.

Praeterea ह्रि *hri*, ह्रि *hri*, द्रि *dri*, द्रि *dri*.

II. — CONSONANTIUM

Duae vel plures (etiam quinque) consonantes vocale carentes inter se coniunguntur triplici modo; etenim:

a) aliae aliis iuxtaponuntur स्त *st*, न्द *nd*, म्प *mp*.

b) aliae sub aliis ponuntur म्ल *ml*, ञ् *ñc*, श्च *çv*.

c) modo arbitrario tertium quoddam signum formant.

Ad distinguendos facilius non paucos nexus haec notanda sunt: generatim litterae sanscritae tria elementa habent: lineolam horizontalem, lineolam verticalem, partem propriam distinctivam. Haec prima scribitur ex. gr. १: श, श, श; २: त, त, त, si altera ex lineolis desit: १, क, क; २, म; ३, ध.

In nexibus itaque classis a) et b) elementum distinctivum non amittitur sed tantum alterutra ex lineolis; in nexibus tertiae classis pars distinctiva non amplius recognosci potest.

Quandoque ad lectorum usum nonnulli nexus faciliore ratione scribuntur: ex. gr. पंत्या vel पंक्या loco पङ्ग्या (vide p. 6 lineam n° 6).

NEXUS CONSONANTIUM

Coniunctio duarum consonantium.

क्क *kka*, कख *kkha*, कण *kṇa*, क्त *kta*, कथ *ktha*, क्न *kna*, क्न *kma*,
कय *kya*, क्र vel क्र *kra*, क्ल *kla*, क्व *kva*, क्ष vel क्ष *kṣa*. ल्य *khya*,
ल्व *khva*. गघ *ggba*, गध *gdha*, ग्न *gna*, गभ *gbha*, गम *gma*, गय *gya*,
ग्र *gra*, ग्ल *gla*, ग्व *gva*. घ्न *ghna*, घ्य *ghya*, घ्र *ghra*, घ्व *ghva*. ङ्क *ṅka*,
ङ्क *ṅkha*, ङ्ग *ṅga*, ङ्घ *ṅgha*, ङ्म *ṅmba*, ङ्म *ṅma*.

च् *cca*, च्क *ccha*, च्च *cṇa*, च्म *cma*, च्य *cya*. च्छ *chya*, च्छ *chra*.
ज्ज *jja*, ज्ज *jjha*, ज्ज *jṇa*, ज्म *jma*, ज्य *jya*, ज्र *jra*, ज्व *jva*. ञ्च *ñca*,
ञ्क *ñcha*, ञ्ज *ñja*.

ट् *ṭa*, ट् *ṭha*. ठ् *ṭhya*. ड् *ḍga*, ड् *ḍḍa*, ड् *ḍṇa*, ड् *ḍḍha*, ड् *ḍbha*,
डा *ḍya*, ड् *ḍra*. ढ् *ḍhya*, ढ् *ḍhra*. एट् *ṇṭa*, एठ् *ṇṭha*, एउ *ṇḍa*,
एढ *ṇḍha*, एम *ṇṇa*, एम *ṇma*, एय *ṇya*, एव *ṇva*.

त्क lka, त्त् tla, त्थ ttha, त्त् tna, त्म tma, त्थ tya, त्र tra, त्वा tva,
त्स tsa, थ् thna, थ्य thya, थ् thva. द् दga, द् दgha, द् दda, द् दdba,
द् dna, द् दba, द् दbba, द् दma, द् दya, द् दra, द् दva. ध् dhna,
ध् dhma, ध्य dhya, ध् dhra, ध् dhva. त् nta, न्थ ntba, न्द् nda,
न्ध ndha, न् नna, न्म nma, न्य nya, न् नra, न्व nva, न्स nsa.

प् pta, प्थ ptba, प्र pna, प्प ppa, प्फ ppha, प्म pma, प्य pya,
प्र pra, प्ल pla, प्व pva, प्स psa. ब् bja, ब्द् bda, ब्ध bdha, ब्ब bba,
ब्म bbba, ब्य bya, ब्र bra. भ्य bhya, ब्र bhra, भ्व bhva. म्मा mya,
म्म mna, म्प mpa, म्फ mpha, म्ब mba, म्म mbba, म्म mma, म्भ mya,
म् मra, म् मla.

य्य yya, य् yra, य् yva.

र्क rka, र्क् rkba, र्ग rga, र्घ rgba, र्च rca, र्क् rcha, र्त् rja, र्ण rna,
र्त् rta, र्थ rtha, र्द् rda, र्ध rdha, र्प rpa, र्ब rba, र्भ rbba, र्म rma, र्य rya,
र्व rva, र्श rša, र्ष rša, र्क् rha.

ल्क lka, ल्ग lga, ल्द् lda, ल्प lpa, ल्ब lba, ल्म lbba, ल्म lma,
ल्य lya, ल्त् lla, ल्त् lva, ल्त् lsa, ल्क् lba.

व्ना vna, व्य vya, व्र vra, व्त् vta, व्व vva.

श्च cca, च्च cna, श्य cya, श्र cra, श्ल cla, श्व cva. ष्क sha, ष्ट sha,
ष्ठ sha, ष्ण sha, ष्प sha, ष्म sha, ष्य sha, ष्वा sha. स्क sha, ख sha,
स्त sta, स्थ stha, स्ना sna, स्प spa, स्फ spha, स्म sma, स्य sya, स्र sra,
स्व sva, स्त ssa. ह्भ ha, ह्भ ha, ह्म hma, ह्य hya, ह्र hra, ह्ल hla, ह्व hva.

Coniunctio trium consonantium.

क्क्क् vel कक्क् क्क्या, क्क्क् क्क्या, क्कन क्कना, क्कम क्कमा,
क्कय क्क्या, क्क्य क्क्या, क्क्या क्क्या, क्क्य क्क्या, क्क्य क्क्या, क्क्य क्क्या,
क्क क्क्या, क्क क्क्या. ग्ग्य ggbya, ग्ग्य ggbya, ग्ग्य ggbya, ग्ग्य ggbya,

ग्य gya, गध्व gdhva. ङ्क्ता ङ्क्ता, ङ्क्ता ङ्क्ता, ङ्क्ता ङ्क्ता, ङ्क्ता ङ्क्ता,
ङ्क्ता ङ्क्ता, ङ्क्ता ङ्क्ता.

च्य cya, च्य cya, च्य cya, च्य cya. ज्ञा jña, ज्ञा jña.
न्य nya, न्य nya, न्य nya, न्य nya.

ट्य tya. ड्य dya, ड्य dbhya. एय ntya, एय ntya, एय ntya,
एय ntya.

त्रा tra, त्र्य tya, त्र्य tya, त्र्य tsna, त्र्य tya, त्र्य tya,
त्र्य tya, त्र्य tya, त्र्य tsya, त्र्य tya. त्र्य tya, त्र्य tya, त्र्य tya, त्र्य tya.
द्र द्र, द्र द्र, द्र dbhya, द्र dya, द्र dya. ध्य dya, ध्य dya,
ध्व dya. न्द nnda, न्म nma, न्म nma, न्म ndhma, न्म ntya,
न्य ntya, न्य ntya, न्य ntya, न्य ntra, न्द्र ndra, न्द्र ndra,
न्य ntya, न्द्र ndra, न्द्र ndra, न्द्र ntya, न्द्र ntya.

प्ता pta, प्य pta, प्य psya, प्य pta, प्य pta, प्य pta,
प्ता pta. ब्य bya, ब्य bdhya, ब्य bbhya, ब्य bbhya, ब्य bdhya,
भ्य bhya. म्य mya, म्य mpya, म्य mpya, म्य mbya, म्य mbya,
म्य mpya, म्य mpya.

क्त kta, क्त kta, क्त kta, क्त kta, क्त kta, क्त kta,
क्त kta, क्त kta, क्त kta, क्त kta, क्त kta, क्त kta,
क्त kta, क्त kta, क्त kta, क्त kta, क्त kta, क्त kta,
क्त kta, क्त kta, क्त kta, क्त kta, क्त kta, क्त kta.

क्य kya, ल्य lya, ल्य lya, ल्य lya, ल्य lya, ल्य lya,
क्य kya, क्य kya. स्य sya, स्य sya, स्य sya, स्य sya, स्य sya,
स्य sya, स्य sya, स्य sya, स्य sya, स्य sya, स्य sya,
स्य sya, स्य sya, स्य sya, स्य sya, स्य sya, स्य sya.

Coniunctio quatuor consonantium.

क्य kya, क्य kya, क्य kya, क्य kya, क्य kya, क्य kya,
क्य kya, क्य kya, क्य kya, क्य kya, क्य kya, क्य kya,
क्य kya, क्य kya, क्य kya, क्य kya, क्य kya, क्य kya.

त्स्य isnya. द्य ddhya. न्य ntrya, न्स्य ntsya, न्स्य ntsya, न्स्य ntsya,
न्य ndhya. प्य ptrya. र्य rkya, र्य rtya, र्य rtrya, र्य rtsya,
द्य ddhya. ल्य lptya, ल्य lpsya, ल्य lpsya. श्य shya.

Coniunctio quinque consonantium.

न्य ntsya, न्य ntsya, न्य ntsya, न्य ntsya, न्य ntsya.

DE PRONUNCIATIONE

Unicuique litterae sonus fixus est atque invariabilis. Vocales *r*, *l* pronunciantur tamquam *ri*, *li*, quarum tamen *i* vix auditur (iuxta alios: *r*, *l*, absque ulla vocale).

Palatales *ca*, *ja* habent sonum *ch*, *j* anglorum.

Linguales *ṣa*, *ḍa* pronunciantur fere sicut *ta*, *da* dentales sed inducta lingua versus palatum.

In aspiratis omnibus sonus aspirationis audiendus est post sonum consonantis fere ut ex. gr. *t + ha*, *d + ha* etc.

ca valet *sh* anglorum, ac idem fere *ṣa*, sed prior est sonus palatalis, alter lingualis.

Signa litterae *n* valent tamquam *n* (nasalem) ante respectivas consonantes (gutturales, palatales, linguales, dentales), quae ipsius pronunciationem immutant.

Alii soni sunt:

Visarga : aequivalet spiranti attenuatae ortae ex *r*, vel *s* finalibus; pronunciat sicut *s* vel *h* lenis: देवः *devas* vel *devah(ā)*.

Anusvāra $\bar{\cdot}$ est sonus nasalis *m* ante spirantes sed generatim invenitur, in libris plurimis, ad significandum *m* vel *n*, ante quamcumque consonantem; संस्कृत *saṃskṛta* elaboratus, संधि *sandhi*.

Anunāsika $\bar{\cdot}$ est affectio nasalis vocalium ante consonantem *l*.

Alia signa sunt:

Interpunctionis: | pausa, || finis sententiae.

Avagraha ॥ significat elisionem vocalis *ā* initialis vocabuli cui praeponitur: नृपोऽत्र *nṛpo'tra* = *nṛpo atra*; ॥ pro elisa *ā*.

Vocalis longa लृ usui non inservit.

Signum $\overline{da}$ et $\overline{dha}$ in Veda inveniuntur, tamquam *la* et *lha* linguales.

Pro numeris haec habentur signa:

१	२	३	४	५	६	७	८ vel ८	९ vel ९	०
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

De lectione et accentu.

Quomodo Indi legerint ex accentibus qui in eorum antiquis libris signati sunt scire possumus; tamen in dubio de certa et constanti regula, mos invaluit apud nos legendi accentu latino ex quantitate penultimae syllabae deducto.

LEGES PHONETICAE

Vocabulo sanscrito संधि *sandhi*, scilicet synthesis, vocantur. Sandhi duplex est quia in scribendo notantur non solum mutationes sonorum in declinatione et coniugatione factae sed etiam eae quae ex unione vocabulorum periodi in pronuntiatione exoriuntur. Sandhi prioris generis vocatur internus, morphologicus, alterius generis externus.

Ad leges sandhi clare percipiendas praemittendum est:

I^{um}. — *De vocalium gradibus.*

Gradus (seu formae) vocalium tres numerantur:

- debilis, media, fortis (forma media *guṇa*, fortis *vṛddhi* dicitur);
- debiles sunt omnes vocales simplices (breves vel longae);
- mediae eadem vocales quibus *a* praeponi censetur;
- fortes quando vocalibus in forma media altera *a* praeponitur.

Clarum est semper agi de vocalibus quae in eodem vocabulo ita mutantur. En tabula:

Forma debilis	$\check{a}, \bar{a}$	$\check{i}, \bar{i}$	$\check{u}, \bar{u}$	$\check{r}, \bar{r}$	$\check{l}$	[<i>a(y)</i>]
» <i>guṇa</i>	<i>a, ā</i>	<i>e (1)</i>	<i>o</i>	<i>ar</i>	<i>al</i>	[<i>an</i>]
» <i>vṛddhi</i>	$\bar{a}$	<i>ai (2)</i>	<i>au</i>	$\bar{a}r$	—	[$\bar{a}n$]

(1) *e, o*, considerantur tamquam summa $\check{a} + \check{i}$; $\check{a} + \check{u}$.

(2) Vocalis *a* in diphthongis habetur semper longa ($\bar{a}i$, $\bar{a}u$).

Thema vocabuli (nominis vel verbi) in ea forma vel gradu exstare dicitur in qua vocalis invenitur: ex gr. *dyu* (forma debilis) *dyo* (forma media) *dyau* (forma fortis) etc.

II^{um}. — De consonantibus finalibus.

In fine vocabuli una tantum consonans permittitur exceptis nexibus duorum consonantium in quibus prior est *r* (*rk*, *rl*, *rl*, *rp*); vocales et diphthongi omnes; aspirata nulla.

Tamquam consonans finalis potest manere:

- ex gutturalibus *k*
- » palatalibus nulla
- » lingualibus *t*
- » dentalibus *t*
- » labialibus *p*
- » semivocalibus *r* (quae fit generatim visarga), raro *l*, rarissime *v*
- » spirantibus *s* » » »
- » nasalibus *m*, *n*, rarius *ñ*, *η*.

III^{um}. — De sonorum classificatione.

		consonantes				semi-vocales	vocales
		(ex qualitate) mutae		non mutae			
		(ex gradu) surdae		sonorae		surdae	
		nonaspirata		aspirata		spirantes	
		nonaspirata		aspirata		nasales	
ex organo	gutturales	<i>k</i>	<i>kh</i>	<i>g</i>	<i>gh</i>	<i>h</i> (son.)	<i>h</i>
	palatales	<i>c</i>	<i>ch</i>	<i>j</i>	<i>jh</i>	<i>ç</i>	<i>y</i>
	linguales (1)	<i>t</i>	<i>th</i>	<i>d</i>	<i>dh</i>	<i>s</i>	<i>r</i>
	dentales	<i>t</i>	<i>th</i>	<i>d</i>	<i>dh</i>	<i>s</i>	<i>r</i>
	labiales	<i>p</i>	<i>ph</i>	<i>b</i>	<i>bh</i>	<i>m</i>	<i>u</i> (2)

(1) Alii eas cerebrales vel cacuminales vocant.

(2) Diphthongi *e*, *ai*, sunt gutturales et palatales; *o*, *au* gutturales et labiales.

SANDHI REGULAE PRAECIPUAE

Tres sunt casus coniunctionis in sandhi tum externo, tum interno:

- 1) vocalium cum vocalibus;
- 2) vocalium cum consonantibus et viceversa;
- 3) consonantium cum consonantibus.

1) *Occursus vocalium in utroque sandhi.*

Vocales similes, longae vel breves, efficiunt longam similem:

$\ddot{a} + \ddot{a} = \ddot{a}$, नास्ति *nāsti* = *na asti* « non est », राजासीत् *rājāsīt* = *rājā āsīt* « rex erat ».

$\ddot{i} + \ddot{i} = \ddot{i}$, देवीव *devīva* = *devī iva* « tamquam dea ».

$\ddot{u} + \ddot{u} = \ddot{u}$, सूक्तम् *sūktam* = *su uktam* « bene dictum ».

$\ddot{r} + \ddot{r} = \ddot{r}$, कर्तृन् *kartṛju* = *kartṛ-ṛju*.

In sandhi interno frequenter ex $\ddot{i} + i$ fit *yi*. निन्यिम *ninyima* ex *ninī-ima* « duximus ».

Vocalis *a* cum aliis vocalibus et diphthongis:

$\ddot{a} + \ddot{i} = e$, तवेच्चा *tavecchā* = *tava-icchā* « tui desiderium ».

$\ddot{a} + \ddot{u} = o$, सोवाच *sovāca* = *sā uvāca* « ipsa dixit ».

$\ddot{a} + e, ai = ai$, विद्यैव *vidyaiva* = *vidyā eva* « sapientia quidem ».

$\ddot{a} + o, au = au$, सौषधस् *sausadhis* = *sā auṣadhis* « ea herba ».

$\ddot{a} + \ddot{r} = ar$, सद्भिस् *sarddhis* = *sā ṛddhis* « ea felicitas ».

$\ddot{i}, \ddot{u}, \ddot{r}$ cum alia vocali vel diphthongo, fiunt *y, v, r* (vel, in monosyllabis: *iy, uv* [et, raro, *ir, ur*] in sandhi interno).

द्रौपद्युवाच *draupadyuvāca* = *draupadī uvāca*.

स्वाद्वस्ति *svādvasti* = *svādu asti*.

मात्रानन्द *mātrānanda* = *mātr-ānanda*.

धियस् *dhīyas* ex *dhī-as* « mentis ».

भुवस् *bhūvas* ex *bhū-as* « telluris ».

Diphthongorum occursus.

In samdhi interno:

e, o, ai, au, ante vocalem vel diphthongum fiunt *ay, av, āy, āv*:

जयति *jayati* ex *je-a-ti*, रायस् *rāyas* ex *rai-as*.

नावस् *nāvas* ex *nau-as*, भवति *bhavati* ex *bho-a-ti*.

In samdhi externo:

e, o, ante *ā* manent immutatae sed perit *a* et ponitur avagraha:

तेऽपि *te'pi* = *te api*, सोऽपि *so'pi* = *so api*.

Ante aliam vocalem fiunt *ay, av*, vel simpliciter fere semper *a*:

वनयिति *vanayiti* vel वन इति *vana iti* ex वने इति *vane iti*; तयागतास् *tayāgatās* vel त आगतास् *ta āgatās* ex ते आगतास् *te āgatās* (1).

ai, au, ante vocalem vel diphthongum fiunt *ā* vel *āy* et *āv*:

कस्मै अपि *fit* कस्मा अपि *kasmā api* (vel कस्मायपि *kasmāyapi*).

देवावत्र vel देवा अत्र ex *devau atra* देवौ अत्र.

Manent immutatae:

Interjectiones quae sint vocales vel desinant in vocalem;

—*i* finalis in *amī* अमी «illi» (nom. pl.);

—*o* » casus vocativi si sequatur *iti*;

इ ई, ऊ ऊ forma dualis;

ओम् syllaba sacra.

2) *Vocalium et consonantium et viceversa.*

In samdhi interno nulla mutatio fit.

In samdhi externo: vocalis vel diphthongus initiales: mutant praecedentem finalem surdam in sonoram: वागत्र ex वाक् अत्र; reduplicant praecedentem न् (ङ्, ण्) quam *a* brevis praecedat तुदन् अपि ex तुदन् अपि.

Vocalis brevis finalis et आ reduplicant sequentem initialem क्, तवच्चाया ex तव चाया.

(1) Quorum secundus samdhi (*vanayiti tayāgatās*) raro legitur.

3) Consonantium inter se.

In sandhi externo:

Finales sunt eae de quibus supra.

Generatim consonans finalis mutatur per assimilationem (vel organicam, vel gradus vel utramque) cum sequente initiali quae fere semper manet immutata.

Finalis क्.

Ante sonoras fit ग्, ante nasales ङ्, ceterum manet immutata:

वाक् देवी = वाग्देवी; प्राक् मुख = प्राङ्मुख.

Finalis त्.

Manet immutata ante surdas gutturales, dentales, labiales, प्, et स.

Ante surdas palatales et श्, ante linguales fit surda homorganica:

पापात् च = पापाच्च; नृपात् शत्रुस् = नृपाच्छत्रुस् vel नृपाच्छत्रुस्.

Ante sonoras fit sonora (non aspirata), homorganica ante palatalem:

मेघात् जलम् = मेघाज्जलम्; जलात् भवति = जलाद्भवति.

Ante nasalem fit न्, ante semivocales ऋ, ए, sed ante ल् format लः

तत् लब्धम् = तल्लब्धम्; तत् दानम् = तद्दानम्; तत् माता = तन्माता.

Finalis ढ्.

Idem fere valet ac de त् finali, sed ante surdas palatales et श् et ante linguales non mutatur nec habetur cum ल् nexus लः sed उल्.

Finalis न्.

Ante surdas palatales, linguales, dentales, fit anusvāra atque inseritur spirans homorganica, श्, ष्, स्:

तान् चद्वन् = तांश्चद्वन्; तान् ढङ्कति = तांष्टङ्कति; तान् तपति = तांस्तपति.

Ante sonoras, semivocales (sed cum ल insertedo anunāsika format ल्ल) manet immutata sed ante sonoras palatales et श fit ज्ञ et linguales णः

तान् जनान् = ताञ्जनान्; तान् शत्रून् = तांश्शत्रून् (vel तांश्कृत्रून्); तान् उमरान् = ताण्उमरान्; तान् लोकान् = तांल्लोकान्.

Finalis म्.

Ante semivocales, क्, et spirantes fit anusvāra:

तम् कृत्ति = तं कृत्ति; तम् रक्षति = तं रक्षति; तम् शंसति = तं शंसति.

Ceterum fit nasalis omorganica consonanti sequenti:

गुरुम् नमति = गुरुन्मति.

Nota I. Aliquando nexus potest esse ex pluribus vocabulis idem, ex. gr.:

पापात्र ex पापात् न vel ex पापान् न vel ex पापाम् न.

Nota II. Aliae mutationes usu facile addiscentur.

Finalis visarga, ः = h.

Visarga ex finalibus स् et र् sequentibus regulis subjacet:

1) Ante SURDAS gutturales et labiales visarga manet, ante dentales redit स्, ante spirantes vel manet vel assimilatur consonanti sequenti, ante palatales fit श् ante linguales ष्. पुत्रः कुप्यते, पुत्रः पिबति, पुत्रश्चरति, पुत्रस्तत्र, पुत्रस्सीदति vel पुत्रः सीदति, पुत्रश्शाम्यते vel पुत्रः शाम्यते.

2) Ante SONORAS (vocales, semivocales, consonantes) et ह् क् mutatur in र्, ante र् initialem perit et vocalis praecedens visargam producit. कविरयम् = kavīḥ ayam, अग्निर्दहति = agnīḥ dahati, गौर्गच्छति = gauḥ gacchati, वायुर्हरति = vāyuḥ harati, विधू रजते = vidhūḥ rājate.

Tamen (ante sonoras):

Visarga ex अस् perit. नृपा जयति = nr̥pāḥ jāyanti.

» » अस् ante initialem vocalem, praeterquam अ, perit
नृप इच्छति = nr̥pāḥ icchati; ceterum mutatur in ओ. नलो
नाम = nalāḥ nāma, नृपोऽत्र = nr̥pāḥ atra, पुत्रोऽयम् = putrah
ayam (1).

Occursus consonantium in samdhi interno (morphologico).

Spectat mutationes consonantium finalium thematis nominalis vel radicis verbalis cum consonantibus suffixorum et terminationum. Itaque plura in declinatione et coniugatione suo loco explicabuntur. Nunc principales regulae tantum:

Suffixum fere semper manet immutatum, mutatio fit in themate vel in radice. Generatim:

Surda finalis thematis assimilatur sonorae initiali suffixi, sonora sonorae: मरुत् + भिस् marut + bhis fit मरुद्भिस् marudbhis; पाद् + सु pad + su fit पात्सु pātsu.

Surdae ante surdas generatim manent immutatae; palatales vero fiunt gutturales: वाच् + सु vāc + su = वाक्सु vākṣu; वच् + ति vac + ti = वक्ति vakti.

Aspirata vel reicit aspirationem in syllabam praecedentem et facta non aspirata assimilatur initiali suffixi obudh + su = obhutsu; vel assimilat et aspirat initialem suffixi: badh + ta = buddha (2).

Consonantes non mutae ita considerantur:

श् et ष sicut क् vel ट्; ex दिश् दिग्भिस्, ex द्विष् द्वेक्षि,
ex द्विष् द्विद्भु, ex विष् विद्भिस्.

(1) Idem accidit in samdhi interno ante suffixa -bhis, -bhyas, -bhyām.

(2) Perit tamen aspiratio cum consonans syllabae praecedentis aspirationem accipere nequit: rad. लभ् + स्य = लप्स्य, th. युध् + सु = युत्सु.

ज्ञ sicut ड् vel ष्; ex परिव्रिज् परिव्राडिभस्, ex मर्ज् मर्ष्टुम्,
sed saepius sicut क्, ex rad. त्यज् inf. त्यक्तुम्.

क् sicut घ् vel, rarius, छ्; ex टुक् टुग्भिस्, ex तुरापाक्
तुरापाडिभस्.

Processus lingualisationis.

1) स् fit ष् (lingualis).

Si sequatur vocalis, न् म् य् व् ac praecedat vocalis (praeter अ
et आ), क् र् etiam interiecto visarga vel anusvāra.

देवेषु ex *देवेसु; वान्तु ex *वाक्सु; एषि ex *एसि;
कवीषि ex *कवीसि; चक्षुषु ex *चक्षुसु.

2) न् fit ण् (lingualis).

Si sequatur vocalis vel न् म् य् व् et praecedat ऋ ॠ र् ष्
etiam interiectis vocali, gutturali, labiali य् व् क्, anusvāra.

नगरेण ex *नगरेन; वारिणी ex *वारिनी.

3) त् fit ट् (lingualis) et थ् fit ह्.

Si praecedat ष् (itemque स्थ्-ष्ठ्; स्तृ-ष्टृ; स्-क्ष् si agitur de ra-
dici verbali) et in reduplicatione si praecedat vocalis (praeter अ, आ).

तिष्ठति ex *तिस्थति, सिद्धेक् ex *सिद्धेक्.

De aspiratione.

In radice invenitur tantum una aspiratio. In una syllaba una tantum
consonans potest esse aspirata. Aspiratae, in sandhi interno, ante vo-
calem, diphthongum, semivocalem, nasalem, manent immutatae.

MORPHOLOGIA

LECTIO I.

DE DECLINATIONE

In declinatione sanscrita recensentur:

- genera tria: masculinum, femininum, neutrum;
- numeri tres: singularis, dualis, pluralis;
- casus octo: nominativus, vocativus, accusativus, instrumentalis, dativus, ablativus, genitivus, locativus.

In nomine distinguuntur:

- suffixa declinationis (casuum terminationes);
- thema nominale (quod potest esse vel simplex radix verbalis vel, fere semper, radix cui adiciuntur alia elementa).

Originaria suffixa declinationis haec sunt:

	Singularis	Dualis	Pluralis
N.	स् -s (m. f.) औ -āu (m. f.) ई -ī (n.)	अस् -as (m. f.) इ -i (n.)	
V.	»	»	»
Ac.	अम् -am	»	»
In.	आ -ā	भ्याम् -bhyām	भिस् -bhis
D.	ए -e	»	भ्यस् -bhyas
Ab.	अस् -as	»	»
G.	»	ओस् -os	आम् -ām
L.	इ -i	»	सु -su

Suffixa -bhyām, -bhis, -bhyas, -su, vocantur consonantica, reliqua dicuntur vocalica.

Thema nominale potest esse:

- unicum, pro omnibus casibus (nomen monothematicum);

b) duplex: forte, pro casibus fortibus; debile pro casibus debilibus (nomen bithematicum);

c) triplex: cum tertia forma pro casibus debilissimis (nomen trithematicum).

Casuum distinctio ita perhibetur:

	N.	Ac.	V.	In.	D.	Ab.	G.	L.	Neutrum:	N.	Ac.	V.
Singularis:	F	F	F	d	d	d	d	d				
Dualis:	F	F	F	D	D	D	d	d				
Pluralis:	F	d	F	D	D	D	d	D				F

F = casus fortis; D = casus debilis; d = casus debilissimus. In nominibus bithematicis casus d valent tamquam debiles.

Ad ultimum elementum thematis quod attinet, apte nomina distribui possunt in duas generales classes:

I) quorum thema in vocalem (seu diphthongum) desinit;

II) quorum thema in consonantem desinit.

Secunda classis suffixa originaria ratione regularissima, salvis samdhi regulis, semper suscipit.

Prima classis non parum ab eis discedit et alia suffixa adhibet, praesertim ex analogia cum declinatione pronominali. Pronomina vero specialia suffixa in pluribus casibus habent.

PRIMA NOMINUM CLASSIS

Congruens distributio nominum hac ratione fieri potest:

- 1) Nomina in vo- { अ -a, masc. et neutr.
calem brevem { इ -i, उ -u, masc. neutr. et fem.
- 2) Nomina in vo- { आ -ā, ई -ī, ऊ -ū, plurisyllabica, fem. (pauca masc.).
calem longam { » » » monosyllabica, » » »
- 3) Nomina in diphthongum, ऐ -āi, औ -ō, औ -āu, masc. et fem.
- 4) Nomina in vocalem ऋ -r (आर् -ār, अर् -ar), masc. neut. et fem.

In hac classe:

- a) Frequenter, inter thema et suffixa vocalica, य् -y- vel न् -n- (म् -m) inseruntur.
- b) Vocalis thematica brevis aliquando fit longa.

- c) Voc. singularis vel est purum thema (nomina in अ -ā).
 » » » » idem ac nominativus (nomina in ई -ī, ऊ -ū, monos. fem.).
 » » » » vocalis thematica in gradu medio (nomina in इ -i, उ -u).
 » » » » vocalis brevis respondens longae thematis (nomina plurisyll. fem. in ई -ī, ऊ -ū).
 » » » » diphth. ए (-e) pro nom. fem. in आ (-a).
 » » » » NEUTR. vel est purum thema vel, sicut in nominibus in इ -i et उ -u, etiam cum vocali them. in gradu medio (ए -e, ओ -o).
 d) Acc. sing. adhibet suffixum म् -m fere semper loco suffixi अम् -am.

NOMINA IN अ -a MASC. ET NEUTR.

Notanda: vocalis them. अ -a fit ए -e in instr. sing.; dat. ab. loc. pl.
 » » अ -a » आ -ā in dat. ab. sing.; instr. dat. ab. dual.; acc. gen. pl.

Inseritur य् -y- in dat. sing.; gen. loc. dual.

» न् -n- in instr. sing. et in gen. pl.

Suffixa specialia: pro acc. sing. म् -m.

» instr. » अ -a (tantum in hac decl.).

» dat. » अ -a » » » »

» ab. » त् -t » » » » (I)

» gen. » स्य -sya » » » » (I)

» acc. pl. न् -n.

» instr. » ऐस् -ais » » » »

Nomina neutra easdem ac masculina terminationes habent praeterquam in casu nominativo singulari (terminatio म् -m) in casu nominativo duali (term. ई -ī) et plurali (term. इ -i) in quo producunt vocalem thematicam (अ -a fit आ -ā) et inserunt न् -n- (vel ण् -n) ante suffixum इ -i.

(I) In omnibus aliis decl. casus ab. et gen. habent unicum suffixum utrique commune.

Paradigma.

Thema m. देव deva- « deus », n. दान dāna- « donum ».

Singularis

N.	देवस्	devas	दानम्	dānam
V.	देव	deva	दान	dāna
Ac.	देवम्	devam	दानम्	dānam
I.	देवेन	devena	दानेन	dānena
D.	देवाय	devāya	दानाय	dānāya
Ab.	देवात्	devāt	दानात्	dānāt
G.	देवस्य	devasya	दानस्य	dānasya
L.	देवे	deve	दाने	dāne

Dualis

N. V. Ac.	देवौ	devāu	दाने	dāne
I. D. Ab.	देवाभ्याम्	devābhyām	दानाभ्याम्	dānābhyām
L. G.	देवयोस्	devayos	दानयोस्	dānayos

Pluralis

N.	देवास्	devās	दानानि	dānāni
V.	»	devās	»	dānāni
Ac.	देवान्	devān	»	dānāni
I.	देवैस्	devais	दानैस्	dānais
D.	देवेभ्यस्	devēbhyas	दानेभ्यस्	dānebhyas
Ab.	»	devēbhyas	»	dānebhyas
G.	देवानाम्	devānām	दानानाम्	dānānām
L.	देवेषु	devēṣu	दानेषु	dāneṣu

Habent thema in -a, nomina plurima; adiectiva (masc. et neut.) permulta.

Exercitium I.

Vocabulorum index.

Nomina. — Masc.: अर्धर्म «impietas, iniustitia», अपुत्र «filiis carens», ईश्वर «dominus», काम «amor», काल «tempus», क्रोध «ira, passio», क्षय «interitus», जन «homo», धर्म «lex, jus», नाश «ruina», पवन «ventus», पादप «arbor», पुत्र «filius», बाल «puer», मोह «turbatio», योग «devotio», लोभ «cupiditas», वात «ventus», वृक्ष «arbor», शिशिर «frigus», सर्प «serpens», कृत् «manus».

Neutr.: अरण्य «silva», कारण «causa», कुल «familia», गृह «domus», जल «aqua», दुःख «infelicitas», नेत्र «oculus», पत्र «folia», पद्म «lotus», पाप «peccatum», फल «fructus», मुख «os, oris», राज्य «regnum», सुख «felicitas».

Adiect. — (Masc. et Neutr.): अनित्य «non aeternus», कृत्स्न «totus», दीन «pauper», दुर्जन «malus», धन्य «felix», नष्ट «perditus», सनातन «sempiternus», सर्व «omnis, totus».

Indecl. — इव «velut», च «que», तु «autem», न «non, ne», यतस् «quoniam», हि «enim».

(I)

योगात् कामान् त्यजामः^१ ॥

वृक्षात्रमति पवनः^२ ॥

लोभेन नाशं गच्छति^३ जनाः ॥

^१ «dimittimus», ^२ नमति «incurvat», ^३ «pergunt».

बलस्य कस्तयोः फले ॥
नेत्रेभ्यां पश्यामः^१ । मुखेन वदामः^२ ॥
अपुत्रस्य गृहम् अरण्यमिव ॥
सर्वम् अनित्यं दुःखम् ॥
पद्मस्य पत्रेषु जलं न सज्जति^३ ॥
धन्या दीना यत ईश्वरस्य राज्यं दीनानाम् ॥
कुलक्षये प्रनश्यति^४ कुलधर्माः सनातनाः ।
धर्मे नष्टे^५ कुलं कृत्स्नम् अधर्मोऽभिभवत्युत^६ ॥
पद्मानां शिशिरो भयम् । पादपानां भयं वातः ॥
दुर्जनस्य च सर्पस्य वरं^७ सर्पो न दुर्जनः ।
सर्पो दहति^८ कालेन दुर्जनस्तु पदे पदे^९ ॥

^१ « videmus », ^२ « loquimur », ^३ « adhaeret », ^४ « pereunt », ^५ loc. absol., ^६ « vere dominatur », ^७ « praestat », ^८ « mordet », ^९ « iugiter ».

2. Sanscrita reddenda.

- 1) Deos^१ honorate^२.
- 2) Soli^३ et lunae^४ ne sacrificetis^५.
- 3) Felicitas aliquando^६ causa (est) infelicitatis.
- 4) Ex cupiditate ira, ex cupiditate passio, ex cupiditate turbatio et ruina, cupiditas enim peccati causa.
- 5) Domus et regnum sine^७ lege in ruinam pergunt^८.
- 6) Domini manus familiam regit^९.
- 7) In cupiditate ruinae radix^{१०}.
- 8) Homini oculos peccatum obtenebrat^{११}.
- 9) Devotione domino adhaere^{१२} tamquam radice terrae^{१३} arbor.

^१ देव, ^२ नमत, ^३ सूर्य, ^४ चन्द्र (m.), ^५ यजत, ^६ कदापि,
^७ विना c. instr., ^८ गच्छति, ^९ धारयति, ^{१०} मूल (n.), ^{११} मोहयति,
^{१२} प्रसजस्व, ^{१३} भूमौ.

LECTIO II.

DE VERBO

Verbo sanscrito sunt:

1) Genera duo: « parasmaipada » (vox ad alterum) = activum; « ātmanepada » (vox ad seipsum) = medium. Pleraque verba utrumque habent; aliqua alterutrum, aliqua partes ex utroque.

2) Coniugationes derivatae quinque: passiva, causativa, intensiva, desiderativa, denominativa.

3) Themata quattuor ex quibus omnia tempora et pleraque participia formantur. En tabula:

Thema	Tempora derivata	Participia
Praesentis	praes. indicat., praes. imperat., praes. optat., imperfectum	praesens
Perfecti	perfectum indicat.	perfectum
Aoristi	aoristum indicat., aoristum optativum	
Futuri	futurum indicat., futurum conditionale	futurum

4) Modus quattuor: indicativus, imperativus, optativus, conditionalis. Quidam etiam aoristum optativum considerant tamquam modum, nomine precativi vel benedictivi.

5) Formae nominales tres: infinitum, gerundia, participia.

6) Numeri tres: singularis, dualis, pluralis. Personae tres pro quolibet numero.

DE REDUPLICATIONE

Reduplicatio radices verbalis, in themate sive praesentis (cl. III), sive perfecti, sive aoristi (3^a forma) fit repetendo consonantem initialem cum correspondente vocali.

Sed si consonans initialis:

a) est aspirata, repetitur correspondens non aspirata ex. gr. rad.

भर - बिभर;

b) est gutturalis vel क्, repetitur palatalis eiusdem gradus, ex. gr. rad. कर - चकर, rad. कृत् - जकृत्.

Si habentur plures consonantes initiales repetitur prima consonans:
rad. प्रक् - पप्रक्, rad. स्मर् - सस्मर् sed si prima est sibilans
et secunda muta repetitur *muta*, servatis quae sub a) et b) notantur:
rad. स्तु - तुस्तु, rad. सखल् - चसखल्, rad. स्था - तस्था.

Aliquando vocalis in syllaba reduplicata mutatur, ut suo loco notabitur.

DE AUGMENTO

Augmentum inservit imperfecto, aoristo et conditionali futuro; est vocalis अ radici praemissa. Si radix incipit a vocali haec accipit gradum vṛddhi.

Imperfectum aliquando, praesertim praecedente particula मा «ne», (μῆ) augmento caret.

Alia notanda.

In gradatione vocalica aliquando अ radici perit et आ fit इ vel ई praesertim praecedentibus व् य् र् quae fiunt उ इ ऋ.

Radices quaedam inveniuntur in duplici forma: altera cum nasali altera nasali carente.

DE CLASSIBUS ET CONIUGATIONIBUS

In verbo sanscrito coniugatio revera unica est quia unica est terminationum personalium species pro verbis quibuslibet si excipias praesens optativum; sed quoniam *decem* habentur modi quibus ex radice verbali formatur thema praesentis, tunc decem classes (at solummodo pro praesente et temporibus ex eius themate derivatis!) statutae sunt, quae deinde ex quibusdam communibus notis in *duas* coniugationes sunt distributae.

DE DUABUS CONIUGATIONIBUS

Prima coniugatio complectitur verba in quibus thema praesentis:

- 1) exit in vocalem अ -a;
- 2) caret distinctione formarum fortium et debilium. Verba haec sunt classium I, IV, VI, et X.

Secunda coniugatio complectitur omnia alia verba.

DE TERMINATIONIBUS (SUFFIXIS) PERSONALIBUS

Terminationes sunt:

- 1) pro praesente indic. et futuro: primariae;
- 2) pro imperfecto, fut. condit. et, salvis quibusdam, pro praes. optat., pro aor. indic., aor. optat. parasm.: secundariae;
- 3) pro imperativo, aoristo opt. ātm. et perfecto: propriae.

Tabula terminationum parasmaipadi

Primariae								
Singularis			Dualis			Pluralis		
I	II	III	I	II	III	I	II	III
मि	सि	ति	वस्	यस्	तस्	मस्	यस्	अस्ति ति अति
-mi	-si	-ti	-vas	-thas	-tas	-mas	-tha	-anti -nti -ati
Secundariae								
अम्	स्	त्	व	तम्	ताम्	म	त	अन् उस्
-am	-s	-t	-va	-tam	-tām	-ma	-ta	-an -us
Imperativi								
आनि धि कि तु	आव	तम्	ताम्	आम	त	अन्तु	तु	अतु
-āni -dhi -hi -tu	-āva	-tam	-tām	-āma	-ta	-antu	-ntu	-atu

NOTANDA PRO PRIMA CONIUGATIONE

- 1) Optativus adhibet suffixa secundaria (3. p. pl. उस् us) sed suscipit intermediam vocalem इ i, quae cum vocali अ them. fit ए ante suffixa consonantica et एय् ante suffixa vocalica.
- 2) अ fit आ in prima persona cuiuslibet numeri praeter 1^{am} singularem imperfecti.
- 3) 2^a pers. sing. imperat. nullum suffixum suscipit.

DE CLASSE PRIMA

Vocalis अ् adicitur radici quae, si fieri potest, suscipit gradum guṇa
 ex. gr. √ नी *nī* «ducere» th. pr. नय *naya* (ex *ne* + *a* = *nāi* + *a* = *naya*),
 √ भू *bhū* «esse, fieri» th. pr. भव *bhava* (ex *bho* + *a* = *bhāu* + *a* = *bhava*),
 √ पत *pat* «cadere» पत *pata*, √ स्मृ *smṛ* «recordari» स्मर *smara*.
 √ तृ *tṛ* «salvare» तर *tara*, √ वृ *bve* «vocare» वृ *bvaya*, √ गै *gai*
 «canere» गाय *gāya*.

Paradigma praesentis parasm. cl. I^{ae}

	Indicativus	Optativus	Imperativus
1 sing.	भवामि <i>bhavāmi</i>	भवेयम् <i>bhaveyam</i>	भवानि <i>bhavāni</i>
2	भवसि <i>bhavasi</i>	भवेस् <i>bhaves</i>	भव <i>bhava</i>
3	भवति <i>bhavati</i>	भवेत् <i>bhavet</i>	भवतु <i>bhavatu</i>
1 dual.	भवावस् <i>bhavāvās</i>	भवेव <i>bhaveva</i>	भवाव <i>bhavāva</i>
2	भवथस् <i>bhavat̥has</i>	भवेतम् <i>bhavetam</i>	भवतम् <i>bhavatam</i>
3	भवतस् <i>bhavatas</i>	भवेताम् <i>bhavetām</i>	भवताम् <i>bhavatām</i>
1 plur.	भवामस् <i>bhavāmas</i>	भवेम <i>bhavema</i>	भवाम <i>bhavāma</i>
2	भवथ <i>bhavat̥ha</i>	भवेत <i>bhaveta</i>	भवत <i>bhavata</i>
3	भवन्ति <i>bhavanti</i>	भवेयुस् <i>bhaveyus</i>	भवन्तु <i>bhavantu</i>

Imperfectum

	Singularis	Dualis	Pluralis
1	अभवम् <i>abhavam</i>	अभवाव <i>abhavāva</i>	अभवाम <i>abhavāma</i>
2	अभवस् <i>abhavas</i>	अभवतम् <i>abhavatam</i>	अभवत <i>abhavata</i>
3	अभवत् <i>abhavat</i>	अभवताम् <i>abhavatām</i>	अभवन् <i>abhavan</i>

Part. praes.: भवत् *bhavant-*.

Verba quae in hac classe thema presentis aliter formant:

√ पा th. praes. पिब ¹	√ सद् th. praes. सीद ¹⁰
» स्था » (तिस्थ) तिष्ठ ²	» गुक् » गूक् ¹¹
» घ्रा » त्रिघ्र ³	» षिव् » षीव ¹²
» दृश् » पश्य ⁴	» मृज् » मार्ज ¹³
» दंश् » दश् ⁵	» गम् » गच्छ ¹⁴
» मन्थ् » मथ ⁶	» यम् » यच्छ ¹⁵
» सज्ज् » सज्ज ⁷	» ध्मा » धम ¹⁶
» क्राम् » क्राम ⁸	» म्ना » मन ¹⁷
» आचम् » आचाम ⁹	» स्वज्ज् » स्वज्ज ¹⁸

¹ « bibere », ² « stare », ³ « redolere », ⁴ « videre », ⁵ « mordere », ⁶ « agitare », ⁷ « adhaerere », ⁸ « gradi », ⁹ « sorbire », ¹⁰ « sidere », ¹¹ « abscondere », ¹² « spuerere », ¹³ « abstergere », ¹⁴ « ire », ¹⁵ « concedere », ¹⁶ « inflare, sufflare », ¹⁷ « memorare, celebrare », ¹⁸ « amplecti » (ātmanepada).

Exercitium II.

Vocabulorum index.

Verba I cl. — गम् « ire », गुक् « occultare », गै « canere », चर् « ire, incedere, ambulare », त्रि « vincere », त्रिव् « vivere », तप् « calefacere, vexare », तृ « salvare », त्यज् « derelinquere », दृक् « urere », दृश् « videre », धाव् « currere », नम् « revereri », नी « ducere », पत् « cadere », पा « bibere », बुध् « scire », भू « fieri, esse », यज् « sacrificare », यम् « concedere », रज्ज् « protegere », वद् « loqui », वत् « habitare », वृष् « pluere », शन्त् « laudare », शुच् « dolere.

moerere », स्था « stare », स्मृ « recordari », हृ « auferre, eripere »,
ह्वे « vocare ».

Nomina. — Masc.: अश्व « equus », क्षाण (I) « momentum », गज
« elephas », घोष « strepitus », देह (etiam neutr.) « corpus »,
नर « homo », नृप « rex », बालक « puerulus », ब्राह्मण
« brahmanus », मार्ग « via », मृग « animal », यज्ञ « sacrificium »,
रण (etiam neutr.) « pugna », वीर « heros », शंख « concha »,
सोम « asclepias acida et eius succus: soma », दीपक « lucerna »,
धार्तराष्ट्र « Dhṛtarāṣṭri filius ».

Neutr.: अनृत « mendacium », अमृत « ambrosia », क्षेत्र
« campus », जीव « vita », दान « donum », नगर « urbs »,
नयन « oculus », मित्र « amicus », रत्न « margarita, gemma »,
सत्य « veritas », सूक्त « hymnus », सैन्य « exercitus », हृदय
« cor ».

Adiect. — (Masc. et Neutr.): अपर « inferior », क्षिप्र (I) « velox »,
गरीयस् « honorabilis » (n.), दीप्तिमय « lucens, lucidus »,
दीर्घ (I) « longus », पर (I) « summus », ब्राह्मण्य « pius »,
सरल « rectus », कृस्व (I) « brevis ».

एतद् « hoc », कतरत् « utrum », तव « tui » (gen.), n. pers.,
नस् « nos (acc.), nobis ».

Indecl. — अतस् « ideo, igitur », चेत् « si », मा « ne » (μῆ), यद्वा,
यदिवा « utrum an ».

(I) In casu accus. adhibetur cum significatione adverbiali.

(3)

लोभाज्जनाः शोचन्ति ॥ अरण्येषु मृगा धावन्ति क्षेत्रे-
ष्वश्वाश्चरन्ति नगरेषु नरा वसन्ति ॥ मृतस्य देहं दहन्तु न
च गूहन्तु ॥ सूर्यं नमते ॥ देवान् यजते यज्ञैः ॥ सोमं पिबन्ति
ब्राह्मणाः ॥ दानानि रत्नानि च सदा यच्छन्ति नृपाः ॥
क्षिप्रं गच्छन्ति जनानां जीवं न च तिष्ठति क्षणम् ॥
नयनं देहस्य दीपकः । अतस्तव नयनं सरलं चेत् कृत्स्नो
देहो दीप्तिमयो भवति ॥ शंखानां घोषो धार्तराष्ट्राणां
वृहदाग्निं तपति ॥ सत्येन जयेदनुतम् ॥ न चैतद्विद्मः (1)
कतरन्नो गरीयो यद्वा जयेम यदिवा नो जयेयुः ॥

➤ धर्मं चरत माधर्मं सत्यं वदत मानृतं ।

दीर्घं पश्यत मा क्रुस्वं परं पश्यत मापरम् ॥

(4)

- 1) Legem non derelinquat, veritatem semper dicat pius.
- 2) Vive feliciter, rex, et vince inimicos.
- 3) Pueri cognoscant et reveantur Deum.
- 4) Puerulus elephantos ducebat.
- 5) Urit cupido corda hominum.
- 6) In proelio heroes cadebant.
- 7) Ambrosiam dii bibebant.
- 8) Duabus viis duo exercitus urbem petunt.
- 9) Puer duos amicos vocat.
- 10) Pios homines salvent dii.
- 11) Hymnos cantate o pueri.
- 12) In silvis et in campis in civitatibus et in domibus ubique semper
Deus videt corda hominum et cognoscit utrum veritatem dicant an
mendacium.

(1) विद्मः « scimus ».

Nomina in इ -i, masc. neut. fem. - Paradigma.

Th. m. अग्नि agni- «ignis», n. वारि vāri- «aqua», f. मति mati- «mens».

Singularis

N.	अग्निस् agnis	वारि vāri	मतिस् matis
V.	अग्ने agne	वारि vāri वारे vāre	मते mate
Ac.	अग्निम् agnim	वारि vāri	मतिम् matim
I.	अग्निना agninā	वारिणा vāriṇā	मत्या matyā
D.	अग्नये agnaye	वारिणे vāriṇe मतये mataye	मत्यै matyai
Ab.G.	अग्नेस् agnes	वारिणास् vāriṇas	मतेस् mates मत्यास् matyās
L.	अग्नौ agnau	वारिणि vāriṇi मतौ matau	मत्याम् matyām

Dualis

Nom. Voc. Acc.

अग्नी agnī	वारिणी vāriṇī	मती matī
------------	---------------	----------

Instr. Dat. Ab.

अग्निभ्याम् agnibhyām	वारिभ्याम् vāribhyām	मतिभ्याम् matibhyām
-----------------------	----------------------	---------------------

Gen. Loc.

अग्न्योस् agnyos	वारिणोस् vāriṇos	मत्योस् matyos
------------------	------------------	----------------

Pluralis

N. V.	अग्नयस् agnayas	वारीणि vāriṇi	मतयस् matayas
Ac.	अग्नीन् agnīn	» »	मतीस् matīs
I.	अग्निभिस् agnibhis	वारिभिस् vāribhis	मतिभिस् matibhis
D. Ab.	अग्निभ्यस् agnibhyas	वारिभ्यस् vāribhyas	मतिभ्यस् matibhyas
G.	अग्नीनाम् agnīnām	वारीणाम् vāriṇām	मतीनाम् matīnām
L.	अग्निषु agniṣu	वारिषु vāriṣu	मतिषु matiṣu

Nomina in उ -u, masc. neut. fem. - Paradigma.

Th. m. पशु paçu- «pecus», n. मधु madhu- «mel», f. धेनु dhenu- «vacca».

Singularis

N.	पशुस paçus	मधु madhu	धेनु dhenu
V.	पशो paço	मधु madhu मधो madho	धेनो dhenō
Ac.	पशुम् paçum	मधु madhu	धेनुम् dhenum
I.	पशुना paçunā	मधुना madhunā	धेन्वा dhenvā
D.	पशवे paçave	मधुने madhune	धेनवे dhenave धेन्वै dhenvai
Ab.G.	पशोस् paços	मधुनस् madhunās	धेनोस् dhenos धेन्वास् dhenvās
L.	पशौ paçau	मधुनि madhuni	धेनौ dhenau धेन्वाम् dhenvām

Dualis

Nom. Voc. Acc.

पशू paçū	मधुनी madhunī	धेनू dhenū
----------	---------------	------------

Instr. Dat. Ab.

पशुभ्याम् paçubhyām	मधुभ्याम् madhubhyām	धेनुभ्याम् dhenubhyām
---------------------	----------------------	-----------------------

Gen. Loc.

पश्वोस् paçvos	मध्वोस् madhvōs	धेन्वोस् dhenvōs
----------------	-----------------	------------------

Pluralis

N. V.	पशवस् paçavas	मधूनि madhūni	धेनवस् dhenavas
Ac.	पशून् paçūn	» »	धेनूस् dhenūś
I.	पशुभिस् paçubhis	मधुभिस् madhubhis	धेनुभिस् dhenubhis
D. Ab.	पशुभ्यस् paçubhyas	मधुभ्यस् madhubhyas	धेनुभ्यस् dhenubhyas
G.	पशूनाम् paçūnām	मधूनाम् madhūnām	धेनूनाम् dhenūnām
L.	पशुषु paçuṣu	मधुषु madhuṣu	धेनुषु dhenuṣu

Exercitium III.

Vocabulorum index.

Nomina. — Masc.: अग्नि « ignis », अरि « hostis », अलि « apis »,
असि « ensis », ऋषि « vates, sapiens », कलक् « querela »,
कवि « poeta », गुरु « magister », चातक nomen avis: *cātaka*,
तरु « arbor », नृपति « rex », पार्थिव « princeps », बिन्दु « gutta »,
मृत्यु « mors », विष्णु « Viṣṇu », शत्रु « inimicus », साधु « vir bonus »,
सैनिक « miles », स्वर्ग « caelum », हरि « Hari », क्तु « causa, ratio ».

Neutr.: अश्रु « lacrima », नरक (etiam masc.) « infernus »,
क्रीडन « iocus », मधु « mel », वसु « divitiae, opes », वारि « aqua ».

Fem.: कीर्ति « gloria », गति « aditus », प्रकृति « natura »,
प्रजा « creatura, proles » (pl. « subditi »), भूमि « terra », मति
« mens », रति « voluptas ».

Adiect. — गुरु « gravis, venerabilis », मूर्ख « stultus », परम « summus »,
साधु « bonus ».

Indecl. — कदापि « aliquando », वा « vel », सक्सा « subito ».

(5)

ऋषयो हरिं स्मरन्ति ॥ अग्निनारीणां गृहाणि नृपति-
रदक्त् ॥ विष्णुर्जनान् दुःखात्तरति ॥ असिना धर्मेण च न-
रान् रक्षति पार्थिवः ॥ साधूनां विष्णुः परम ईश्वरः ॥ बाल-
योर्नेत्राभ्यामश्रूण्यपतन् ॥ अलिर्मधु पिबति ॥ वसुनि धने
च कदापि कलकानां क्तुः ॥ वारिणो बिन्दुभिर्जीवति
चातकः ॥ स्मरन्ति क्रीडनानि बालकाः सूक्तानि साधवः

कीर्तिञ्च कवयः ॥ भूमौ शिष्यौ सीदतः ॥ सकृत्ता जनान्
मृत्युर्गच्छति सकृत्ता नरकस्य स्वर्गस्य वा गतिः ॥ मरणम्
मूर्खाणां रतिं कुरति ॥ पापं नरस्य प्रकृतिं न जयति ॥

(6)

- 1) Mentem sapientum non semper homines cognoscunt.
- 2) Gemmas, gloriam, divitias pueri non cogitant sed iocos.
- 3) Melle inebriantur¹ apes.
- 4) Magistrum alumnus revereatur.
- 5) Ense miles gloriam petat.
- 6) Florum² lacrimis apes sibi domos aedificant³.

¹ मोदते, ² पुष्प (n.), ³ कुर्वते (= sibi aed^o).

LECTIO IV.

DE ĀTMANEPADO

Ātmanepadi terminationes sunt quae sequuntur:

Singularis			Dualis			Pluralis		
I	II	III	I	II	III	I	II	III
ए	से	ते	वहे	आथे	आते	महे	धे	ते अते
-e	-se	-te	-vabe	-āthe	-āte	-mabe	-dhve	-nte -ate
Secundariae								
इ(अ)यात्	त	वहि	आयाम्	आताम्	महि	धम्	त अत	रन्
-i(-a)	-thās	-ta	-vahi	-āthām	-ātām	-mahi	-dhvam	-nta -ata -ran
Imperativi								
हे	स्व ताम्	आवहै	आयाम्	आताम्	आमहै	धम्	ताम्	अताम्
-ai	-sva	-tām	-āvahai	-āthām	-ātām	-āmahai	-dhvam	-ntām -atām

Notanda: pro optativo adhibentur terminationes secundariae (अ in I sing., रन् in III plur.) interposita vocali इ (इय् ante vocalem).

In II et III p. du. ex अ thematis cum आ terminationis exsurgit ए.

Paradigma praesentis ātman. cl. I^{ae}

Indicativus		Optativus		Imperativus	
Singularis					
1 भवे	bhave	भवेय	bhaveya	भवै	bhavai
2 भवसे	bhavase	भवेथास्	bhavethās	भवस्व	bhavasva
3 भवते	bhavate	भवेत	bhaveta	भवताम्	bhavatām
Dualis					
1 भवावहे	bhavāvahe	भवेवहि	bhavevahi	भवावहै	bhavāvahai
2 भवेथे	bhavethe	भवेयाथाम्	bhaveyāthām	भवेथाम्	bhavethām
3 भवेते	bhavete	भवेयाताम्	bhaveyātām	भवेताम्	bhavetām
Pluralis					
1 भवामहे	bhavāmabe	भवेमहि	bhavemahi	भवामहै	bhavāmahai
2 भवध्वे	bhavadbve	भवेध्वम्	bhavedhvam	भवध्वम्	bhavadhvam
3 भवन्ते	bhavante	भवेरन्	bhaveran	भवन्ताम्	bhavantām
Imperfectum					
1 sing. अभवे	abhave	dual. अभवावहि	abhavāvahi	plur. अभवामहि	abhavāmahi
2 अभवथास्	abhavathās	अभवेथाम्	abhavethām	अभवध्वम्	abhavadhvam
3 अभवत	abhavata	अभवेताम्	abhavetām	अभवन्त	abhavanta

Part. praes.: भवमान *bhavamāna* .

Exercitium IV.

Vocabulorum index.

Verba. – अपहृ « auferre », अभिनन्द (ātm.) « cupere, gaudere »,
आरम्भ (ātm.) « inire, incipere », ईक्ष (ātm.) « intueri », एध् (ātm.)
« crescere », कम्प् (ātm.) « tremare », गाह् (ātm.) « descendere »,
ग्रथ् « nectere », प्रतिभाष् (ātm.) « respondere », प्रतीक्ष (ātm.)
« expectare », याच् (ātm.) « postulare », यत् (ātm.) « niti, conari »,
रुच् (ātm.) « placere, gaudere », लभ् (ātm.) « adipisci, obtinere »,
वन्द (ātm.) « laudare, salutare », ठयथ् (ātm.) « perturbari »,
शिक्ष (ātm.) « discere », सह् (ātm.) « sustinere, perferre »,
सेव् (ātm.) « honorare ».

Nomina. – Masc.: आनन्द « gaudium », ईश « dominus », क्षत्रिय
« Kṣatriya, vir militaris ordinis », गुरु « magister », निदेश
« iussum », भृतक « famulus », मत्स्य « piscis », मोह « turbatio,
obcoecatio », वीर « heros », शान्त « quietitudo, tranquillitas ».

Neutr.: इन्द्रिय « sensus », कार्य « officium, negotium »,
जाल « rete », जीवित « vita », धन « foenus, pecunia », प्रार्थन
« desiderium, postulatio », भय « metus », भूत « animans (animal) »,
माल्य « corona », वश « voluntas, desiderium », शास्त्र « liber,
tractatus », विघ्न « impedimentum ».

Adiecl. – अव्यय « aeternus », नकिञ्चित् « nihil », नीच « vilis »,
पाप « malus », मर्त्य « mortalis », वर « egregius », साधु « bonus ».

Indecl. – नकदाचित् « numquam », पुरा « olim », यथा « quomodo,
sicut », सदा « semper ».

(7)

सदा मोक्षाय यतस्व सदा मोक्षं प्रतीक्षस्व ॥ सेवेत नरः
सर्वेषु भूतेषु भूतानां परममीशम् ॥ शत्रूणां भयाद्वीरो न
कम्पते ॥ गुरुं वन्द्यं शास्त्रे शिक्ष्यं देवान्सेवयम् ॥ धनेन
पशुं लभतां यज्ञाय ॥ सक्तां साधुर्दरिद्रताम् ॥ पुरा क्ष-
त्रिया ऋषयोऽसेवन्त ॥ विद्यानां भयेन न किञ्चिदारभते
नीचाः ॥ नाभिनन्देत मरणां नाभिनन्देत जीवितम् । का-
लमेव प्रतीक्षेत निदेशं भूतको यथा ॥ यथा जालेन नरो
मत्स्याल्लभते तथा मोक्षेन माया² लभते नरान् ॥ गाह्मणे
रात्रौ³ मर्त्याः कार्याणि त्यजन्ति ॥ सत्यं सदा मृगयाम⁴
सत्ये क्लृप्त्ययं जीवितं वर्तते ॥

¹ « paupertatem », ² « magia, praestigiae », ³ loc. absol.; रात्रौ
« nocte », ⁴ « quaeramus ».

(8)

- 1) Bonis operibus crescit gloria, meditatione crescit devotio.
- 2) In veritate Deus sibi complacet veritatem tamquam summum bonum cole.
- 3) Ex sensuum obiectis crescens cupido tranquillitatem aufert, atque hominum corda perturbantur.
- 4) Reges subditorum¹ bonorum gaudium, malorum timor exsistant.
- 5) Non in clamore respondit deus hominum votis (desideriis).
- 6) Heroum capiti² coronas nectite.
- 7) Mane diluculo³ paterfamilias quaestum nancisci nitatur.
- 8) Pueri magistrorum iussa numquam transgrediebamur.
- 9) Senex pater⁴, quod flagitabas en adipisceris.

¹ प्रजानाम्, ² शिरसि, ³ काल्ये, ⁴ पितरः

LECTIO V.

NOMINA IN आ -ā, ई -ī, ऊ -ū FEM.

A) *Plurisyllabica*. – Adhibent propria fem. suffixa (हे -ai, आस् -as, आम् -ām, स् -s). Inserunt न् -n ante suffixum gen. plur.

Nomina in आ -ā in casu voc. sing. mutant आ -ā in ए -e.

» » » inserunt य् -y ante suff. vocalica sing. et du.

» » » contrahunt आ -ā in आ -a in instr. sing. et
in gen.-loc. du.

» » » adhibent suff. § -ī in nom.-voc.-acc. du.

» » » reiciunt suff. स -s nom. sing.

» » $\frac{c}{s}$ $-i$ » » » » »

» » $\frac{3}{2}$ -ī et $\frac{3}{2}$ -ū in casu voc. sing. contrahunt $\frac{3}{2}$ -ī et $\frac{3}{2}$ -ū in $\frac{3}{2}$ -ī et $\frac{3}{2}$ -ū.

B) *Monosyllabica*. – A declinatione plurisyllabica in multis discedunt :

Nomina in आ -ā in d. ab. g. l. sing., g. l. du., amissa आ -ā thematis, communia suscipiunt suffixa;

in reliquis casibus declinantur ut सेना senā-

Nomina in ङ -ī et ञ -ū declinantur:

tamquam themata in § -ī et ॐ -ū plurisyllabica ante suff. consonantica;

tamquam themata in इय् -*iy*, उव् -*uv* ante suff. vocalica communia;

in d. ab. g. l. s. admittunt tamen alteram formam (ex themate इय् -iy, उव् -uv, cum suff. propriis) et etiam in gen. plur. (ex themate ई -ī, ऊ -ū cum suff. न् -n, आम् -ām).

Paradigma A)

Th. सेना *senā* « exercitus », देवी *devī* « dea », वधू *vadhū* « femina ».

Singularis

N.	सेना	<i>senā</i>	देवी	<i>devī</i>	वधूस्	<i>vadhūs</i>
V.	सेने	<i>sene</i>	देवि	<i>devi</i>	वधु	<i>vadhu</i>
Ac.	सेनाम्	<i>senām</i>	देवीम्	<i>devīm</i>	वधूम्	<i>vadhūm</i>
I.	सेनया	<i>senayā</i>	देव्या	<i>devyā</i>	वध्वा	<i>vadhvā</i>
D.	सेनायै	<i>senāyai</i>	देव्यै	<i>devyai</i>	वध्वै	<i>vadhvai</i>
Ab. G.	सेनायास्	<i>senāyās</i>	देव्यास्	<i>devyās</i>	वध्वास्	<i>vadhvās</i>
L.	सेनायाम्	<i>senāyām</i>	देव्याम्	<i>devyām</i>	वध्वाम्	<i>vadhvām</i>

Dualis

Nom. Voc. Acc.

सेने	<i>sene</i>	देव्यौ	<i>devyau</i>	वध्वौ	<i>vadhvau</i>
------	-------------	--------	---------------	-------	----------------

Instr. Dat. Ab.

सेनाभ्याम्	<i>senābhyām</i>	देवीभ्याम्	<i>devībhyām</i>	वधूभ्याम्	<i>vadhūbhyām</i>
------------	------------------	------------	------------------	-----------	-------------------

Gen. Loc.

सेनयोस्	<i>senayos</i>	देव्योस्	<i>devyos</i>	वध्वोस्	<i>vadhvos</i>
---------	----------------	----------	---------------	---------	----------------

Pluralis

N. V.	सेनास्	<i>senās</i>	देव्यस्	<i>devyas</i>	वध्वस्	<i>vadhvas</i>
Ac.	»	»	देवीस्	<i>devīs</i>	वधूस्	<i>vadhūs</i>
I.	सेनाभिस्	<i>senābhis</i>	देवीभिस्	<i>devībhis</i>	वधूभिस्	<i>vadhūbhis</i>
D. Ab.	सेनाभ्यस्	<i>senābhyas</i>	देवीभ्यस्	<i>devībhyas</i>	वधूभ्यस्	<i>vadhūbhyas</i>
G.	सेनानाम्	<i>senānām</i>	देवीनाम्	<i>devīnām</i>	वधूनाम्	<i>vadhūnām</i>
L.	सेनासु	<i>senāsu</i>	देवीषु	<i>devīṣu</i>	वधूषु	<i>vadhūṣu</i>

Paradigma B)

Th. ज्ञा *jā-* « proles, genus », धी *dhī-* « animus, mens », भू *bhū-* « tellus ».

Singularis						
N. V.	ज्ञास्	jās	धीस्	dhīs	भूस्	bhūs
Ac.	ज्ञाम्	jām	धियम्	dhiyam	भुवम्	bhuvam
I.	ज्ञा	jā	धिया	dhiyā	भुवा	bhuvā
D.	ज्ञे	je	धिये	dhiye	भुवे	bhuve
			धियै	dhiyai	भुवै	bhuvai
Ab. G.	ज्ञास्	jās	धियस्	dhiyas	भुवस्	bhuvās
			धियास्	dhiyās	भुवास्	bhuvās
L.	ज्ञि	ji	धियि	dhiyi	भुवि	bhuvi
			धियाम्	dhiyām	भुवाम्	bhuvām
Dualis						
N. V. Ac.	ज्ञौ	jau	धियौ	dhiyau	भुवौ	bhuvau
I. D. Ab.	ज्ञाभ्याम्	jābhyām	धीभ्याम्	dhibhyām	भूभ्याम्	bhūbhyām
G. L.	ज्ञोस्	jos	धियोस्	dhiyos	भुवोस्	bhuvos
Pluralis						
N. V. Ac.	ज्ञास्	jās	धियस्	dhiyas	भुवस्	bhuvās
I.	ज्ञाभिस्	jābbis	धीभिस्	dhibbis	भूभिस्	bhūbbis
D. Ab.	ज्ञाभ्यस्	jābhyas	धीभ्यस्	dhibhyas	भूभ्यस्	bhūbhyas
G.	ज्ञानाम्	jānām	धियाम्	dhiyām	भुवाम्	bhuvām
			धीनाम्	dhinām	भूनाम्	bhūnām
L.	ज्ञासु	jāsu	धीषु	dhiṣu	भूषु	bhūṣu

Exercitium V.

Vocabulorum index.

Verba. - अवगम् « intellegere », परिणी « uxorem ducere ».

Nomina. - Masc.: अर्जुन « Arjuna », गुण « virtus », पुरुष « vir, homo », वानप्रस्थ « anachoreta », विप्र « sacerdos », विष्णु « Viṣṇu », विकृग « avis », शिव « Īiva », हरि « Hari ».

Neutr.: तीर « ripa », तीर्थ « locus sacer », बल « vis », विष « virus ».

Fem.: आत्ता « iussum », आशा « spes », अहिंसा « a nece abstinencia », कन्या « puella, virgo », काली « Kālī », गङ्गा « Gaṅgā », काया « umbra », जरा « senectus », जिह्वा « lingua », तरुणी « puella », तृष्णा « cupido, sitis », दरिद्रता « paupertas », दासी « ancilla », दुर्गा « Durgā », नदी « rivus », निद्रा « somnus », पत्नी « domina », बुभुक्षा « fames », भार्या « uxor », भाषा « sermo », मुक्ति « salus, liberatio », माला « corona », रुजा « morbus, excruciatio », लक्ष्मी « Lakṣmī », विद्या « doctrina, scientia », शङ्का « dubium », सभा « coetus », स्त्री « mulier », स्त्री « pudor, modestia ».

Adiect. - क्रूर « rudis », दुर्लभ « adeptu difficilis », प्रभूत « frequens », वृद्ध « senex », शुद्ध « purus ».

Indecl. - अकाले « intempestive ».

(9)

शिवो गङ्गां हरेः कन्यां पर्यणयत् ॥ देवानां भाषां
नरा नावगच्छति ॥ वृक्षाणां कायायां विकृताः प्रभूता
गायति ॥ निद्रया जनानां शाम्यति^१ दुःखानि ॥ जरा
हि रुजा ॥ क्रीः कन्यानां भूषणम् ॥ सुखस्य तृष्णा कदा-
चिद्दुःखस्य हेतुः ॥ वानप्रस्थो दरिद्रतायाः शङ्कामत्यजद्
वनेषु चाज्ञीवद् बुभुक्षया च नाशोचत् ॥ विद्या विप्राणां
बलम् ॥ अहिंसा परमो धर्मः ॥ अकाले दुर्लभो मृत्युः स्त्रिया
वा पुरुषेण वा ॥ वृद्धस्य तरुणी विषम् ॥ वध्या जिह्वा न
कदाचित् शाम्यति^२ ॥ नदीनां तीरेषु तीर्थानि भवन्ति ॥
विष्णोर्भार्या श्रियं लक्ष्मीं वा शिवस्य दुर्गा कालीं वा प्र-
भूतैः सूतैः कवयोऽगायन् ॥

^१ « cessant », ^२ « defatigatur ».

(10)

- 1) Scientia (est) ab omnibus doloribus liberatio.
- 2) Mens pura summum bonum.
- 3) Salutis duae viae devotionis et scientiae.
- 4) Spes numquam mortales relinquit.
- 5) Corona sapientis virtus.
- 6) In virorum coetu mulieres ne loquantur.
- 7) Iussa dominarum ancillae non semper intellegunt.
- 8) In medio duorum exercituum Krisnae et Arjunae colloquium
(fuit).
- 9) Vir rudis uxori irascitur.

LECTIO VI.

CLASSIS IV.

Thema praesentis formatur adiecto radici suffixo यः rad. लुभ्
«desiderare» th. लुभ्य. Quaedam radices vocalem radicalem pro-
ducunt:

rad.	क्रम् ¹	क्लम् ²	क्षम् ³	जन् ⁴	तम् ⁵
th.	क्राम्य	क्लाम्य	क्षाम्य	जाय	ताम्य
rad.	दम् ⁶	मदम् ⁷	शम् ⁸	अम् ⁹	(व्यध् ¹⁰)
th.	दाम्य	माम्य	शाम्य	आम्य	(विध्य)

¹ «ire, incedere», ² «defatigari», ³ «tolerare, perferre», ⁴ «nasci»,
⁵ «languescere», ⁶ «domare», ⁷ «inebriari», ⁸ «quiescere», ⁹ «defa-
tigari», ¹⁰ «ferire».

CLASSIS VI.

Thema praesentis formatur adiecto suffixo अ sicut in I cl. sed
manet immutata vocalis radicalis: rad. तुद् «tundere» th. तुद्. Quaedam
radices inserunt nasalem:

rad.	कृत् ¹	मुच् ²	लिप् ³	लुप् ⁴	विद् ⁵	सिच् ⁶
th.	कृत्	मुच्च	लिम्प	लुम्प	विन्द	सिच्च

¹ «dividere, secare», ² «solvere, dimittere», ³ «ungere, polluere»,
⁴ «rumpere», ⁵ «invenire», ⁶ «perfundere, irrigare».

Aliae radices notandae: शद् «cadere, perire» th. शयि; पृच्छ्
«poscere, interrogare» th. पृच्छ; इप् «desiderare» th. इच्छ.

CLASSIS X.

Thema praesentis formatur adiecto suffisso अय्य radici; radices quae desinunt in vocalem generatim suscipiunt gradum fortem – vṛddhi – ex. gr. rad. प्री «exhilarare» th. प्रायय; rad. चि «cumulare» th. चायय; radices vero quae desinunt in consonantem suscipiunt gradum medium – guṇa – ex. gr. rad. चुर «furari» th. चोरय; rad. क्षुभ «agitare» th. क्षोभय. Notanda:

rad. मृग् ¹	मृज् ²	यु ³	स्पृक् ⁴
th. मृगय	मानय	यावय	स्पृक्य

¹ «quaerere», ² «abstergere», ³ «arcere», ⁴ «desiderare».

Nota.

VERBA CL. IV, VI ET X CONIUGANTUR (PARASM. ET ĀTMAN.) SICUT VERBA CLASSIS PRIMAE. EXEMPLA:

Parasmaipada

Praes.	Optat.	Imperat.	Imperfect.
लुभ्यामि etc.	लुभ्येयम् etc.	लुभ्यानि etc.	अलुभ्यम्
तुदामि	तुदेयम्	तुदानि	अतुदम्
चोरयामि	चोरयेयम्	चोरयानि	अचोरयम्

Ātmanepada

लुभ्ये	लुभ्येय	लुभ्यै	अलुभ्ये
तुदे	तुदेय	तुदै	अतुदे
चोरये	चोरयेय	चोर्यै	अचोरये

Exercitium VI.

Vocabulorum index.

Verba. — अर्थ X Ā «quaerere», अस् IV P «iacere», उत्पत् I P «exsilire», क्रीड् I P «ludere», क्षल् (क्षालयति) X P «lavare», चुर X P «furari», किन्द् VI P «transfodere», त्वर् I Ā «properare», नक् IV P «vincere», नृत् IV P «saltare», पूर X Ā, P «implere», प्रच्छ् VI P «rogare», भक्ष् X P «vorare», भाष् I Ā «loqui», मुच् VI P «solvere, dimittere».

Nomina. — Masc.: अज्ञ «non genitus (Spiritus)», कन्दर्प «Amor», पाणि «manus», पावक «ignis», बुध «sapiens», वृक «lupus», शर «sagitta», स्तेन «fur». — Fem.: क्षमा «patientia», प्रीति «amor». — Neutr.: दैव «fatum», वित्त «divitiae».

Adiect. — पुराण «antiquus», शाश्वत «aeternus».

Indecl. — इति «ita», प्रातर् «mane», यत्र¹ «ubi», सायम् «vespere».

(II)

बुधा देवान् दैवं न पृच्छति ॥ यत्र स्तेना न चोरयति
तत्र स्वर्गे नरस्य वित्तम् ॥ क्षमां मा मुञ्च पापं मा चिन्त-
यस्व मोक्षमर्थयस्व ॥ पुत्रा मुखं पाणी च नाक्षालयन् ॥
कीर्तये क्षत्रिया युध्येरन् मोक्षाय साधवो यतेयुः ॥ शोकस्य
कारणं न देवोऽपि बोधते ॥ न ज्ञायते म्रियते वाजो¹
नित्यः शाश्वतः पुराणः । नैनं² किन्दति शस्त्राणि नैनं दहति
पावकः ॥ शरं कन्दर्पः शिव आस्यत् । शिवस्तु नेत्राभ्यां

¹ divide: वा अज्ञो, ² «non illum».

कन्दर्पमदकृत् ॥ सदा कर्म मर्त्यान्नहति ॥ पुत्रान् मा तु-
दत् ॥ मनुष्याणां प्रीतिं देवाः पूरयेयुः ॥ वृको वृकं न भा-
जयतीति लोका भाषते ॥ नृत्येयुर्गायेयुः क्रीडेयुरुत्पतेयुः
पुत्राः ॥ नाशं प्रति सर्वं वरते कार्याणि मृतमनुगच्छति ॥
प्रातश्च सायं च शिवावस्थिनौ भवेताम् ॥

¹ मृतम् «mortuum».

(12)

- 1) Celebrant¹ poëtae amores, viros, arma, mulieres.
- 2) Abstergit² deus lacrimas ab oculis sanctorum.
- 3) Languent³ sine medico infirmi et dolent⁴ et irascuntur⁵.
- 4) Sensus nisi edomes⁶ non solvis⁷ erroris ligamen.
- 5) Si invenis⁸ amicum invenis thesaurum.
- 6) Indica viatori viam ne erret⁹ neve fatigetur¹⁰.
- 7) Peccata peccatorem feriunt¹¹.
- 8) Quaerebat¹² venator dorcadem et sagittis feriebat¹³.
- 9) Simiae saepe exhilarant¹⁴ pueros.

¹ कीर्तयति, ² मार्ष्टि, ³ तम्, ⁴ शुच्, ⁵ कुप्, ⁶ दम्, ⁷ मुच्,
⁸ विद्, ⁹ अम्, ¹⁰ क्लम्, ¹¹ व्यध्, ¹² मार्ग, ¹³ व्यध्, ¹⁴ प्रीणति.

LECTIO VII.

A) NOMINA IN DIPHTHONGUM ऐ -ai, ओ -o, औ -au
MASC. ET FEM. SUFFIXA (COMMUNIA)

Thema in ऐ -ai, declinatur:

tamquam thema in आ -ā ante suffixa consonantica;

» » » आय् -āy » » vocalica;

adhibet regulariter communia suffixa.

Thema in ओ -o est valde mutabile.

Thema in औ -au regularissime declinatur salvis regulis sandhi,

औ -au ante suffixa vocalica fit आव् -āv.

Paradigma

Th. रै *rai-* « opes », गो *go-* « bos », नौ *nau-* « navis ».

Singularis

N. V.	रास्	<i>rās</i>	गौस्	<i>gaus</i>	नौस्	<i>naus</i>
Ac.	रायम्	<i>rāyam</i>	गाम्	<i>gām</i>	नावम्	<i>nāvam</i>
I.	राया	<i>rāyā</i>	गवा	<i>gavā</i>	नावा	<i>nāvā</i>
D.	राये	<i>rāye</i>	गवे	<i>gave</i>	नावे	<i>nāve</i>
Ab. G.	रायस्	<i>rāyas</i>	गोस्	<i>gos</i>	नावस्	<i>nāvas</i>
L.	रायि	<i>rāyi</i>	गवि	<i>gavi</i>	नावि	<i>nāvi</i>

Dualis

N. V. Ac.	रायौ	<i>rāyau</i>	गावौ	<i>gāvau</i>	नावौ	<i>nāvau</i>
I. D. Ab.	राभ्याम्	<i>rābhyām</i>	गोभ्याम्	<i>gobhyām</i>	नौभ्याम्	<i>naubhyām</i>
G. L.	रायोस्	<i>rāyos</i>	गवोस्	<i>gavos</i>	नावोस्	<i>nāvos</i>

Pluralis

N. V.	रायस्	<i>rāyas</i>	गावस्	<i>gāvas</i>	नावस्	<i>nāvas</i>
Ac.	»	»	गास्	<i>gās</i>	»	»
I.	राभिस्	<i>rābhis</i>	गोभिस्	<i>gobhis</i>	नौभिस्	<i>naubhis</i>
D. Ab.	राभ्यस्	<i>rābhyas</i>	गोभ्यस्	<i>gobhyas</i>	नौभ्यस्	<i>naubhyas</i>
G.	रायाम्	<i>rāyām</i>	गवाम्	<i>gavām</i>	नावाम्	<i>nāvām</i>
L.	रासु	<i>rāsu</i>	गोषु	<i>goṣu</i>	नौषु	<i>nauṣu</i>

B) NOMINA IN ऋ -r (आर् -ār, अर् -ar, र् -r VEL ऋ -r)
MASC. NEUTR. FEM.

Pro masc. et fem.:

Masc. et fem. distinguuntur *solummodo* in suffixo acc. pl.: न् -n
pro masc. स् -s pro fem.

ऋ -r manet tantum ante suffixa consonantica.

Ante suffixa vocalica thema ostenditur in duplici gradatione:

1) आर् -ār, अर् -ar, ऋ -r nomen agentis m. (i).

2) अर् -ar ऋ -r » cognationis m. f.

आर् -ār invenitur in acc. sing., n. v. acc. du., n. v. pl. nomen agentis.

अर् -ar invenitur in acc. sing., n. v. acc. du., n. v. pl. nomen cognationis.

Pro nominibus utriusque gradationis habemus:

आ -ā invenitur in nom. sing. reiectis र् -r, et स् -s (suff. nom. sing.).

अर् -ar invenitur in voc. et loc. sing.

उर् -ur » » ab. et gen. sing.

र् -r » » instr. et dat. sing.; gen. et loc. dual.

ऋ -r » » acc. et (inserta ण् -n) in gen. pl.

ऋ -r » » reliquis casibus.

Pro neutr.:

Thema in ऋ -r regularissime declinatur, inserto *solummodo*
ण् -n ante suffixa vocalica et producta ऋ -r in ऋ ण् in gen. pl. -
Voc. sing. est vel purum thema vel eadem forma ac masc.

(1) Et etiam नप्तृ « nepos » et स्वप्तृ « soror ».

Paradigma

Th. m. दातृ *dātṛ*- «dator», m. पितृ *pitṛ*- «pater», f. मातृ *mātṛ*- «mater», n. दातृ *dātṛ*- «dator».

Singularis

N.	दाता	पिता	माता	दातृ
V.	दातॄ	पितॄ	मातॄ	»
Ac.	दातारम्	पितरम्	मातरम्	»
I.	दात्रा	पित्रा	मात्रा	दातृणा
D.	दात्रे	पित्रे	मात्रे	दातृणे
Ab. G.	दातुॄ	पितुॄ	मातुॄ	दातृणस्
L.	दातरि	पितरि	मातरि	दातृणि

Dualis

N. V. Ac.	दातारौ	पितरौ	मातरौ	दातृणी
I. D. Ab.	दातृभ्याम्	पितृभ्याम्	मातृभ्याम्	दातृभ्याम्
G. L.	दात्रोस्	पित्रोस्	मात्रोस्	दातृणोस्

Pluralis

N. V.	दातारस्	पितरस्	मातरस्	दातृणि
Ac.	दातॄन्	पितॄन्	मातॄन्	»
I.	दातृभिस्	पितृभिस्	मातृभिस्	दातृभिस्
D. Ab.	दातृभ्यस्	पितृभ्यस्	मातृभ्यस्	दातृभ्यस्
G.	दातृणाम्	पितृणाम्	मातृणाम्	दातृणाम्
L.	दातृषु	पितृषु	मातृषु	दातृषु

Et de nominibus primae classis, in vocalem desinentibus, actum est.
Aliquid DE ADIECTIVIS huius classis.

Notanda: 1) neutr. semper distinguitur a masc. et fem., sequitur enim declinationem nominum neutr. in अ, इ, उ, *semper* in voc. brevem;

2) adiect. fem. in इ, उ, sequuntur declinationem th. मति et धनु, in आ, ई, ऊ declinationem th. सेना, दूवी, वधू (desunt fem. in अ);

3) adiect. masc. in अ, इ, उ, sequuntur declinat. th. देव, अग्नि, पशु (excipe adiect. masc. et fem. in आ, ई, ऊ, de quibus inferius).

Distribui possunt in adiectiva:

triplicis thematis; unum pro masc. et neutr.; duo pro fem., ex. gr.:

1. पाप «malus» m. n. (पापस्, पापम्), सुन्दर «pulcher» m. n., तनु m. n.

2. पापा f., सुन्दरा f., तनू f.

3. पापी f., सुन्दरी f., तन्वी f.

duplicis thematis: alterum pro masc. et neutr. et alterum pro fem.:

1. शिव «benignus» m. n., पुण्य «bonus» m. n.

2. शिवा f., पुण्या f.

1. भीरु «timidus» m. n. (भीरुस्, भीरु).

2. भीरू f.

unius thematis:

शुचि «purus» (m. f. शुचिस्, n. शुचि).

भीरु (m. f. भीरुस्, n. भीरू) vel etiam duplicis thematis, ut supra. Sicut भीरु etiam alia adiectiva in इ, उ sunt aliquando unius aliquando duplicis thematis; possunt enim pro fem. adhibere thema masc. vel thema proprium fem. cum vocali longa (ई, ऊ, वी).

Adiectiva in ऋ masc. et neutr. sequuntur declinationem nominum in ऋ; fem. formantur cum suffixo ई:

Th. दातृ «dator»; m. दाता, n. दत्, f. दात्री.

Adiectiva in ऐ, ओ, औ paucissima sunt, composita, quorum ultimum membrum est vox (masc. et fem.) in diphthongum: declinantur sicut respondentia nomina in diphth.; in neutr. corripuntur: ऐ in इ, ओ in उ, औ etiam in उ:

Th. बहुरै m. f. बहुरास्, n. बहुरि «habens multas divitias».

Th. बहुगो m. f. बहुगौस्, n. बहुगु «habens multas boves».

Th. बहूनौ m. f. बहूनौस्, n. बहूनु «habens multas naves».

Adiectiva de quibus pag. 48, 3 sunt composita quorum ultimum membrum est vel a) radix verbalis in voc. longam, ex. gr.: rad. पा «protegere» th. विश्वपा m. et f. «protegens omnia», rad. नी «ducere» th. सेननी m. «exercitus dux», rad. पू «mundare» th. खलपू «vias mundans»; b) substantivum fem. in voc. longam, ex. gr.: th. सुभ्रू m. et f. «pulchra supercilia habens» (भ्रू «supercilium»), th. शुद्धधी m. et f. «puram mentem habens» (धी «mens»). Declinantur sicut them. fem. sed susceptis communibus suffixis tantum (excipe ग्रमनी loc. °न्याम्) gen. pl. विश्वपाम् (sed acc. pl. विश्वपस्).

Alia nomina gen. masc. sunt rarissima, ex. gr. पपी «sol», वातप्रमो «cervus» (etiam fem.), स्वयम्भू «ex se exsistens» (cognomen Brahmae).

Exercitium VII.

Vocabulorum index.

Verba. — अर्क् I P «merere», युध् IV Ā «pugnare».

Nomina. — Masc.: कर्तृ «factor, scriptor», कालिदास «Kālidāsa», गोवध «nex bovis», द्रष्टृ «vates», धातृ «creator», प्रज्ञ (pl.)

« subditi », भर्तृ « maritus, dominus », रक्षितृ « tutor », शास्त्र
« magister, corrector », सागर « oceanus », स्रष्टृ « creator ».

Fem.: दुहितृ « filia », शकुन्तला « Çakuntalā ».

Neutr.: कौमार « pueritia, adolescentia », पालन « tutela,
praesidium », यौवन « iuventus », वसु « divitiae », स्थाविर
« senectus », स्वातन्त्र्य « sui arbitrium ».

(13)

पितरितीश्वरं क्लयाम ॥ विश्वस्य कर्तारं सेवामकै ॥
पिता माता च पुत्रान् रक्षतां पुत्रास्तु दुक्षितरश्च पि-
त्रोराज्ञां नातिश्रामतु ॥ शकुन्तलायाः कर्त्रे कालिदासाय
नमः ॥ देवेषु रक्षितृषु सुखेन प्रजा जीवन्ति ॥ धातारं गा-
याम वसूनां दातारं दुर्जनानां शास्त्रारम् ॥ स्रष्टुः शक्तिं
वदति द्रष्टा ॥ नौषयुध्यन्त क्षत्रियाः ॥ गवां पालनं ब्रा-
ह्मण्यो न त्यजेन्नोवधो हि पापम् ॥ रायो गा वा नारीर्वा
नेच्छेदार्यः (1) ॥ सागरे क्षिप्रा नावो धावन्ति ॥ पिता र-
क्षति कौमारे भर्ता रक्षति यौवने । रक्षति स्थाविरे पुत्रा
न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्हति ॥

(14)

- 1) Honoret mulier maritum maritique parentes tamquam deos.
- 2) Milites ducem sequantur ac contra inimicos pugnent.
- 3) Confugite ad deos piorum defensores.
- 4) Creatoris gratia homines vivunt.
- 5) Infelicitate filiorum dolent parentes.
- 6) Si liberationem cupis divitias tamquam venenum fuge (त्यज).
- 7) Sororem protegant fratres, filiam parentes.
- 8) Bonorum datorem Agnim laudemus.

(1) Divide: न इच्छेत् आर्यः.

LECTIO VIII.

II^a NOMINUM CLASSIS: IN CONSONANTEM

Omnia nomina – substantiva et adiectiva – huius classis adhibent, nulla exceptione, suffixa communia. Nomina neutra habent suffixum proprium solummodo in n. v. acc. du. et pl.; ceterum a masc. et fem. non distinguuntur.

Quoad suffixa vocalica nulla adest difficultas: coniunguntur enim suffixa haec cum themate nominali immediate.

Quoad suffixa consonantica, in coniunctione cum themate nominali servantur regulae sandhi. Praeterea:

a) Ante omnia suffixa (utique consonantica):

रू finalis manet immutata, sed vocales इ, उ, praecedentes producantur in ई, ऊ.

न् finalis perit (pro th. in अन् cfr. राजन्).

b) Ante suffixum स् nom. sing.:

स् suff. semper reicitur (neutrum nullum habet suffixum).

Ante consonantem finalem, in casu nom. sing., producant vocalem themata masc. desinentia in: इन् (adiectiva); अस् (adiect. et subst.); मत्, वत् (adiect.); अन् (subst.); in omnibus ceteris them. vocalis finalis manet immutata.

c) ante suffixa भ्याम्, भिस्, भ्यस्:

consonantes quae ante haec suffixa manere possunt haec sunt:

ग्, ङ्, द्, ब्, र्.

d) ante suffixum सु:

solummodo क्, ट्, प्, र्, : (visarga). – Itaque: themata quae in casu nom. sing. desinunt in क्, habent ante suffixa भ्याम्, भिस्, भ्यस्, consonantem ग्, et ante suffixum सु iterum क् et respective:

themata quae habent in nom. sing.:

त्	ante	भ्याम्, भिस्, भ्यस्	habent	द्	ante	सु	habent	त्
द्	»	»	»	»	उ,	»	»	द्
प्	»	»	»	»	(द्) ब्,	»	»	प्
स्(ः)	»	»	»	»	ओ,	»	»	अः
इस्	»	»	»	»	इर्,	»	»	इः
उस्	»	»	»	»	उर्,	»	»	उः

Themata in gutturalem, labialem, nasalem (praeter न्) ल्, paucissima sunt (in य्, उ cfr. रै, धी, भू, thema in व्, दिव्).

Finalis क् nom. sing. oritur ex themate in क् ख् च् क् प् श् क्

»	द्	»	»	»	»	»	द्	उ	द्	श्	प्	क्	क्	क्
»	त्	»	»	»	»	»	»	त्	श्	द्	ध्			
»	प्	»	»	»	»	»	»	प्	फ्	ब्	भ्			

Nom. sing. क् raro originem ducit ex श् क्, finalibus thematis; rarissime ex प्.

SECUNDAE CLASSIS DIVISIO

Nomina II classis in tres ordines distinguuntur.

I^{us} ORDO

Nomina radicalia et quae sicut radicalia declinantur (semper monothematica; scil. unica forma pro omnibus casibus).

(1) Ex अस् et आस्.

Paradigma I.

Th. f. वाच् «vox», f. सरित् «flumen», m. द्विष् «inimicus»,
n. जगत् «mundus».

Singularis

N. V.	वाक्	सरित्	द्विद्	जगत्
Ac.	वाचम्	सरितम्	द्विषम्	»
I.	वाचा	सरिता	द्विषा	जगता
D.	वाचे	सरिते	द्विषे	जगते
Ab. G.	वाचस्	सरितस्	द्विषस्	जगतस्
L.	वाचि	सरिति	द्विषि	जगति

Dualis

N. V. Ac.	वाचौ	सरितौ	द्विषौ	जगती
I. D. Ab.	वाग्भ्याम्	सरिद्भ्याम्	द्विद्भ्याम्	जगद्भ्याम्
G. L.	वाचोस्	सरितोस्	द्विषोस्	जगतोस्

Pluralis

N. V. Ac.	वाचस्	सरितस्	द्विषस्	जगत्ति
I.	वाग्भिस्	सरिद्भिस्	द्विद्भिस्	जगद्भिस्
D. Ab.	वाग्भ्यस्	सरिद्भ्यस्	द्विद्भ्यस्	जगद्भ्यस्
G.	वाचाम्	सरिताम्	द्विषाम्	जगताम्
L.	वान्	सरित्सु	द्विषु	जगत्सु

Paradigma II.

Th. m. बलिन «fortis», f. गिर «vox», m. चन्द्रमस् «luna»,
n. कृविस् «butyrum» (in sacrificio adhibitum).

Singularis				
N.	बली	गीर्	चन्द्रमास्	कृविस्
V.	बलिन	»	चन्द्रमस्	»
Ac.	बलिनम्	गिरम्	चन्द्रमसम्	»
I.	बलिना	गिरा	चन्द्रमसा	कृविषा
D.	बलिने	गिरे	चन्द्रमसे	कृविषे
Ab. G.	बलिनस्	गिरस्	चन्द्रमसस्	कृविषस्
L.	बलिनि	गिरि	चन्द्रमसि	कृविषि
Dualis				
N. V. Ac.	बलिनौ	गिरौ	चन्द्रमसौ	कृविषी
I. D. Ab.	बलिभ्याम्	गीर्भ्याम्	चन्द्रमोभ्याम्	कृविर्भ्याम्
G. L.	बलिनोस्	गिरोस्	चन्द्रमसोस्	कृविषोस्
Pluralis				
N. V. Ac.	बलिनस्	गिरस्	चन्द्रमसस्	कृवीषि
I.	बलिभिस्	गीर्भिस्	चन्द्रमोभिस्	कृविर्भिस्
D. Ab.	बलिभ्यस्	गीर्भ्यस्	चन्द्रमोभ्यस्	कृविर्भ्यस्
G.	बलिनाम्	गिराम्	चन्द्रमसाम्	कृविषाम्
L.	बलिषु	गीर्षु	चन्द्रमसु	कृविषु

Adiectiva iuxta nomina huius paradigmatis formata, sunt unius thematis pro tribus generibus. Ex. gr.:

सत्यवाच् m. f. n. सत्यवाक् nom. sing.

धर्मविद् » » » धर्मवित् » »

त्रिवृत् » » » त्रिवृत् » »

Neutr., ut clarum est, distinguitur in casibus cum suffixis propriis et in acc. sing.

Adiectiva formata iuxta th. बलिन् sunt duplicis thematis:

बलिन् m. n. (neutr. n. acc. sing. बलि, voc. बलि vel बलिन्,
du. बलिनी pl. बलीनि), बलिनी f.

Nomina neutra in अस् declinantur sicut चन्द्रमस् praeter n. v. acc. sing. (मनस्, चेतस्) dual. (मनसी, चेतसी) et pl. (मनांसि, चेतांसि); similiter neutra in उस् tamquam neutra in इस् (कृविस्) mutato इ in उ.

Adiectiva sequuntur eandem declinationem ac substantiva:

Th. सुमनस्: m. f. सुमनास्, neutr. सुमनस्.

Exercitium VIII.

Vocabulorum index.

Verba. — अर्क् I P « dignum esse, decere » (personale).

Nomina. — Masc.: क्षितिप « rex », चन्द्रमस् « luna », चार « de-
lator, speculator », प्राणिन् « animal », वणिग् « mercator »,
सुहृद् « amicus », स्वामिन् « dominus ».

Neutr. : चक्षुस् « oculus », जगत् « terrarum orbis »,
ज्योतिस् « lumen, sidus », पयस् « lac », बन्धन « vinculum »,
भरतखण्ड « Indiae pars: Bharatakhanda », मनस् « cor, animus »,
सुमनस् « flos ».

Fem. : उपानह् « calceus », उपनिषद् « Upaniṣad »,
क्रिया « opera », दृश् « oculus, visus », पुर « urbs », वाच् « vox,
verbum », स्रज् « corona ».

Adiect. – तेजस्विन् « praeclarus, heroicus », धनिन् « locuples »,
निरुज « sanus », प्रियवादिन् « suavidicus », व्याधित
« infirmus ».

Indecl. – दिने « die », रात्रौ « noctu ».

(15)

उपनिषत्सु मोक्षस्य मार्गमधीधम्^१ ॥ सुहृदि सुहृद्
विश्वसिति^२ न शत्रौ ॥ न कुप्येत् कदाचन प्रियवादी च
सदा स्यान्मुनिः^३ ॥ इच्छति कवयः स्रज इच्छति योषि-
द्वतानीच्छति यत्तानृत्विजः ॥ शुद्धा दृश्यदि भवति शुद्धं
हृदयं वर्तते निरुजे दृश्यव्याधितं मनः ॥ तस्य^४ उपान-
होर्बन्धनं नार्हाम्यहं मोक्तुम्^५ इत्यवदत् ॥ सूर्यो दिने च

^१ अधीधम् « discite », ^२ « confidit », ^३ स्यात् « sit », ^४ « eius »,
^५ « solvere ».

चन्द्रमा रात्रौ च जगतो ज्योतिषी ॥ यथा धीस्तथा वाचो
यथा वाचस्तथा क्रियाः ॥ चारैः पश्यन्ति क्षितिपाश्चक्षु-
र्भ्या लोकाः ॥ भरतखण्डस्य पूर्ण धनिनो वणिजः तेज-
स्विनश्च क्षत्रियाः बलिनश्च स्वामिनोऽवसन् ॥ फलैः
सुमनोभिः पयसा च यज्ञत न प्राणिभिः ॥ साधूनां म-
नांसि जीविते न सन्नेयुः ॥

(16)

- 1) Butyro¹ in sacrificiis laetantur dei.
- 2) Divites, poenitentibus² ante portas³ domorum, date eleemo-
synam.
- 3) Qui⁴ in sacrificiis formulas⁵ recitat vocant «adhvarium»⁶.
- 4) Pururavas Urvasim nympham⁷ in matrimonium duxit et ex
Urvasi filius natus est.
- 5) In infelicitate⁸ protegant nos amici.
- 6) Lacrimis pueri et mulieres⁹ desideria perficiunt¹⁰.
- 7) Sacrificantium¹¹ vox¹² «kāmadaḥ» omnia hominum desideria
perficit.
- 8) Per omnes regiones¹³ coeli venti et fulgura¹⁴.
- 9) Lapidibus¹⁵ impium necabant¹⁶.
- 10) Sapientis animus voluptatibus non adhaereat.
- 11) Canite Auroram datricem felicitatis.
- 12) Fluminum aqua non implet mare.

¹ कृविस्, ² तपस्विन्, ³ द्वार, ⁴ यः, ⁵ यज्ञस्, ⁶ अध्वर्युः,
⁷ अप्सरस्, ⁸ आपद्, ⁹ योषित्, ¹⁰ पूरय, ¹¹ ऋत्विज्, ¹² वाच्,
¹³ दिग्, ¹⁴ तडित्, ¹⁵ दृष्टद्, ¹⁶ अघ्नन्.

LECTIO IX.

DE CONIUGATIONE SECUNDA

Iam monuimus hanc coniugationem suscipere in vocale radicali, quando fieri potest, gradationem vocalicam.

Formae fortes (fere semper guṇa) sunt:

singularis praesentis indicativi parasmaip.

» imperfecti » »

3^a p. sing. imperativi parasmaip.

1^{ae} personae cuiusvis numeri in imperativo parasm. et ātmanep.

In ātmanep. 3^a p. pl. अत्ते (praes.), अत (imperfect.), अताम् (imperat.) mutantur in अते, अत, अताम्; et अत्ति (3^a p. pl. praes. parasm.) aliquando in अति.

Suffixum 2^{ae} p. sing. imperat. parasmaip. est धि; post vocalem कि vel nullum.

In optativo habetur:

pro parasm. suffixum या (3^a p. pl. युस्) cum terminationibus secundariis;

pro ātm. suffixum ई (ante vocalem ईय्) » » »

Erit ergo paradigma:

Parasmaip.			Ātmanep.		
sing.	dual.	plur.	sing.	dual.	plur.
1 याम्	याव	याम	ईय	ईवकि	ईमकि
2 यास्	यातम्	यात	ईयस्	ईयाथाम्	ईधम्
3 यात्	याताम्	युस्	ईत	ईयाताम्	ईरन्

CLASSIS II.

Habet radices circiter septuaginta.

Thema praesentis est ipsa radix verbalis. In formis fortibus accipit gradum guṇa.

Paradigma

Radix द्विष् « odisse ».

Parasmaip.

	Praesens	Imperfectum	Imperativum	Optativum
1 sing.	द्विष्मि	अद्वेषम्	द्वेषानि	द्विष्याम्
2	द्विजि	अद्वेह्	द्विउठि	द्विष्यास्
3	द्विष्टि	अद्वेह्	द्वेष्टु	द्विष्यात्
1 dual.	द्विष्वस्	अद्विष्व	द्वेषाव	द्विष्याव
2	द्विष्ठस्	अद्विष्ठम्	द्विष्ठम्	द्विष्यातम्
3	द्विष्टस्	अद्विष्टाम्	द्विष्टाम्	द्विष्याताम्
1 plur.	द्विष्मस्	अद्विष्म	द्वेषाम	द्विष्याम
2	द्विष्ठ	अद्विष्ठ	द्विष्ठ	द्विष्यात
3	द्विषन्ति	अद्विषन्	द्विषन्तु	द्विष्युस्

Ātmanep.

1 sing.	द्विषे	अद्विषि	द्वेषै	द्विषीय
2	द्विजे	अद्विष्ठास्	द्विक्व	द्विषीथास्
3	द्विष्टे	अद्विष्ट	द्विष्टाम्	द्विषीत
1 dual.	द्विष्वक्	अद्विष्वक्	द्वेषावक्	द्विषीवक्
2	द्विषाथे	अद्विषाथाम्	द्विषाथाम्	द्विषीयाथाम्
3	द्विषाते	अद्विषाताम्	द्विषाताम्	द्विषीयाताम्
1 plur.	द्विष्मक्	अद्विष्मक्	द्वेषामक्	द्विषीमक्
2	द्विउठे	अद्विउठम्	द्विउठम्	द्विषीध्वम्
3	द्विषते	अद्विषत	द्विषताम्	द्विषीरन्

Part. praes. (parasm.) द्विषत्

Part. praes. (ātm.) द्विषाण

Paradigma

Radix दुक् « mungere ».

Parasmaip.

	Praesens	Imperfectum	Imperativum	Optativum
1 sing.	दोक्षि	अदोक्म्	दोक्षानि	दुक्षाम् etc.
2	धोक्षि	अधोक्	दुग्धि	sicut द्विष्याम्
3	दोग्धि	अधोक्	दोग्धु	
1 dual.	दुक्षस्	अदुक्ष	दोक्षाव	
2	दुग्धस्	अदुग्धम्	दुग्धम्	
3	दुग्धस्	अदुग्धाम्	दुग्धाम्	
1 plur.	दुक्षस्	अदुक्ष	दोक्षाम	
2	दुग्ध	अदुग्ध	दुग्ध	Particip. praes.
3	दुक्षति	अदुक्न्	दुक्तु	दुक्त्

Ātmanep.

1 sing.	दुक्ते	अदुक्ति	दोक्ते	दुक्तीय etc.
2	धुक्ते	अदुग्धास्	धुक्त्व	sicut द्विषीय
3	दुग्धे	अदुग्ध	दुग्धाम्	
1 dual.	दुक्तेके	अदुक्त्कि	दोक्षावकै	
2	दुक्ताथे	अदुक्तायाम्	दुक्तायाम्	
3	दुक्ताते	अदुक्ताताम्	दुक्ताताम्	
1 plur.	दुक्ताकै	अदुक्त्कि	दोक्षामकै	
2	धुग्धे	अधुग्धम्	धुग्धम्	Particip. praes.
3	दुक्ते	अदुक्त्	दुक्ताम्	दुक्तान्

Alia exempla.

Radix वच् «loqui». Praes. ind. वचिम्, वक्षि, वक्ति,
वच्चस्, वक्थस्, वक्तस्, वचमस्, वक्थ (3^a p. pl. deest).
Imperf. अवचम्, अवक्, अवक्, अवच्च etc.

Radices quae nequeunt gradationem suscipere manent immutatae,
ex. gr. rad. या «ire».

Praes. यामि, यासि, याति, यावस्, याथस्, यातस्,
यामस्, याथ, याति.

Imperf. अयाम्, अयास् etc., imperat. यानि, याहि etc.,
opt. यायाम् etc.

Similiter radices: व्या «narrare», पा «imperare», भा «splen-
dere», मा «metiri». Radix इ «ire», ita se habet:

Praes. एमि, एषि, एति, इवस्, इथस्, इतस्, इमस्,
इथ, यति.

Imperf. अयाम्, ऐस्, ऐत्, ऐव, ऐतम्, ऐताम्, ऐम,
ऐत, आयन्.

Imperat. अयानि, इहि, एतु, अयाव, इतम्, इताम्,
अयाम्, इत, यतु.

Opt. इयाम्, इयास् etc. Part. praes. यत्.

Forma media habetur in compositione ex. gr. अधि + इ (ātm.)
«legere».

Praes. अधीये, अधीषे, अधीते etc., 3^a p. pl. अधीयते.

Imperf. अध्यैयि, अध्यैयास्, अध्यैत, 3^a p. pl. अध्यैयत.

Imperat. अध्ययै, अधीष्व, अधीताम्, 1^a p. du. अध्ययावकै,
1^a p. pl. अध्ययामकै.

Opt. अधीयीय, अधीयीयस्, अधीयीत etc.

In radice शी (श्मि.) «iacere» habetur gradus guṇa semper, शे
ante consonantem शय् ante vocalem, et insuper aliquando र्, 3^a p. pl.
praes. शेरते, imperf. अशेरत्, imperat. शेरताम्.

Radices desinentes in उ habent gradum vṛddhi: औ (अवि ali-
quando ad libitum) ante conson., अव् ante vocalem. Rad. यु «iungere»
यौमि, अयवम्, rad. ब्रू ante conson. habet ब्रवी, ita: ब्रवीमि,
ब्रवीषि, ब्रवीति, ब्रूवस्, ब्रूयस्, ब्रूतस्, ब्रूमस्, ब्रूय,
ब्रुवन्ति (in formis debilibus: ब्रू ante conson., ब्रुव् ante vocalem).

Radix शास् «iubere, punire, regere», ita se habet in 3^a p. pl.:
praes. शासति, imperf. अशासुस्, imperat. शासतु: in formis debi-
libus शिष्.

Radices अन्, श्मस् «respirare», रुद् «fere», स्वप् «dormire»,
जल् «edere» inserunt इ ante consonantem (non in optativo); in 2^a
et 3^a p. sing. imperf. अ vel ई ad libitum: रोदिति, अरोदन्,
अरोदस् vel अरोदीस्.

Radix विद् «scire, cognoscere».

Praes. वेद्मि, वेत्सि, वेत्ति, विद्वस्, वित्यस्, वित्तस्,
विद्वस्, वित्य, विदति.

Imperf. अवेदम्, अवेस् (अवेत्), अवेत्, अविद्, अवित्तम्,
अवित्ताम्, अविद्वन्, अवित्त, अविदुस्.

Imperat. वेदानि, विद्मि, वेतु, वेदाव, वित्तम्, वित्ताम्,
वेदाम, वित्त, विदतु.

Opt. विद्याम्, विद्यास् etc.

Radix कृन् « necare ».

Praes. कृन्मि, कृंसि, कृत्ति, कृन्वत्, कृथत्, कृतत्,
कृन्मस्, कृथ, घृत्ति.

Imperf. अकृन्म, अकृन्, अकृन्, अकृन्व, अकृतम्, अकृताम्,
अकृन्म, अकृत, अघृन्.

Imperat. कृनानि, कृहि, कृतु, कृनाव, कृतम्, कृताम्,
कृनाम, कृत, घृत्तु.

Opt. कृन्याम्, कृन्यास् etc.

Radix चक्ष् (ātm.) « dicere, narrare ».

Praes. चक्षे, चक्षे, चष्टे, चक्ष्वक्, चक्षाथे, चक्षाते,
चक्ष्मक्, चक्षु, चक्षते.

Imperf. अचक्षि, अचक्षात्, अचष्ट, अचक्ष्वक्, अचक्षाथाम्,
अचक्षाताम्, अचक्ष्मक्, अचक्षुम्, अचक्षत.

Radix आस् (ātm.) « sedere ».

Praes. आसे, आस्ते, आस्ते, आस्वक्, आसाथे, आसाते,
आस्मक्, आधे, आसते.

Imperf. आसि, आस्थात्, आस्त, आस्वक्, आसाथाम्,
आसाताम्, आस्मक्, आद्धम्, आसत.

Part. praes. आसीन.

Radix अस् « esse » parasmaip. (ātmanep. in compositis).

Parasm. praes. अस्मि, असि, अस्ति, स्वस्, स्थस्, स्तस्,
स्मस्, स्थ, सति.

Imperf. आसम्, आसीत्, आसीत्, आस्व, आस्तम्, आस्ताम्,
आस्म, आस्त, आसन्.

Imperat. असावि, एधि, अस्तु, असाव, स्तम्, स्ताम्,
असाम, स्त, सत्तु.

Opt. स्याम् etc. Part. praes. सत्, f. सती.

Ātmanep. praes. क्, से, स्ते, स्वक्, साथे, साते, स्मक्,
धे, सते.

Imperf. sicut imperf. verbi आस्.

Imperat. असै, स्व, स्ताम्, असावक्, साथाम्, साताम्,
असामक्, धम्, सताम्.

Opt. सीय etc.

Exercitium IX.

Vocabulorum index.

Verba. — अद् II P «edere», अस् II P «esse», अस्तम् + इ II P
«occidere», उद् + इ II P «oriri», टुक् II P «mungere»,
द्विप् II P «odisse», ब्रू II P Ā «dicere», या II P «incedere»,
वच् II P «dicere», विचच् II Ā «narrare», विद् II P
«novisse», शास् II P «regere, punire», स्तु II P Ā «laudare»,
स्वप् II P «dormire».

Nomina. — Masc.: कपोत «columba», पर्जन्य «Parjanya», पापचर्य
«peccator», प्रलय «dissolutio», भुजङ्ग «serpens», मार्जार
«feles», मूषिक «mus», विधि «norma», सर्ग «creatio»,
सवितृ «Savitar» («Sol»).

Neutr. : इन्द्रिय « sensus », तिमिर « tenebrae », स्तोत्र
« hymnus ».

Fem. : चित्ता « animus, cogitatio ».

Adiect. - अन्ध « caecus », अमायिक « sincerus, purus », अरक्षित
« non custoditus », गुह्य « occultus », ताम्र « cupreus », दरिद्र
« inops », निर्दय « ferus », वाच्य « vituperabilis », सतर्क
« prudens ».

Indecl. - केवलम् « tantum, solummodo ».

(17)

नरस्य वचनानि केवलं विद्मो देवस्तु हृदयमीक्षते
गुह्याश् चित्ताश्च वेत्ति ॥ सदा मार्जारो मूषिकानतीति
विधिः ॥ पापं द्वेषाम न पापचर्यम् ॥ पुरा कुलस्य दुहिता
धेनूरधोक् ॥ दंष्ट्रेण सर्पो कृत्ति जित्कृया दुर्तना घृत्ति ॥
दरिद्रोऽरक्षितोऽपि सुखं स्वपिति ॥ उदेति सविता
ताम्रस् ताम्र एवास्तमेति च ॥ पुराणेषु लोकस्य सर्गं प्रलयं
च कविर व्यचष्ट ॥ एकं शिष्यं सत्यं ब्रूह्मनृतं द्विड्ठ
इन्द्रियाणि शाधि ॥ निर्दयो मैधि निर्दया जनाः पण्डि-
ता अपि वाच्याः ॥ नास्तीश्वर इति मूर्खो वक्ति ॥ स्तुव-
ति ब्राह्मणाः पर्जन्यं स्तोत्रैः ॥ स्त भुजङ्गा इव सतर्काः

कपोता इव चामायिकाः ॥ यदि आतरं द्वेक्षि तिमिरे
वर्तसे तिमिरे च यासि यत्रैषि च न वेत्सि यस्मात्तिमि-
रेणान्धो भवसि ॥

(18)

- 1) Dum deus vigilat ¹ movetur ² mundus.
- 2) Perfice ³ brahmanae-curriculum ⁴ addisce ⁵ vedam et vedantam.
- 3) Iacet ⁶ Visnu deus super Sesam serpentem.
- 4) Sedet ⁷ magister sedensque loquitur discipuli stantes respondent ⁸.
- 5) Bovem ne occidas, dei custodiunt ⁹ boves.
- 6) Saepe sine causa pueri plorant ¹⁰.
- 7) Nescimus res futuras ¹¹ et adhaeremus ¹² vitae divitiis.
- 8) Sint dei benigni atque protegant anachoretas.
- 9) Sede et quiesce: quies animi medicina.
- 10) Peccata deserunt ¹³ poenitentem ¹⁴.

¹ ज्ञातृ, ² चल्, ³ वस्, ⁴ ब्रह्मचर्य n., ⁵ अधी (अधि + इ),
⁶ शी, ⁷ आस्, ⁸ प्रतिभाप्, ⁹ पा, ¹⁰ रुद्, ¹¹ अनागतम्, ¹² सज्,
¹³ अप + इ = अपे (cum abl.), ¹⁴ तपस्विन्.

LECTIO X.

II ORDO — NOMINA BITHEMATICA

- 1) partic. praes. parasm. (1): forma fortis अत्, forma debilis अत्
- 2) adiectiva in ईयांस् (2) » » यांस् » » यस्
- 3) » » अच् » » अच् » » अच्

- (1) Excepto participio verborum classis III et paucorum aliorum.
- (2) Comparativi gradus.

Paradigma

Th. m. भरत् « ferens », m. गरीयांस् « gravior », m. प्राञ्च
« orientalis ».

Singularis

N. V.	m. भरन्	n. भरत्	m. गरीयान्	n. गरीयस्	m. प्राङ्	n. प्राक्
Ac.	भरतम्	»	गरीयांसम्	»	प्राञ्चम्	»
I.	भरता		गरीयसा		प्राचा	
D.	भरते		गरीयसे		प्राचे	
Ab. G.	भरतस्		गरीयसस्		प्राचस्	
L.	भरति		गरीयसि		प्राचि	

Dualis

N. V. Ac.	भरतौ	भरती	गरीयांसौ	गरीयसी	प्राञ्चौ	प्राची
I. D. Ab.	भरद्भ्याम्		गरीयोभ्याम्		प्राग्भ्याम्	
G. L.	भरतोस्		गरीयसोस्		प्राचोस्	

Pluralis

N. V.	भरतस्	भरति	गरीयांसस्	गरीयांसि	प्राञ्चस्	प्राञ्चि
Ac.	भरतस्	»	गरीयसस्	»	प्राचस्	»
I.	भरद्भिस्		गरीयोभिस्		प्राग्भिस्	
D. Ab.	भरद्भ्यस्		गरीयोभ्यस्		प्राग्भ्यस्	
G.	भरताम्		गरीयसाम्		प्राचाम्	
L.	भरतु		गरीयसु		प्राचु	

Sicut भरत् declinantur omnia participia praes. parasm. in अत्; participia classis III et verborum ad instar classis III sunt monothematica et declinantur sicut them. in dentalem मरुत् etc. ex. gr. नुक्त्, ददत्; sicut प्राच् omnia adiectiva in अच्, quae tamen sunt quandoque trithematica.

Genus FEM. formatur ex gradu debili गरीयस् + ई, प्राच् + ई et similiter in participiis praes. अदत् + ई, sed ex I^a cl. gradu forti भरती ex VI तुदती vel तुदती.

Exercitium X.

Vocabulorum index.

Verba. — आचर I P « degere, agere », विन्द VI P Ā « invenire », बाध् I Ā « opprimere ».

Nomina. — Masc.: अर्वत् « equus », तुमुल « tumultus », स्वामिन् « dominus ».

Neutr.: देवकुल « templum », नमस् « obsequium », पुच्छ « cauda », माधुर्य « dulcedo », योजन « octo milia passuum: yojana », वसु « divitiae ».

Fem.: गायत्री « matutina oratio: Gāyatrī », वेदना « dolor ».

Adiect. et Participia. — अगम्य « adeptu impossibilis », कृपाण « miser », गरीयस् « gravior », नुक्त् « sacrificans », जीवत् « vivens », निन्दत् « vituperans », पुण्य « purus », बलवत् « fortis, potens », बहु « multus », भास्वत् « splendens », मतिमत् « prudens », महत् « magnus », मेधाविन् « callidus, peritus », व्यर्थ « vanus », समदर्शिन् « qui idem videt, reputat », शुष्कवत् « aridus », श्रीमत् « praeclarus ».

Indecl. — कदाचन « quandoque », शीघ्रम् « celeriter ».

(19)

पित्रोर् जीवितोः^१ पुत्राः स्वामिनो धनस्य न सन्तु ॥ मर्क-
ट्तिर वसुभिर् न वर्तते सदा जना धन्याः ॥ निन्दतोऽपि
गुरोर् वाङ्म माधुर्यं पुण्यः शिष्यो विन्दति ॥ भास्वत्तं
सूर्यं दिने दिने गायत्र्या पूजयन् ब्राह्मणाः ॥ गरीयोभ्यो
गुरुभ्यो नमो नमः ॥ श्रमिस्तु नृपेषु च कृपणेषु भिक्षुषु च
पण्डितः समदर्शी ॥ मतिमान् मेधावी च विप्रः शुद्धं बल-
वच्च जीवितम् आचरेत् ॥ शुष्कवती भूमिर् अन्नम् प्राणि-
भ्यो न यच्छति ॥ अगम्याः कामा बलवत्या वेदनया कदा-
चन बाधते जनान् ॥ शुनां पुच्छम् इव व्यर्थं जीवितं
विद्यया विना ॥ अध्वर्यवे नुक्ते न रोचते तुमुलो देवकुले ॥
बहूनि योजनान्यर्वा धावति शीघ्रम् ॥

^१ loc. absol.

(20)

- 1) Laudate principem bonos honorantem^१ malos punientem.
- 2) Fortis miles in proelio vincens^२ fit gloriosus et nobilis.
- 3) Sapientium consultorum gloria ex sapientibus consiliis.
- 4) Sacerdotis sacrificantis^३ verba indoctus non intellegit.
- 5) Puellae dant florum coronas militibus in bellum euntibus.
- 6) O Bhagavān! sic pii Visnum salutant^४.
- 7) Candragupta fuit totius terrae potens imperator.
- 8) Krisna vidit multos fortes milites in bello pugnantes.

^१ सेव् I Ā, ^२ जि I P, ^३ नुक्ते, ^४ अभिवद् I P Ā.

LECTIO XI.

CLASSIS III.

Thema praesentis formatur reduplicando radicem. Adverte:
vocalem longam in syllaba radicali fieri brevem in syllaba
redupl.; radix दा, th. ददा;
vocali ऋ in syllaba radicali respondere vocalem इ in syllaba
redupl.; radix भृ, th. बिभृ.

In 3^a p. pl. parasmaip. habemus: अति (praes.), अतु (imperat.),
उत् (imperf.).

Vocalis radicalis suscipit gradum guṇa.

Notanda.

Radices दा, धा, amittunt vocalem आ in formis deb., thema
fit दद, दध.

Radices कु «sacrificare», भी «timere», क्री «pudere» habent:

thema forte		thema debile	
ante suff. vocalica	ante suff. consonant.	ante suff. vocalica	ante suff. consonant.

कुक्व	कुहो	कुक्	कुहु
बिभय्	बिभे	बिभ्य्	बिभी
जिह्वय्	जिह्वे	जिह्व्य्	जिह्वी

Radix क्वा (parasmaip.) «relinquere», th. praes. तक्वा amittit आ
in optativo et ante suffixa vocalica; radix क्वा «ire» (ātmanep.) et
मा «metiri» formant thema: मिमी, जिह्वी, et ante suffixa vo-
calica मिम्, जिक्.

Radix पू «implere» format th. forte पिपूर; deb. पिपुर् ante vo-
calem et पिपूर ante consonantem.

Paradigma

Radix भृ « ferre ».

Parasmaip.

	Praesens	Imperfectum	Imperativum	Optativum
1 sing.	बिभर्मि	अबिभरम्	बिभराणि	बिभृयाम् etc.
2	बिभर्षि	अबिभर्	बिभृक्	
3	बिभर्ति	अबिभर्	बिभर्तु	
1 dual.	बिभृवस्	अबिभृव	बिभराव	
2	बिभृथस्	अबिभृतम्	बिभृतम्	
3	बिभृतस्	अबिभृताम्	बिभृताम्	
1 plur.	बिभृमस्	अबिभृम	बिभराम	Particip. praes.
2	बिभृथ	अबिभृत	बिभृत	बिभ्रत्
3	बिभ्रति	अबिभरुस्	बिभ्रतु	बिभ्रती fem.

Ātmanep.

1 sing.	बिभ्रे	अबिभि	बिभरै	बिभ्रीय etc.
2	बिभृषे	अबिभृथास्	बिभृष	
3	बिभृते	अबिभृत	बिभृताम्	
1 dual.	बिभृवक्	अबिभृवक्	बिभरावक्	
2	बिभ्राथे	अबिभ्राथाम्	बिभ्राथाम्	
3	बिभ्राते	अबिभ्राताम्	बिभ्राताम्	
1 plur.	बिभृमक्	अबिभृमक्	बिभरामक्	
2	बिभृधे	अबिभृधम्	बिभृधम्	Particip. praes.
3	बिभ्रते	अबिभ्रत्	बिभ्रताम्	बिभ्राण

Paradigma th. ददा «dare» et दधा «ponere, tribuere».

PARASMAIP.			Praesens		
Singularis	Dualis	Pluralis	Singularis	Dualis	Pluralis
1 ददामि	दद्वस्	दद्वस्	दधामि	दध्वस्	दध्मस्
2 ददासि	दत्थस्	दत्थ	दधासि	धत्थस्	धत्थ
3 ददाति	दत्तस्	ददति	दधाति	धत्तस्	दधति
Imperfectum					
1 अददाम्	अदद्व	अदद्व	अदधाम्	अदध्व	अदध्म
2 अददास्	अदत्तम्	अदत्त	अदधास्	अधत्तम्	अधत्त
3 अददात्	अदत्ताम्	अददुस्	अदधात्	अधत्ताम्	अदधुस्
Imperativum					
1 ददानि	ददाव	ददाम	दधानि	दधाव	दधाम
2 देहि	दत्तम्	दत्त	धेहि	धत्तम्	धत्त
3 ददातु	दत्ताम्	ददतु	दधातु	धत्ताम्	दधतु
Opt. दद्याम् etc.			Particip. praes. ददत् दधत्		
ĀTMANEPI.			Praesens		
1 ददे	दद्वे	दद्वे	दधे	दध्वे	दध्मे
2 दत्से	ददाथे	दद्वे	धत्से	दधाथे	धद्वे
3 दत्ते	ददाते	ददते	धत्ते	दधाते	दधते
Imperfectum					
1 अददि	अदद्वकि	अदद्वकि	अदधि	अदध्वकि	अदध्मकि
2 अदत्थास्	अददाथाम्	अदद्वम्	अधत्थास्	अदधाथाम्	अधद्वम्
3 अदत्त	अददाताम्	अददत	अधत्त	अदधाताम्	अदधत
Imperativum					
1 ददे	ददावकै	ददामकै	दधे	दधावकै	दधामकै
2 दत्स्व	ददाथाम्	दद्वम्	धत्स्व	दधाथाम्	धद्वम्
3 दत्ताम्	ददाताम्	ददताम्	धत्ताम्	दधाताम्	दधताम्
Opt. ददीय etc.			Particip. praes. ददान दधान		

Exercitium XI.

Vocabulorum index.

Verba. – उपास् II Ā « assidere, honorare », ज्ञन् III P « gignere »,
तृ I P « servare », निज् III P Ā « lavare », पा II P « tueri »,
भी III P « reformidare », मा III Ā « metiri », वाध् I Ā « op-
primere », विधा III P Ā « iubere », ह्य III P « deserere »,
क्री III P « pudere » (personale).

Nomina. – Masc. : अतिथि « hospes (advena) », आचार « probitas »,
गृहस्थ « dominus, hospes », तरु « arbor », पाद « pes », प्रभु
« dominus, rex », भक्त « pius », रक्षितृ « custos », समागम
« occursus, adventus », संस्कार « ritus ».

Neutr. : भय « metus », शयन « cubile ».

Fem. : स्मृति « sacrae traditionis libri », कृति « sacrificium,
oblatio », सीमन् « limes ».

Adiect. – अनपराध « insons », अणु « tenuis, parvus », अर्त « in-
firmus », दुष्ट « reus, scelestus », परम « optimus », प्रभूत « multus »,
महत् « magnus », श्रेयास् « potior, melior ».

Indecl. – कृते « gratiā, causā », समक्षम् « coram ».

(21)

भार्यायाः कृते जह्वाति नरः पितरौ भर्तुः कृते च पि-
तरौ जह्वाद्भूः ॥ दत्तार्ताय शयनं ददतो देवः पापात्तरति ॥

गुरोः समक्षं न जिह्रियति शिष्या अनपराधा जिह्रेति तु
दुष्टः ॥ जज्ञति क्षितिर् अणूंश्च मकृतश्च तद्वन् यथा तरवः
पुष्पाणि फलानि च जज्ञन्त्युः ॥ अतिथेः पादौ नेनिच्चाद्ग-
हस्थोऽतिथिश्चोपासीत ॥ यं^१ मृत्योर्भयं न बाधते स^२ जी-
वितस्य शोकाच्च बिभेति ॥ स्मृतिषु प्रभूतान् संस्कारा-
नृषयो विदधति ॥ नगरस्य द्वारौ पातेति रक्षितृभ्यो
विदधाति प्रभुः ॥ मिमते जना भुवाः सीम्न आत्मनस्तु सीम्नः
परिणतोऽपि न मिमीते ॥ जुहुतां भिक्षुर जुह्वतां धनिनः
सदा लोका अजुह्वत सदा च जुह्वते । श्रेयान् यज्ञः पुनर्
आचारः परमा कुतिश्चाचारः ॥ भक्तानां कृते जुह्वद् जु-
ह्वोति ॥ वानप्रस्था मृगाणां समागमं न बिभ्युः ॥

^१ « quem », ^२ « ille ».

(22)

1) Feliciter fert ^१ sapiens existentiae pondus, non feliciter ii ^२ quos ^३ mortis terrores terrent.

2) Si doloris causam non novisti infelicitatis ligamina non deseris.

3) Multa mirabilia homo facit sed numquam implet ^४ cordis desideria.

4) Pudet bonum puerum saepe, numquam malos.

5) Non timebant milites tela inimicorum.

6) Sacrificate sacrificium iustitiae Domino.

7) Honorate adhvarium sacrificantem.

8) Lavent pueri ante coenam manus.

9) Sita Rāmam in silva non deserebat.

^१ भृ III P, ^२ ते, ^३ यान्, ^४ पृ III P.

LECTIO XII.

III ORDO — NOMINA TRITHEMATICA

		forma fortis	debilis	debilissima
a) nomina in अन् (m. n.)	अन्(अन्)	अ	न्	
b) participia » वांस् » »	वांस्	वत्	उष्	
c) adiectiva » यच्च » »	यच्च	यच्	ईच्	
	वच्च » »	वच्च	वच्	उच्
	अच्च » »	अच्च	अच्	ईच्

Notanda.

Nomina in अन् neutra habent:

N.V.Ac. sing. अः नाम (voc. etiam नामन्) ex them. नामन्.

dual. ईः नाम्नी vel etiam नामनी.

plur. इः नामानि, producta vocali them. अ in आ;
ceterum a declinatione masc. non distinguuntur.

Sicut राजन् declinantur etiam them. nominalia in मन् et वन् (m. n.); tamen si ante consonantes म्, व्, invenitur alia consonans tunc in casibus debilissimis servant vocalem अ (मान्, वान्; म, व; मन्, वन्).

Sicut विद्वास् declinantur omnia participia perfecti parasmaip.

Sicut प्रत्यच्च declinantur omnia adiectiva trithematica in अच्च.

Genus fem. formatur ex gradu debilissimo:

राज्ञी विदुषी प्रतीची.

Paradigma

Th. m. राजन् « rex », m. विद्वांस् « qui novit », m. प्रत्यक्ष
« occidentalis ».

Singularis

N.	राजा	m. विद्वान्	n. विद्वत्	m. प्रत्यङ्	n. प्रत्यक्
V.	राजन्	विद्वन्	»	»	»
Ac.	राजानम्	विद्वांसम्	»	प्रत्यक्षम्	»
I.	राज्ञा	विदुषा		प्रतीचा	
D.	राज्ञे	विदुषे		प्रतीचे	
Ab. G.	राज्ञस्	विदुषस्		प्रतीचस्	
L.	राज्ञि, राजनि	विदुषि		प्रतीचि	

Dualis

N. V. Ac.	राजानौ	विद्वांसौ	विदुषी	प्रत्यक्षौ	प्रतीची
I. D. Ab.	राजभ्याम्	विद्वद्भ्याम्		प्रत्यग्भ्याम्	
G. L.	राज्ञोस्	विदुषोस्		प्रतीचोस्	

Pluralis

N. V.	राजानस्	विद्वांसस्	विद्वांसि	प्रत्यक्षस्	प्रत्यक्षि
Ac.	राज्ञस्	विदुषस्	»	प्रतीचस्	»
I.	राज्ञभिस्	विद्वद्भिस्		प्रत्यग्भिस्	
D. Ab.	राज्ञभ्यस्	विद्वद्भ्यस्		प्रत्याग्भ्यस्	
G.	राज्ञाम्	विदुषाम्		प्रतीचाम्	
L.	राज्ञसु	विद्वत्सु		प्रत्यक्षु	

Exercitium XII.

Vocabulorum index.

Verba. - ईड् II Ā « honorare », मार्ज् X P Ā « conspergere »,
सम-आ-चर् I P « agere, peragere », सृज् VI P « creare, emittere ».

Nomina. - Masc.: आत्मन् « anima, animus, mens » (adhibetur in sing.
tamquam pronomen reflexivum trium personarum pl. et sing.),
कौत्तेय « Kuntis filius » epith. Arjunae, भारत « Bharatae nepos »
epith. Arjunae, यति « anachoreta », राजन् « rex », विपाक
« maturitas », विद्वस् « doctus vir », सम्पर्क « societas ».

Neutr.: अकर्मन् « non karma, inertia », अधिष्ठान « sedes »,
अभ्युत्थान « impetus, ortus », कर्मन् « opus, actio », जन्मन्
« ortus, nativitas », भस्मन् « cinis ».

Fem.: उर्वशी « Urvāci », ग्लानि « languor », चमू
« exercitus, agmen », सभा « coetus, conventus ».

Adiect. et Partic. - अमृत « immortalis », अशरीर « incorporeus »,
आज्ञग्मिवत् « qui profectus est », आत « impetratus, captus »,
ज्यायंस् « potior, senior », तस्थिवत् « qui stetit », द्वितीय
« alter, secundus », प्रत्यञ्च « occidentalis », प्राञ्च « orientalis »,
रमणीय « iucundus », सुन्दर « pulcher ».

Indecl. - नाम « nomine », यदा यदा « quotiescumque », सह
« una cum ».

(23)

राज्ञो गुह्यं वचनं सभायां मन्त्रिणोऽश्रुवन् ॥ प्राच्यां
दिश्युद्यत्तम् आदित्यं प्रतिच्यां दिश्यस्तं गच्छतश्च मुनि-

I « audiebant ».

नेक्षेत ॥ दुर्जनाः कर्मणां विपाकेन द्वितीये जन्मनि तिर्यक्तु
ज्जायन्त इति स्मृतिः ॥ यतयः तपस्विनो भस्मना शरीरं
मार्जयन्ति ॥ कर्म समाचर कौत्सेय कर्म जायो ह्यकर्मणाः ॥
यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर् भवति भारत । अभ्युत्थानम्
अधर्मस्य तदाऽऽत्मानं सृजाम्यहम् ॥ इदं शरीरम् अमृत-
स्याशरीरस्यात्मनोऽधिष्ठानम् ॥ देवा आत्मानम् उपासन् ।
तस्मात् तेषां सर्वे^१ च लोका आत्ताः सर्वे च कामाः ॥ वि-
दुषां विद्वद्भिः सह सम्पर्कं रमणीयं विद्वान् हि विद्वान्सम्
इदं ॥ रणे आजगमुषो वीरान् राजापश्यच्च चम्बां तस्थुषः ॥
आसीदुर्वशी नाम सुन्दर्यप्सराः ॥

^१ तस्मात् abl. pronominis तद् = « quamobrem, unde »; तेषाम्
gen. pl. eiusdem pron. = « eorum »; सर्वे n. pl. m. pron. सर्व « omnis ».

(24)

1) In Indiae regione septentrionali sunt montes, in orientali et
occidentali silvae, civitates, flumina et oceani limites, in meridionali
Sinhala insula.

2) Discipuli magistrum allocuti (sunt)^१: vivas plurimos annos!

3) E veneno quod stetit in gutture Sivae^२ vocaverunt deum Ni-
lakantham^३.

4) Operum fructus ligat^४ eum qui fecit^५ opera seu bona seu mala.

5) Si atman non cognoscis nihil cognoscis.

6) Animalium pelle^६ calceos faciunt homines.

^१ उक्तवत्, ^२ शिव, ^३ नीलकाण्ठ, ^४ बन्ध, ^५ चकृवत्,
^६ चर्मन् n.

LECTIO XIII.

CLASSIS VII.

Thema praesentis formatur ex radice cuius consonanti finali praeponitur nasalis omorganica न, ण in formis fortibus, न् in formis debilibus (ण् ञ् ड्). Radix युञ् «iungere» th. forte युनञ्, th. debile युञ्.

Notanda.

Radix रुध् «impedire» th. forte रुणध्, th. debile रुन्ध्.

Parasmaip.

Praes. 1 sing.	रुणद्धि	dual.	रुन्धस्	plur.	रुन्धमस्
2	रुणत्सि		रुन्धस्		रुन्ध
3	रुणद्धि		रुन्धस्		रुन्धति

Ātmanep.

Praes. 1 sing.	रुन्धे	dual.	रुन्धे	plur.	रुन्धमहे
2	रुन्तसे		रुन्धाथे		रुन्ध्वे
3	रुन्धे		रुन्धाते		रुन्धते

Radices quarum iam paenultima consonans sit nasalis inserunt solummodo अ in formis fortibus: ex. gr. radix अञ् «ungere» th. praes. forte: अनञ्; radix भञ्, भनञ्, radix हिंस्, हिनस्, radix उन्द्, उनद्, et manent immutatae in formis debilibus.

Radix तृक् «occidere, ferire» in formis fortibus ante suffixa consonantica habet: ने (णे) तृणोढ, तृणोहु. Aliquando pro debili adhibetur thema forte.

Paradigma

Radix युञ् « iungere ».

Parasmaip.

	Praesens	Imperfectum	Imperativum	Optativum
1 sing.	युनक्ति	अयुनक्तम्	युनक्तानि	युक्त्याम् etc.
2	युनक्ति	अयुनक्	युङ्धि	
3	युनक्ति	अयुनक्	युनक्तु	
1 dual.	युञ्जस्	अयुञ्ज	युनज्वाव	
2	युङ्क्थस्	अयुङ्क्तम्	युङ्क्तम्	
3	युङ्क्त	अयुङ्क्तम्	युङ्क्तम्	
1 plur.	युञ्जमस्	अयुञ्जम	युनजाम	
2	युङ्क्थ	अयुङ्क्त	युङ्क्त	Particip. praes.
3	युञ्जति	अयुञ्जन्	युञ्जतु	युञ्जत

Ātmanep.

1 sing.	युञ्जे	अयुञ्जि	युनजै	युञ्जीय etc.
2	युङ्जे	अयुङ्क्थास्	युङ्ज	
3	युङ्जे	अयुङ्क्त	युङ्क्तम्	
1 dual.	युञ्जै	अयुञ्जहि	युनज्वावै	
2	युञ्जाथे	अयुञ्जाथाम्	युञ्जाथाम्	
3	युञ्जाते	अयुञ्जाताम्	युञ्जाताम्	
1 plur.	युञ्जमै	अयुञ्जमहि	युनजामै	
2	युङ्गधे	अयुङ्गधम्	युङ्गधम्	Particip. praes.
3	युञ्जते	अयुञ्जत	युञ्जताम्	युञ्जान

Exercitium XIII.

Vocabulorum index.

Verba. - अङ्ग VII P « ungere », क्तिद् VII P Ā « caedere », तृक् VII P « occidere », पिप् VII P « conterere », भङ्ग VII P « destruere », भुङ्ग VII P Ā « vesci », युङ्ग VII P Ā « iungere » (ātm. « uxorem ducere »), रुध् VII P « obstare », शास् II P « iubere, docere, punire », किंस् VII P « nocere, laedere ».

Nomina. - Masc.: अधर « labium », अपाय « egréssus », असि « ensis », कण्ठक « spina », कपोल « gena », कृषक « arator, bubulcus », तण्डुल « oryza », नास्तिक « impius, atheus », प्रज « creatura, proles » (pl. = « subditi »), फाल « aratrum », भोग « fructus, cibus », रथ « currus ».

Neutr.: दुरित « scelus », प्रायश्चित्त « poenitentia, expiatio », लोचन « oculus ».

Fem.: तडित् « fulgur ».

Adiect. - अफल « sterilis », भीरु « timidus », रुधिरसन्दिग्ध « cruore pollutus ».

Indecl. - सकृत् « subito ».

(25)

अर्तुनोऽब्रवीद् यदि गुह्यं इदं कन्यां भुञ्जीय भोगान् रुधिरसन्दिग्धान् ॥ यथा सुराणां शत्रून् विष्णुरभनक् तथासिभिर् नृपाः प्रजानाम् अरीन् भञ्जति ॥ अविद्वान् किनस्ति भूतानि विद्वांसः पुनर नकिञ्चिद् किंसति ॥ नास्तिको हि गास् तृणोऽपि गास्तु तृक्तो

गरीयो दुरितं गरीयश्च प्रायश्चित्तं तस्माद्वा न तृणित् ॥ के
अश्विनौ रथे क्षिप्रानश्चान् युद्धम् ॥ नेत्रे अधरौ च कपोलौ च
योषितोऽञ्जते ॥ पुरा कण्ठकेन राजारेलोचने निरभि-
नत् ॥ नलो दमयन्त्यायुद्ध ॥ यथा तडिदृक्षान् भिनत्ति
तथा रणेऽरेरसिः सकृसाच्छिन्नद् भीत्रन् सैनिकान् ॥
अदतीं गां न रुन्धि रुन्धतां वाच्यं कार्यं पण्डिताः शास-
ति ॥ फालेन कृषका अफलां भूमिम् अभिन्दन् ॥

(26)

- 1) Solis radius findit¹ nubes in aethere vagantes.
- 2) Deorum inimicos Indra terrebat et destruebat².
- 3) Anachoretæ quidam³ edunt quotidie binas buccellas.
- 4) Accende⁴ summe Deus lumen sensibus et menti mortalium.
- 5) Himalaya⁵ mons impedit egressum nubium ex India ideoque
pluviae copiosae irrigant terram Indorum⁶.
- 6) Olim mulieres baculis oryzam conterebant.

¹भिद् VII P, ²भञ्ज VII P, ³केचित्, ⁴इन्ध VII A, ⁵हिमवत्,
⁶भारत.

LECTIO XIV.

DE GRADIBUS COMPARATIONIS

Gradus comparationis adiectivorum duplici modo formantur: altero
modo (rarius) suffixum comparativi est ईयांस् gradus fortis et ईयस्
gradus debilis (nom. ईयान् m., ईयस् n., ईयसी f.); superlativi इष्ठ
(इष्ठस् m., इष्ठम् n., इष्ठा f.).

Radix nominalis - cui suffixa haec coniunguntur - accipit gradus
gūṇa vel vṛddhi, vel immutatur. Quandoque forma adiectivi in gradu
positivo vel alia est ac forma comparativi et superlativi vel inusitata.

क्षिप्र	« velox »	क्षेपीयांस् (neutr. यस्)	क्षेपिष्ठ
महत्	« magnus »	मह्नीयांस्	महिष्ठ
उरु	« largus »	वरीयांस्	वरिष्ठ
पृथु	« amplus »	प्रथीयांस्	प्रथिष्ठ
मृदु	« mollis »	मृदीयांस्	मृदिष्ठ
अतिक	« propinquus »	नेदीयांस्	नेदिष्ठ
अल्प	« paucus »	कनीयांस्	कनिष्ठ
गुरु	« gravis »	गरीयांस्	गरिष्ठ
दीर्घ	« longus »	द्राघीयांस्	द्राधिष्ठ
प्रशस्य	« bonus »	श्रेयांस्	श्रेष्ठ
»	»	ज्यायांस्	ज्येष्ठ
प्रिय	« carus »	प्रेयांस्	प्रेष्ठ
बहु	« multus »	बूयांस्	बूयिष्ठ
युवन्	« iuvenis »	यवीयांस्	यविष्ठ
स्थिर	« firmus »	स्थेयांस्	स्थेष्ठ

Communior est autem alter modus: adhibetur suffixum तर् pro
comparativo (तर्स् m., तर्म् n., तर् f.) et adhibetur suffixum तम
pro superlativo (तमस् m., तमम् n., तमा f.); pro adiectivis pluri-
thematicis suffixa adiciuntur formae debili.

Adiectiva quae desinunt in consonantem, in coniunctione cum consonante त् suffixorum observant leges sandhi; इस्, उस् finales adiectivi formant इष्टर, इष्टम; उष्टर, उष्टम.

पुण्य	« purus »	पुण्यतर	पुण्यतम
मकुत्	« magnus »	मकुत्तर	मकुत्तम
धनिन्	« dives »	धनितर	धनितम
सुमनस्	« benevolus »	सुमनस्तर	सुमनस्तम
विद्वांस्	« cognoscens »	विद्वत्तर	विद्वत्तम

Etiam ex praepositionibus possunt gradus comparationis formari ex उद् « sursum »; उत्तर « altior, melior »; उत्तम « altissimus, optimus ».

Exercitium XIV.

Vocabulorum index.

Nomina. — Masc.: गोविन्द « Govinda », दशरथ « Daçaratha », परमात्मन् « supremus Spiritus », पृथिवीराज « Prithivirāja », प्राण « spiritus » (pl. « vita »), मनोरथ « desiderium, cupido », राम « Rāma », शार्दूल « tigris », सन्धि « concordia », सुवर्ण « aurum », स्मर « memoria », स्वप्न « somnus ».

Neutr.: काष्ठ « lignum », धावन « cursus », लोह « ferrum », वैर « discordia ».

Fem.: आशा « spes ».

Adiect. — अणु « parvus, exiguus », अचक्षुस् « caecus », अल्प « brevis, parvus », आशु « ocis, celer », दीर्घ « longus », प्रिय « carus », मृदु « mollis ».

Indecl. — वा, वाव « certe, utique ».

(27)

न भवति बालाद्वन्यतरः ॥ आशा वाव स्मराद् भूयसी
प्राणो वावाशोया भूयान् ॥ यवीयान् पुत्रः पित्रे प्रिय-
तरो यवीयसी दुक्ता मात्रे प्रियतरा ॥ दशरथस्य पुत्रेषु
श्रीमत्तरो रामः ॥ गोविन्दाद्रामो विद्वत्तरो रामात् गो-
विन्दो बलवत्तरः ॥ उदीचां राज्ञां श्रीमत्तरः पृथिवी-
राज्ञः ॥ सुवर्णाब्जोऽहं लघीयः काष्ठात्तु गरीयः ॥ यदि
ज्योतिर्न पश्येत् अचक्षुर् भवेत् अचक्षुष्टरः पुनर् यदीश्वरं
न बोधेः ॥ आश्रु मर्त्यानां धीरणीयांसि बलानि मर्तु-
हृदयं मर्त्यांसो मनोरथाः ॥ मरणमिव कामो बलवान् ॥
द्राघिष्ठाऽजीविताद् न वर्तसे धन्यः ॥ परमात्माणोरप्य-
णीयान् मर्तोऽपि मर्त्यान् इतिर्षयश्चक्षते ॥ धावनेऽश्वा
आशिष्ठाः शार्दूलस्त्वाशीयान् ॥

(28)

- 1) Cari sint amici, cariores parentes, carissima veritas.
- 2) Brevis est vita hominis; brevior somnio brevissimo.
- 3) Velociter transeunt cogitationes hominis tamquam rapidissima fulgur.
- 4) Poëmata Kālidāśae¹ sunt suavissima, suaviora operibus Banae².
- 5) In Mahābhārata³ legimus narrationem Çakuntalae⁴ pulcher-
rimae mulieris gloriosi imperatoris dilectae uxoris.
- 6) Mollibus verbis matris quiescunt semper animi filiorum et fi-
liarum.
- 7) Parvā concordīā crescunt magnā discordīā pereunt.

¹कालिदास, ²बाण, ³महाभारत n., ⁴शकुन्तला.

LECTIO XV.

DE NOMINIBUS IRREGULARIBUS

1. Nomen पति m. «dominus, maritus» in singulari format:
instr. पत्या, dat. पत्ये, abl. gen. पत्युस्, loc. पत्यौ.
2. सखि «amicus» ita declinatur in sing.: nom. सखा, voc. सखे,
acc. सखायम्, instr. सख्या, dat. सख्ये, abl. gen. सख्युस्, loc. सख्यौ,
du. et pl. regulariter.
3. अम्बा f. «mater», voc. sing. अम्ब.
4. लक्ष्मी f. «Lakṣmī», nom. voc. sing. लक्ष्मीस्.
5. स्त्री f. «mulier», sing. nom. स्त्री, voc. स्त्रि, acc. स्त्रियम् vel
स्त्रीम्, pl. acc. स्त्रियस् vel स्त्रीस्, gen. स्त्रीणाम्.
6. पुनर्भू f. «mulier iterum nupta», sing. acc. पुनर्भवम्, pl. acc.
पुनर्भवस्.
7. Nomina quaedam habent duo diversa themata alterum in vo-
calem alterum in consonantem. Ex. gr. अस्थि n. «os, ossis» et अस्थन्
haec forma adhibetur ante suffixa vocalica: अस्थने, अस्थना, अस्थनस्,
अस्थिन, du. अस्थनोस्, pl. अस्थनाम्, itemque: अक्षि n. «oculus»,
दधि n. «lac coagulatum», सक्थि n. «femur».
8. Alia vero duo themata diversa, utrumque autem in consonantem:
अक्षस्, अक्षन् n. «dies», sing. nom. voc. acc. अक्षस्, instr. अक्ष्णा,
dat. अक्षे, abl. gen. अक्षस्, loc. अक्षि vel अक्षनि, du. अक्षनी vel
अक्ष्नी, अक्षोभ्याम्, अक्षोस्, pl. अक्षानि, अक्षोभिस्, अक्षोभ्यस्,
अक्षाम्, अक्षसु, itemque nomen दोस् n. m. «brachium» ante suffixa
vocalica habet etiam thema दोष्, ante suffixa consonantica दोस्.

9. अप् f. «aqua» declinatur solum in plurali: nom. आपस्, acc. अपस्, instr. अद्भिस्, dat. abl. अद्भ्यस्, gen. अपाम्, loc. अप्सु.

10. Nomen क्रीष्णम् m. «canis aureus» format ex themate क्रीष्ण sing. nom. acc.; du. nom. voc. acc.; pl. nom. voc.; ex themate क्रीष्ण voc. sing., instr. dat. abl. du., instr. dat. abl. gen. loc. pl.; coeteros casus (sing. instr. dat. abl. gen. loc.; du. gen. loc.; pl. acc.) ex utrolibet themate.

11. Participium भवत् quando adhibetur loco pronominis 2^{ae} personae significans «dominus, excellentia, dominatio vestra» (cum verbo in 3^a pers. sing.) habet in nom. masc. sing. भवान्, fem. est भवती.

12. महत् «magnus», in casibus fortibus (voc. sing. m. excepto) fit महात्.

13. श्वन् «canis», युवन् «iuvenis», मघवन् «nomen dei Indrae: *Maghavan*» habent in forma forti श्वान्, युवान्, मघवान्; in coeteris श्व vel शुन्, युव vel यून्, मघव vel मघोन् (prima forma ante consonantem, altera ante vocalem).

14. °कन् «necans» (in compositis) habet in nom. sing. क्वा, in thema forti क्वान् in debili क् in debilissimo क् (ex ब्रह्मकन्, nom. sing. ब्रह्मक्वा, acc. ब्रह्मक्वानम्, instr. ब्रह्मक्वा).

15. पूषन्, अर्यमन् «Pūṣan, Aryaman» habent nom. sing. masc. in आ sicut राजा sed in ceteris casibus fortibus habent अन्.

16. अर्वत् habet in nom. sing. अर्वा ceterum declinatur sicut th. in अत्.

17. द्यौ f. «coelum» declinatur in casibus qui sequuntur: sing. nom. voc. द्यौस्, acc. द्याम् et दिवम्, instr. दिवा, dat. दिवे et द्यवे, abl. gen. दिवस् et द्योस्, loc. दिवि et द्यवि; du. nom. voc. acc. द्यावौ; pl. nom. voc. दिवस् et द्यावस्, acc. दिवस् et द्युन्, instr. द्युभिस्.

18. पुंस् m. « homo », habet thema forte पमांस्, debile पुम्, debilissimum पुंस् (sing. nom. पुमान्, voc. पुमन्, acc. पुमांसम्, instr. पुंसा etc.; du. nom. पुमांसौ, पुम्भ्याम्, पुंसोस्; pl. nom. voc. पुमांसस्, acc. पुंसस्, instr. पुम्भिस्, loc. पुंसु).

19. पन्थन् (पथि पथ्) m. « via », sing. पन्थास्, पन्थानम्, पथा, पथे, पथस्, पथि, dual. पन्थानौ, पथिभ्याम्, पथोस्, pl. पन्थानस्, पथस्, पथिभिस्, पथिभ्यस्, पथाम्, पथिषु.

20. Similiter declinatur मन्थन् (मथि मथ्) m. « rutabulum ».

Exercitium XV.

Vocabulorum index.

Verba. — दृक् I P « urere », ध्यै I P « meditari », मन् IV Ā « putare », मन्थ् I, IX P « agitare », मुह् I Ā « laetari », याच् I Ā « flagitare ».

Nomina. — Masc.: अध्वग « viator », पति « dominus, maritus », पन्थन् « via, semita », पुंस् « vir », पूषन् « Pūṣan », मघवन् « nomen dei Indræ: Maghavan », मथिन् « rutabulum », मन्दर « Mandara (mons) », योगिन् « Yogi, poenitens », वित्तय « obitus », श्रम « labor », सखि « amicus ».

Neutr.: अस्थि « os, ossis », दधि « lac ».

Fem.: अप् « aqua », क्षमा « tellus », सरित् « rivus », कृहविद्या « peculiaris meditandi scientia: bahavidyā ».

Adiect. et Partic. — इच्छत् « cupiens, desiderans », क्लान्त « fessus », गुप्त « occultatus, custoditus », गोप्य « custodiendus, occultandus », निर्वीर्य « fortitudine carens, inefficax », प्रकाशित « manifestatus », वीर्यवत् « fortitudine praeditus, efficax ».

(29)

मथा देवाः समुद्रम् अमन्यन् मन्था एव मन्दरोऽभवत् ॥
दीर्घस्य पथः अमादघ्नाः क्लृप्ताः क्षमायाम् असीदन् ॥
शिवाः पन्थाना वैद्याय वर्तन्ताम् ॥ देवान् पुमान् दानानि
याचते ॥ देवान् हृदि ध्यायति देवाश्च पुंसो रक्षन्ति ॥
सरितोऽद्भिः प्राणिनां तृष्णा शाम्यति ॥ गङ्गाया अप्सु ये
म्रियन्ते तान् धन्यान् वदन्ति ॥ वेदेषु पूषा मित्रोऽर्यमेति
सूर्यं ह्वयन्ति ॥ पुरापोऽपि देवताम् इवामन्यत ॥ असुरा
मघोना कृताः ॥ दध्ना सदा मोदन्ते बालकाः श्वानोऽस्थि-
भिः ॥ सखा सखायं सदा स्मरति चापदि च न त्यजति ॥
यदा पत्युर् विलयोऽवर्तत भार्याम् अप्यदकृन् ॥

कृद्विद्या परं गोप्या योगिना सिद्धिमिच्छता ।

भवेद्दीर्यवती गुप्ता निर्वीर्या तु प्रकाशिता ॥

¹ « eos ».

(30)

- 1) Splendet die ¹ lumen solis 2.
- 2) Laksmi uxor dei Visnu erat.
- 3) Mater mater 3, pueri semper vocant.
- 4) Amicum ne contristes.
- 5) Coelum ⁴ populi deum dicebant.
- 6) Boves duo aratrum vehunt.
- 7) In viam malefactorum ne abeas.
- 8) Non sicut viae hominum viae Domini.
- 9) Duae viae salutis: innocentia aut poenitentia.

¹ अकृन्, ² सवितृ, ³ अम्बा, ⁴ द्यौ.

LECTIO XVI.

NUMERALIA

Cardinalia	Ordinalia	Cardinalia	Ordinalia
1 एक	प्रथम	20 विंशति	विंश
2 द्वि	द्वितीय	21 एकविंशति	एकविंश
3 त्रि	तृतीय	22 द्वाविंशति	द्वाविंश
4 चतुर	चतुर्थ	23 त्रयोविंशति	त्रयोविंश
	तुरीय तुर्य	24 चतुर्विंशति	चतुर्विंश
5 पञ्चन्	पञ्चम	25 पञ्चविंशति	पञ्चविंश
6 षष्	षष्ठ	26 षड्विंशति	षड्विंश
7 सप्तन्	सप्तम सप्तय	27 सप्तविंशति	सप्तविंश
8 अष्टन्	अष्टम	28 अष्टाविंशति	अष्टाविंश
9 नवन्	नवम	29 नवविंशति	नवविंश
10 दशन्	दशम	30 त्रिंशत्	त्रिंश
11 एकादशन्	एकादश	31 एकत्रिंशत्	एकत्रिंश
12 द्वादशन्	द्वादश	32 द्वात्रिंशत्	द्वात्रिंश
13 त्रयोदशन्	त्रयोदश	33 त्रयस्त्रिंशत् etc.	त्रयस्त्रिंश etc.
14 चतुर्दशन्	चतुर्दश	40 चत्वारिंशत्	चत्वारिंश
15 पञ्चदशन्	पञ्चदश	50 पञ्चाशत्	पञ्चाश
16 षोडशन्	षोडश	60 षष्टि	षष्ट
17 सप्तदशन्	सप्तदश	70 सप्तति	सप्तत
18 अष्टादशन्	अष्टादश	80 अशीति	अशीत
19 नवदशन्	नवदश	90 नवति	नवत
ऊनविंशति	ऊनविंश	100 शत	शततम
एकोनविंशति	एकोनविंश	1000 सकृन्	सकृन्तम

DE NUMERALIUM DECLINATIONE

एक declinatur ut pronomen तत् (एकस्, एकम्, एका);
etiam in numero plurali significans « aliquos, quosdam ».

द्वि declinatur in duali:

N. V. Ac. द्वौ (n. et f. द्वे) I. D. Ab. द्वाभ्याम् G. L. द्वयोस्.

त्रि, चतुर declinantur (utique in plurali):

	N. V.	Ac.	I.	D. Ab.	G.	L.
M.	त्रयस्	त्रीन्	त्रिभिस्	त्रिभ्यस्	त्रयाणाम्	त्रिषु
N.	त्रीणि		»	»	»	»
F.	तिस्रस्	तिसृभिस्	तिसृभ्यस्	तिसृणाम्	तिसृषु	
M.	चत्वारस्	चतुरस्	चतुर्भिस्	चतुर्भ्यस्	चतुर्णाम्	चतुर्षु
N.	चत्वारि		»	»	»	»
F.	चतस्रस्	चतसृभिस्	चतसृभ्यस्	चतसृणाम्	चतसृषु	

A numero पञ्चन् usque ad दशन् et quae in दशन् desinunt declinantur:

N. V. Ac. पञ्च I. पञ्चभिस् D. Ab. पञ्चभ्यस् G. पञ्चानाम् L. पञ्चसु.

In declinatione numeri षष्ठ् notatur:

N. V. Ac. षट् I. षड्भिस् D. Ab. षड्भ्यस् G. षष्णाम् L. षट्सु.

अष्टन् habet etiam alteram formam cum आ (अष्टौ, अष्टाभिस्, अष्टाभ्यस्, gen. unica forma अष्टानाम्).

Reliqui cardinales numeri ab ऊनविंशति et amplius, in इ (et त्) desinentes, considerantur tamquam substantiva feminina et ita declinantur, nulla habita ratione nominum ad quae referuntur.

शतः, सङ्ख्य, अयुत (10.000), लक्ष (100.000), प्रयुत (1.000.000)
eorumque composita sunt substantiva neutra in अ.

Aliquando numeri a विंशति et amplius adhibentur tamquam nomina collectiva et tunc admittunt regulariter dualem et pluralem: विंशती, विंशतयस्.

ऊन quod significat « minus, diminutus » in compositione cum numero cardinali (expresso vel reticito numero एक) valet tamquam vox latina « unde », in « undeviginti » etc. (एकोनविंशति).

Ordinalia declinantur sicut nomina in अ; tamen: प्रथम potest habere nom. pl. प्रथमे et प्रथमास्; द्वितीय et तृतीय in dat. abl. loc. sing. possunt etiam pronominalem declinationem sequi.

Fem. formatur in ई sed प्रथमा, द्वितीया, तृतीया, तुरीया.

De numeris cardinalibus adhuc notandum est:

numerum एक in cardinalibus habere voc. longam: एकादशन्;

numerum द्वि in compositione habere duas formas:

द्वा in 12 द्वादशन्, 22 द्वाविंशति, 32 द्वात्रिंशत्,

द्वि in 82 द्वाशीति;

utramque, ad libitum in reliquis: 42 द्वि vel द्वाचत्वारिंशत्.

Itemque numerus त्रि habet:

formam त्रि in 83 त्र्यशीति,

formam त्रयस् in 13 त्रयोदशन्, 23 त्रयोविंशति,

33 त्रयस्त्रिंशत्,

utramque in reliquis numeris: 43 त्रिचत्वारिंशत् et त्रय-
श्चत्वारिंशत्.

Ad numerum षष् quod attinet notantur nexus phonetici:

36 षट्त्रिंशत्, 86 षडशीति, 96 षष्टवति.

अष्टन्, in 18, 28, 38, 88 habet solummodo formam अष्टा in reliquis 48, 58, 68, 78, 98 duplicem formam अष्ट vel अष्टा.

Adverbia numeralia sunt:

सकृत् « semel »	एकधा « simpliciter, uno modo »
द्विस् « bis »	द्विधा, द्वेधा « dupliciter, duplici modo »
त्रिस् « ter »	त्रिधा, त्रेधा
चतुस् « quater »	चतुर्धा
पञ्चकृत्वस् vel पञ्चवारम् « quinquies » etc.	पञ्चधा षोढा, षड्धा etc.

Exercitium XVI.

Vocabulorum index.

Verba. — उप + नी I P « consecrare », गण् X P Ā « numerare ».

Nomina. — Masc.: अयर्वन् « sacerdos sacri ignis » (nomen quarti Vedae), अश्वमेध « equi immolatio », वर्ष (neutr. quoque) « annus », वैश्य « faber, agricola » (vir tertii ordinis).

Neutr.: कलियुग « aetas ferrea », दर्शन « conspectus », पुराण « Purāṇa », पुस्तक « liber », ब्रह्मचर्य « castimonia, coelibatus votum », मार्गार्ध « medium viae », यज्ञस् « sacra formula » (nomen secundi Vedae), द्रुपक « nummus », सामन् « cantus » (nomen tertii Vedae).

Fem. : ऋच् « hymnus » (nomen primi Vedae), शाखा
« ramus, sectio ».

Adiect. et Partic. — त्रय « triplex », पुराण « antiquus, priscus » मृत
« mortuus (est) ».

(31)

अश्वमेधानां सकृद्वेभ्यः सत्यं श्रेयः ॥ चतुर्दश सकृद्वेद-
रीणां रणे कृतानि ॥

पञ्च पञ्चनृते कृत्ति दश कृत्ति गवानृते ।

शतं कन्यानृते कृत्ति सकृद्वं पुरुषानृते । ॥

देवौ द्वात्रिंशतं वर्षाणि ब्रह्मचर्यम् आचरातम् ॥ कालि-
दासस्य पुस्तकं त्रपकानां शतेनाददुः ॥ यद्यपि पण्डिता-
स्त्रयीं विद्यां वदन्ति तथापि चत्वारो वेदाः । ऋग्यजुः सा-
माथर्व । वेदानां तु बहवः शाखा वर्तन्ते । ऋग्वेदस्य पञ्च
शाखा यजुर्वेदस्य षडशीतिः सामवेदस्य सप्ताथर्ववेदस्य न-
वेति ॥ अष्टादश पुराणानि षड्दर्शनानि प्रभूताश्चोप-
निषद्ः ॥ पाण्डवानां सेनायां युद्धमानानां सैनिकानां
बहूनि सकृद्वेदवर्तन्ते ॥

¹ Subiectum: iudex (qui perperam अनृत (neutr.) iudicat de पशु,
गो, कन्या, पुरुष).

(32)

- 1) Brahmanam octavo anno Kṣatriyam undecimo Vaiçyam duodecimo consecrabant.
- 2) Buddha mortuus est octogesimum annum agens (vitae).
- 3) Vedaē numerant deos XXXIII vel MMMCCCXXXIII.
- 4) Nunc Kaliyugae anni MMMDCCCCLXXXIII.
- 5) Annum XXXV^{mum} dicimus communiter medium viae vitae.
- 6) Duas uxores in matrimonium duxit Kaçyapa tres Daçaratha.
- 7) Melius quam mille sacrificia (abl.) veritas.
- 8) In quatuor Vedis continetur revelatio.

LECTIO XVII.

CLASSIS V.

Thema praesentis formatur adiecto radici suffixo नो (नक् ante vocalem) in formis fortibus; नु in debilibus.

Notanda.

Radices desinentes in vocalem mutant नु in नक् ante vocalem (ante व् et म reducitur, ad libitum, ad न्); in 2^a p. sing. imperat. deest in eisdem verbis quodlibet coniugationis suffixum.

Radices desinentes in consonantem mutant नु in नुक् ante vocalem; in 2^a p. sing. parasmaip. habent suffixum personale किः शक्नुवति, आपुवति; शक्नुवे, आपुवे; शक्नुकि, आपुकि. Ceterum coniugantur ut in paradigmate.

Radix श्रु habet thema शृणो (शृणोमि); ceterum sicut चिनो.

Paradigma
Radix चि « colligere ».

	Praesens	Imperfectum	Imperativum
1 s.	चिनोमि	अचिनवम्	चिनवानि
2	चिनोषि	अचिनोत्	चिनु
3	चिनोति	अचिनोत्	चिनोतु
1 d.	चिनुवस् (चिन्वस्)	अचिनुव (अचिन्व)	चिनवाव
2	चिनुथस्	अचिनुतम्	चिनुतम्
3	चिनुतस्	अचिनुताम्	चिनुताम्
1 p.	चिनुमस् (चिन्मस्)	अचिनुम (अचिन्म)	चिनवाम
2	चिनुथ	अचिनुत	चिनुत
3	चिन्वत्ति	अचिन्वन्	चिन्वतु
	Optativum चिनुयाम् etc.	Particip. praes. चिन्वत्	

	Atmanep.	
1 s.	चिन्वे	अचिन्वि चिनवै
2	चिनुषे	अचिनुथास् चिनुष
3	चिनुते	अचिनुत चिनुताम्
1 d.	चिनुवहे (चिन्वहे)	अचिनुवहि (अचिन्वहि) चिनवावहै
2	चिन्वाथे	अचिन्वाथाम् चिन्वाथाम्
3	चिन्वाते	अचिन्वाताम् चिन्वाताम्
1 p.	चिनुमहे (चिन्महे)	अचिनुमहि (अचिन्महि) चिनवामहै
2	चिनुध्वे	अचिनुध्वम् चिनुध्वम्
3	चिन्वते	अचिन्वत चिन्वताम्
	Optativum चिन्वीय etc.	Particip. praes. चिन्वान

Exercitium XVII.

Vocabulorum index.

Verba. — अ॒प + वृ V P Ā « aperire, reserare », अ॒श् V Ā « adipisci »,
प्र + आ॒प् V P « consequi », भी III P « metuere ». वि + वृ
V, IX P Ā « revelare », श॒क् V P « posse », स॒ज् + चि V P Ā
« acervare », स्ते॒न् X P Ā « furari ».

Nomina. — Masc.: क॒लङ्क « rubigo », की॒ट « insectum, vermis », चो॒र
« fur », पा॒णि « impius », स॒हाय « comes », सो॒म « sacer potus,
nectar: soma ». — Neutr.: गु॒ह्य « mysterium », सा॒ङ्ग (etiam masc.)
« Sāṅkhya » (philosophiae doctrina). — Fem.: गी॒ता « divinum
carmen » (Bhagavadgītā), गु॒ह्य « specus », मे॒दिनी « terra ».

Adiect. et Partic. — अ॒नसू॒य « integer, magnanimus », अ॒नुत्त॒म
« summus », अ॒पर « alter », अ॒प॒हृत « raptus », दु॒र्मति « malus »,
पर॒म « supremus », भ॒द्र « bonus », वि॒धेय « docilis », शु॒भ
« splendidus », अ॒द्वाव॒त् « fidem habens, credens ».

(33)

मे॒दि॒न्यां ध॒नानि मा स॒च्चिनु॒तात्र कि॒ं की॒टश्च क॒लङ्कश्च
क्षयं नयतः चो॒राश्च स्ते॒नय॑न्ति ॥ अ॒द्वावा॒न् अ॒नसू॒यश्च
नरो गी॒तां शृ॒ण्वञ् शु॒भाँल्लो॒कान् मु॒क्तः प्राप्नु॒यात् ॥ भग॒-
वान् अ॒र्जुना॒य मोक्ष॑मार्गं व॒यवृ॒णोद् योग॑श्च सा॒ङ्गश्च ॥ इन्द्र
भोः पा॒णिभि॒र अ॒प॒हृता॒ गा मु॒ञ्च गु॒ह्यायां॑ गा॒ वर्त॑न्ते द्वा॒रम्
अ॒प॒वृणा॒ पुन॑श्च भ॒क्तेभ्यो॑ दे॒हि ॥ ऋ॒षेः स॒हाया॒ वाचः॑ शब्द॑म्
अ॒शृण्व॑न् व॒चन॑न्तु ना॒वाग॑च्छन् । ऋ॒षिस्त्व॒णोच्चा॑वाग॑च्छन्
« liberatus »

स्य ॥ यदि भद्राणि कर्माणि न सञ्चिनुया भद्रं फलं ना-
शुवीर्यो यावद्धि कर्म तावत्फलम् ॥ पुराणेषु यत्तेष्वर्घ्यवः
सोमसुन्वन्नपिबन्तं ॥ विधेयः शिष्यो गुरोरात्ताम् आच-
रति दुर्मतयस्तु प्रतिभाषते न शक्नुम इति ॥ शृणुत भग-
वतः परमं गुह्यम् ॥ प्रार्थयध्वम् इति राजाब्रवीद् यदा प्रा-
र्थयध्वेऽश्वध्वे ॥ ये मरणाद् बिभ्यति ते जीवितवाप्नुवन्ति ॥
श्रुतौ स्मृतौ चाधीतं धर्मम् अनुतिष्ठतो हि मानुषा इह
कीर्तिम् अवाप्नुवन्त्यपरे लोके चानुत्तमं सुखम् ॥

(34)

- 1) Colligite fragmenta ne pereant.
- 2) Etiam debiles corpore possunt mentis virtute ignorantiam vincere.
- 3) Operibus egregiis dharmam augentes¹ in altera nativitate² con-
sequuntur mortales scientiam, pulchritudinem et optimas qualitates.
- 4) Magister alumnis tractatum de sonis³ explicabat⁴.
- 5) Audite coeli et terra, audiant di audi vir optime Draupadis
querelas et execrationes.
- 6) Adipiscaris Çakuntala dignum virum, gaudeat te centum annos.

¹सम् + चि, ²पुनर्जन्मन्, ³शब्दशास्त्र, ⁴वि + वृ.

LECTIO XVIII.

DE PRONOMINUM DECLINATIONE

PRONOMINA PERSONALIA. — Tamquam themata dantur:

pro prima persona: मद्, अस्मद्

» secunda » तद्, युष्मद्

» tertia » (frequentior) तद् (sed etiam alia plura
inferius in paradigmate exhibita).

Pronomina 1^{ae} et 2^{ae} personae in casu acc. dat. gen. sing. dual.
et pl. habent alteram breviorē formam encliticā.

Pronomen reflexivum स्वयम् inservit pro omnibus pers. et numeris.

PARADIGMA			1 ^a persona
N. sing.	अहम्	dual. आवाम्	pl. वयम्
Ac.	माम्, मा	»	नौ अस्मान्, नस्
I.	मया	आवाभ्याम्	अस्माभिस्
D.	मह्यम्, मे	»	नौ अस्मभ्यम्, नस्
Ab.	मत्	»	अस्मत्
G.	मम, मे	आवयोस्, नौ	अस्माकम्, नस्
L.	मयि	»	अस्मासु

			2 ^a persona
N. sing.	त्वम्	dual. युवाम्	pl. यूयम्
Ac.	त्वाम्, त्वा	»	वाम् युष्मान्, वस्
I.	तव्या	युवाभ्याम्	युष्माभिस्
D.	तुभ्यम्, ते	»	वाम् युष्मभ्याम्, वस्
Ab.	त्वत्	»	युष्मत्
G.	तव, ते	युवयोस्, वाम्	युष्माकम्, वस्
L.	त्वयि	»	युष्मासु

Th. तद् « ille, illa, illud » (1).

N. sing. m.	sस्	n. तत्	f. सा	dual. m.	तौ	n. f. ते	pl. m.	ते	n. तानि	f. तास्
Ac.	तम्	»	ताम्	»	»	तान्	»	»	»	»
I.	तेन	तया	ताभ्याम्	तैस्	ताभिस्					
D.	तस्मै	तस्यै	»	तेभ्यस्	ताभ्यस्					
Ab.	तस्मात्	तस्यास्	»	»	»					
G.	तस्य	»	तयोस्	तेषाम्	तासाम्					
L.	तस्मिन्	तस्याम्	»	तेषु	तासु					

(1) Nom. masc. सस् in sandhi ante CONSON. SONORAM fit स .

Exercitium XVIII.

Vocabulorum index.

Verba. – अनु + भू I P «experiri, comperire», अभि + गै I P «canere»,
सम + अभि + धा III P Ā «vocare», उप + आस् II Ā «venerari»,
नि + ब्रुध् «discere, intueri», याच् I Ā «petere», त्तिक् IV P
«amare».

Nomina. – Masc.: अश्विन् dual. अश्विनौ «Acvini» gemini fratres
(deorum medici), ज्ञानश्रुति «Jānaśruti», द्विज «Brahmanus»,
नायक «dux», प्रश्न «rogatio», बन्धु «cognatus».

Neutr.: भक्ष्य «cibus».

Adiect. et Partic. – अद्यतन «hodiernus», उत्तम «maximus, op-
timus», कनिष्ठ «minimus», दुरात्मन् «malignus», विशिष्ट
«praestans».

Indecl. – अधुना «nunc», चेत् «si», तर्हि «tunc», प्रत्युत «contra,
immo», बहिस् «extra», के «o!».

(35)

के मम आतरो लोका यदि युष्मान् द्विषति तर्हि
तदाश्रयं न मन्यधम् ॥ मयानृतं नोदितं कदाचन ॥ य-
ज्ञमान आदित्यं समभिदधाति लोकस्य द्वारम् अपावृणु
पश्येम त्वा वयम् ॥ देवतां शाधि मा याम् उपास्स इति

ज्ञानश्रुती रैकम् अपृच्छत् ॥ अस्माकं तु विशिष्टा ये तान्
निबोध द्विजोत्तम । नायका मम सैन्यस्य सन्त्रार्थं तान्
ब्रवीमि ते ॥ यूयं मया यद्यद् आदिश्यध्वे तत्सर्वं चेदाचरथ
तर्हि यूयं मम बन्धवः ॥ नाकं पुनर्युष्मान् दासानित्य-
भिदधामि यतः प्रभुः किं करोति दासस्तत्र ज्ञानाति^१ ॥
भवान् सर्वं वेत्ति कस्यापि प्रश्नं न प्रतीक्षते तदधुनास्म-
भिर अनुभूतम् ॥ मम शिष्याञ्जगतो बर्हिर्नय नाकम्
एतद् याचे प्रत्युत दुरात्मनो रक्षितद् याचे ॥ अद्यतनं भक्ष्यं
अद्यास्मभ्यं देहि ॥ यदा गुरुस्त्वा क्षयति तदा प्रतिभाषस्व ॥
मयि त्वयि च पितरावसिद्धतां कनिष्ठे तु सदाकुप्यताम् ॥
हे अश्विनौ युवां नौ रक्षतम् आवां वामाक्षयावः ॥ आवा-
भ्याम् एतन्न कृतम् इति बालकाभ्यां भयादुक्तम् ॥

^१ « docemini », ^२ « scit ».

(36)

1) Sis tu nobis, o Rudra, benignus da nobis gaudium, te nos ve-
neramur, felicitatem te duce consequamur! Veni liberalis in nostras
domos, pater Marutum, auxilium tuum poscimus. Absit vis tremenda
occidens boves, homines.

2) Duobus Aṣvinis laudes canamus: vos dedistis Pajriyae copiam
donorum, tutela vestra sicut thesaurus absconditus, date nobis pulchri-
tudinem, inimicos conterite, illos disperdite, illis pacem numquam
concedite.

- 3) Numquam a nobis malum factum est ¹.
- 4) A sapiente desiderata est ² scientia, a me pax, a te puer, iocus.
- 5) Ne nos tradas Varuna tuis armis iraeque.
- 6) Vos di, omnes potentes omnes benevoli, vos veneramur, in vobis spes nostra.
- 7) Narra mihi carmen Kālidāśae tuam narrationem libenter audio.
- 8) Patrem et matrem honora, illis semper oboedi.

¹ कृत, ² इष्ट.

LECTIO XIX.

CLASSIS VIII.

Thema praesentis formatur ex radice adiecto pro formis fortibus suffixo ओ (ante vocalem अच्); pro debilibus उ (ante vocalem व्).
Radix कृ « facere » th. forte करो, th. debile कुरु vel कुर्व् et कुरु.

Notanda.

Radices desinunt fere omnes in consonantem न् (vel ण्) et verba coniugantur sicut in classe V: ex. gr. radix तन् « tendere » th. praes. तनो – तनु (parasmaip. et ātmanep.):

Praes. parasmaip.

1 sing.	तनोमि	dual.	तनुवस् (तन्वस्)	plur.	तनुमस् (तन्मस्)
2	तनोषि		तनुथस्		तनुथ
3	तनोति		तनुतस्		तन्वति

2 sing. imperat. तनु.

Paradigma

Radix कृ « facere ».

Parasmaip.

	Praesens	Imperfectum	Imperativum	Optativum
1 sing.	करोमि	अकरवम्	करवाणि	कुर्याम् etc.
2	करोषि	अकरोस्	कुरु	
3	करोति	अकरोत्	करोतु	
1 dual.	कुर्वस्	अकुर्व	करवाव	
2	कुरुथस्	अकुरुतम्	कुरुतम्	
3	कुरुतस्	अकुरुताम्	कुरुताम्	
1 plur.	कुर्मस्	अकुर्म	करवाम	Particip. praes.
2	कुरुथ	अकुरुत	कुरुत	कुर्वत्
3	कुर्वन्ति	अकुर्वन्	कुर्वतु	कुर्वती fem.

Ātmanep.

1 sing.	कुर्वे	अकुर्वि	करवै	कुर्वीय etc.
2	कुरुषे	अकुरुथास्	कुरुष्व	
3	कुरुते	अकुरुत	कुरुताम्	
1 dual.	कुर्वहे	अकुर्वहि	करवावहे	
2	कुर्वथे	अकुर्वथाम्	कुर्वथाम्	
3	कुर्वते	अकुर्वताम्	कुर्वताम्	
1 plur.	कुर्महे	अकुर्महि	करवामहे	
2	कुरुध्वे	अकुरुध्वम्	कुरुध्वम्	Particip. praes.
3	कुर्वते	अकुर्वत	कुर्वताम्	कुर्वाण

Exercitium XIX.

Vocabulorum index.

Verba. – कृ VIII P Ā « facere », क्षाण् VIII P Ā « ferire », तन् VIII P Ā
« tendere, conficere », मन् VIII Ā (et IV) « cogitare », दु V P
« affligere ».

Nomina. – Masc.: इषु « sagitta », कपटिन् « infidus, simulator »,
युधिष्ठिर « Yudhiṣṭhira » (nomen maximi natu Pandavarum),
वात, वायु « ventus, halitus ».

Neutr.: उरस् « pectus », दुरित « crimen », परितोषण
« satisfactio, gratificatio, merces », स्थाणुव « firmitas ».

Fem.: नीति « doctrina de moribus, civilis prudentia »,
पुनरुक्ति « multiloquium », प्रार्थना « precatio ».

Adiect. – अकर « piger, iners », चल « mobilis », निश्चल « immobilis ».

Indecl. – ततस् « inde », निमृतम् « secrete, privatim ».

(37)

यदा प्रार्थनां करोषि तदा कपटिनां सदृशो मा भव ।
युष्मान् अहं सत्यं ब्रवीमि ते स्वपरितोषणं लब्धवत्तस्
त्वत्तु निमृतं तत्र प्रार्थनां कुरु ॥ इषुभिर्युधिष्ठिर उरस्यरीन्
अक्षणात् ॥ यूयं पुनरुक्तिं मा कुरुत ॥ कर्माणि मा कर-
वाणीति यतिर्मनुते कर्म हि बन्धनम् ॥ यथाविधि तन्वत्तु

ब्राह्मणा यत्तान्न त्वरमानाः ॥ पापं कुर्वतो न मनुष्यं न
कश्चित्पश्यति न इति वो हि देवः प्रपश्यति सदा ॥ यदा
धर्मम् अकरो राजन् प्रजास् त्वाम् नमः प्रत्यकुर्वन्धुना तु
त्वा बिभ्यति द्विषति चेति राजानमृषिरब्रवीत् ॥ बहू-
नि दुरितानि नीतिरातनोतातनोति च ॥ व्यवहारं
द्विजा नाकुर्वन् नीचम् एतद्दशुमन्नेत्यमन्वत ॥ व्यलीका-
न्यपि कुर्वाणो यः प्रियः प्रिय एव सः । यत्करोत्यशुभं
कर्म शुभं वा यदि सत्तमः । अवश्यं तत्समाप्नोति पुरुषोऽत्र
न संशयः ॥ अप्सरसस्तिरस्करिण्या वपुस्तिरस्कुर्वति ॥
व्यञ्जनैर्लवणो न चाक्षरान् सूदा उपसंस्कुर्वति ॥

चले वाते चलं चित्तं निश्चले निश्चलं भवेत् ।

योगी स्थाणुत्वमाप्नोति ततो वायुं निरोधयेत् ॥

1 « contineat ».

(38)

1) Vitam sine amore, sine amicitia non magni aestimo 1.

2) Propagent 2 nostram gloriam in omnibus regionibus ita cogi-
tantes; poetis reges benefaciunt 3.

3) Absentia Haris in silva affligebat Radhām memoria eius cor
valde vulnerabat.

4) Kaulukyae CCLXVII annos regnare 4.

5) Defende rex regnum tuum male-faciens inimicis bene-faciens
amicis affligens iniquos.

6) Rependam 5 beneficientibus mihi.

बहु मन्, 2 प्रतन्, 3 उपकृ, 4 राज्यं कृ, 5 प्रतिकृ (imperat.).

LECTIO XX.

ALIA PRONOMINA

Iuxta paradigma तद् declinantur:

1. एतद् (m. एषस्, n. एतत्, f. एषा etc.) « hic, haec, hoc ».
2. त्वद् valde rarum, « illud » (m. स्यस्, n. त्वत्, f. स्या).

PRONOMEN RELATIVUM. — Th. यद् (m. यस्, n. यत्, f. या) « qui, quae, quod » sequitur declinationem pronominis तत्.

PRONOMEN INTERROGATIVUM. — कद् habet formam propriam in neutr. sing. nom. acc. voc. किम् ceterum declinatur ut तत् (m. कस्, n. किम्, f. का), in compositis habentur formae नकिस्, माकिस् (nom. sing. m.) nequis (thema consideratur किम् vel कद्).

Interrogativum किम् adiectis suffixis चित् et चन्, indefinitam accipit significationem: « aliquis, quispiam » suffixa haec sicut latina -dam, -pian (« quidam, quispiam ») declinationi non sunt obnoxia.

PRONOMINA DEMONSTRATIVA: अयम् « hic », अदस् « iste ».

	Sing.			Dual.			Plur.		
	m.	n.	f.	m.	n.	f.	m.	n.	f.
N.	अयम्	इदम्	इयम्	इमौ	इमे	इमे	इमानि	इमास्	
Ac.	इमम्	»	इमाम्	»	»	इमान्	»	»	
I.	अनेन	अनया	आभ्याम्			एभिस्	आभिस्		
D.	अस्मै	अस्यै	»			एभ्यस्	आभ्यस्		
Ab.	अस्मात्	अस्यात्	»			»	»		
G.	अस्य	»	अनयोस्			एषाम्	आसाम्		
L.	अस्मिन्	अस्याम्	»			एषु	आसु		

	Sing.			Dual.			Plur.		
	m.	n.	f.	m.	n.	f.	m.	n.	f.
N. असौ अहस् असौ				अम्	अमी	अमूनि	अमूस्		
Ac. अमुम् » अमुम्				»	अमून्	»	»		
I. अमुना अमुया अमुभ्याम्				अमीभित्	अमूभित्				
D. अमुष्मै अमुष्यै				»	अमीभ्यस्	अमूभ्यस्			
Ab. अमुष्मात् अमुष्यात्				»	»	»			
G. अमुष्य » अमुयोस्				अमीषाम्	अमूषाम्				
L. अमुष्मिन् अमुष्याम्				»	अमीषु	अमूषु			

PRONOMEN DEFECTIVUM एन « is, ea, id » habet sequentes casus:

	Sing.			Dual.			Plur.		
	m.	n.	f.	m.	n.	f.	m.	n.	f.
Ac. एनम् एनत् एनाम् एनौ एने एनान् एनानि एनास्									
I. एनेना एनया									
G. L. एनयोस्									

EX PRONOMINIBUS DERIVANTUR ADIECTIVA PRONOMINALIA:

मदीय, मामक « meus »	अस्मदीय, अस्माक « noster »
त्वदीय, तावक « tuus »	युष्मदीय, युष्माक « vester »
स्वदीय, स्वक « suus »	तदीय « illius », यदीय « cuius »

स्व significans « proprius » etiam 1^{ae} et 2^{ae} personae refertur.

Composita cum adiectivis दृश्, दृश, दृक्ष « similis » (quae seorsim non adhibentur) formantur producta vocali in themate pronominali:

ex. th. किम्, कीदृश् (श, क्ष) « qualis? cui similis? »	
» » यद्, यादृश् » » « qualis, cui similis »	
» » तद्, तादृश् » » « talis, illi similis ».	

दृश et दृक्ष habent fem. दृशा, दृक्षा; दृश् est unius formae.

Adiecto suffixo वत् formantur:

तावत् « tot, tantum »   मावत् « mihi similis »
यावत् « quot, quantum »   त्वावत् « tibi similis » etc.
कावत् « quot? quantum? »
fem. तावती, मावती etc.

Adiecto suffixo ति formantur adiectiva:

तति « tot », यति « quot », कति « quot? » et declinantur in
plurali: तति nom. acc., ततिभिस् instr., ततिभ्यस् dat. abl.,
ततीनाम् gen., ततिषु loc.

Declinantur sicut तद् etiam adiectiva-pronomena:

अन्य « alius », इतर « alter », अन्यतर « alteruter », कतर « uter? »,
कतम « quis? » (inter plures).

सर्व « totus » declinantur etiam ut तद् sed in nom. voc. acc.
neutr. habet: सर्वम्, सर्व, सर्वम्.

Sicut सर्व declinantur:

विश्व « omnis », एक « unus », एकतर « alteruter », उभय
« ambo » (sine duali), चरम « ultimus »; praeterea: अधर « inferior »,
उत्तर « superior, septentrionalis », अतर « interior », अपर, अवर
« posterior », दक्षिण « dexter, meridionalis », पर « alius », पूर्व « prior,
orientalis », स्व « suus »; sed in casibus abl. et loc. sing. m. n. et
nom. pl. masc. sicut देव declinari possunt: ex. gr. अधरस्मात् vel
अधरात्; अधरस्मिन् vel अधरे; nom. pl. m.: अधरे vel अधरात्.

Exercitium XX.

Vocabulorum index.

Verba. – आवृ V P Ā « tegere, celare », उपभुज् VII P Ā « frui »,
प्रक्षल् X P Ā « abstergere », विमृश् VI P « percipere, cogitare »,
व्यूक् I P « distribuere, disponere », सङ् + गम् « misceri, confluere ».
Nomina. – Masc.: उद्गीथ « cantus sāmavedae: Udgītha », द्रुपदपुत्र
« Drupadaputra ».

Fem.: सरित् « flumen », ऋच् « hymnus ».

Adiect. – अवर « occidentalis », धीमत् « prudens, sapiens », पूर्व
« orientalis », सुपर्ण « bene alatus ».

Indecl. – आ « utique ».

(39)

यानि कर्माण्यस्मिँल्लोकेऽकरोत्तेषां फलं कर्तुमुष्मिँल्लो-
क उपभुनक्ति ॥ ये शान्तिमाप्नुवन्त्यमून् धन्यान् मन्वते ॥
आभिरद्भिः पाणी भवान् प्रक्षलयेद् इति गृहस्थोऽतिथिं
ब्रूयात् ॥ नैवेक् किञ्चनाग्रे आसीन्मृत्युनैवेदम् आवृतम्
आसीत् ॥ पश्येतां पाण्डुपुत्राणाम् आचार्यं मक्ष्तीक्ष्णम्
व्यूहं द्रुपदपुत्रेण तव शिष्येण धीमता ॥ कतमा कतमार्कं
कतमत् कतमत्साम कतमः कतम उद्गीथः । इति विमृष्टं
भवति ॥ सर्वाणि वा भूतानीमान्याकाशादेव समुत्पद्यन्त
आकाशं प्रत्यस्तं यन्ति ॥ काश्चित्सरितः समुद्रेण सङ्गृह्यते
काश्चिदन्याभिः सरिद्भिः ॥ पूर्वस्यां दिश्युद्भवत्यवरस्याम्
अस्तंगच्छति सूर्यः ॥ अन्येभ्यो लोकेभ्यः कः पुनरावर्तत

कदाचन ॥ इतरङ्गीवितम् उश्मश्च विभिमश्च ॥ चन्द्रमा
अप्स्वत्तरा (1) सुपर्णो धावते दिवि ॥

(1) Divide: अप्सु अत्तर आ.

(40)

- 1) Quorum summum bonum iustitia, illos vere nobiles putamus.
- 2) Mires discipuli diligentia qui bene libros et tractatus didicit laetatur magister, illos vero qui pigri et negligentes fuerunt vituperat.
- 3) Alter alterius onera portate et sic adimpletis legem Domini.
- 4) Quis noscit mentem Domini quis eius consilia enarrat cuinam voluntatem suam ipse manifestavit?
- 5) Beati mortui illi qui in Domino moriuntur, illis dicit Spiritus ut requiescant a laboribus suis, opera enim illorum sequuntur illos.
- 6) Eos qui ignorantiae tenebris obcaecati sunt *samsarae* lex ligat eorumque regeneratio misera est ac tristis.

LECTIO XXI.

CLASSIS IX.

Thema praesentis formatur adiecto radici suffixo ना (णा) in formis fortibus; in formis debilibus: नी (वेल णी) ante terminationes consonanticas; न् (वेल ण्) ante vocalicas.

Notanda.

Imperativi 2^a pers. suffixum personale आन inservit solum pro verbis in consonantem. Coetera habent suffixum personale कि; rad. क्री «acquirere»: imperat. 2^a p. क्रीणीकि.

Consonans intermedia nasalis in th. praes. amittitur: radix बन्ध् «colligare» th. praes. बध्ना; ज्ञा «cognoscere» th. praes. ज्ञाना; मन्थ् «agitare» th. praes. मथना; radix ग्रह् «capere, arripere» format th. praes. गृह्णा.

Paradigma

Radix अश् «manducare».

Parasmaip.

	Praesens	Imperfectum	Imperativum	Optativum	
1 sing.	अश्यामि	अश्याम्	अश्यान्	अशीयाम्	etc.
2	अश्यासि	अश्यास्	अशान		
3	अश्याति	अश्यात्	अश्यातु		
1 dual.	अशीवस्	अशीव	अश्याव		
2	अशीथस्	अशीतम्	अशीतम्		
3	अशीतस्	अशीताम्	अशीताम्		
1 plur.	अशीमस्	अशीम	अश्याम		
2	अशीथ	अशीत	अशीत	Particip. praes.	
3	अश्याति	अश्यान्	अश्यातु	अश्यात्	

Ātmanep.

1 sing.	अशे	अशि	अशै	अशीय	etc.
2	अशीषे	अशीथास्	अशीष		
3	अशीते	अशीत	अशीताम्		
1 dual.	अशीवहे	अशीवहि	अश्यावहे		
2	अश्याथे	अश्याथाम्	अश्याथाम्		
3	अश्याते	अश्याताम्	अश्याताम्		
1 plur.	अशीमहे	अशीमहि	अश्यामहे		
2	अशीधे	अशीधम्	अशीधम्	Particip. praes.	
3	अश्याते	अश्यात	अश्याताम्	अश्यान्	

Exercitium XXI.

Vocabulorum index.

Verba IX cl. — अश् P « manducare » (distingue अश् cl. V « adipisci »),
अनुग्रक् P Ā « favere, adiuvere », क्लिश् P « vexare », क्री P Ā
« emere », लुभ् P « commoveri », ग्रक् P Ā « accipere », ग्रथ् P
« nectere, componere », ज्ञा P Ā « cognoscere », पुष् P Ā « nutrire »,
बन्ध् « ligare », मन्थ् P « agitare », यु P Ā « coniungere »,
लू P Ā « abscindere », स्तृ P Ā « sternere », स्तम् P « fulcire ».

ALIA VOCABULA IN LEXICO INVENIES.

(41)

न मां कर्माणि लिम्पति न मे कर्मफले स्पृहा । इति
मां योऽभिज्ञानाति कर्मभिर्न स बध्यते । ॥ ईश्वरो धार्मि-
कोऽस्तीति यदि यूयं जानीथ तर्हि यः कश्चिद्धर्माचाराणि
करोति स ईश्वराज्ञात इत्यपि जानीत ॥ यूये नेत्रेण
पशुं बधानेति व्यदधादधुर्युः ॥ न सर्वा नर्यः स्वसूतान्पुञ्ज-
ति ॥ यद्यपि कृत्स्नलोकं धनेन क्रीणीयाः शान्तिं मोक्षञ्च
धनेन न खलु क्रीणीयाः ॥ स्रजो ग्रथ्नीत कन्या बलवद्गो
दत्त क्षत्रियेभ्य इति रात्रौ नियोगः ॥ अमृतस्यार्थे निरमथन्
देवा उदधेर्जलम् ॥ यदि जना धीमत्तरा भवेयुर्नतेषां वृद्-
द्यानि कारणेन विना चित्ता मथनीयुः ॥ जानाते यत्र
चन्द्राकौ जानते यत्र योगिनः । जानाते यत्र भर्गोऽपि
तज्जानाति कविः स्वयम् ॥

¹ vel बध्यते « ligatur ».

(42)

1) Ne coniungas¹ oves cum lupo, malos cum bonis, superbos indoctosque cum sapientibus.

2) In antiqua lege iis qui adulterium faciebant nasum abscindebant².

3) Magni venti agitant³ in mari naves ac mare ipsum concutunt⁴.

4) Eremitae herbas, radices et fructus manducant⁵.

5) Pueri animalia ne vexetis⁶ ei qui animalia vexavit brahmani poenitentiam imponunt.

6) Sicut homines vestibus obsoletis relictis novas accipiunt⁷ ita anima relicto corpore novum corpus accipit: sic antiqui cogitabant.

7) Faveant⁸ tibi di opibus et gloria faveat Indra tu vero tuis fave o rex.

8) Sternite⁹ humi gramina. Columnis fulcite¹⁰ domum.

¹ यु IX P Ā, ² लू IX P Ā, ³ मथ् IX P, ⁴ धू IX P Ā, ⁵ अश् IX P, ⁶ क्लिश् IX P, ⁷ ग्रह् IX P Ā, ⁸ अनुग्रह् IX P Ā, ⁹ स्तृ IX P Ā, ¹⁰ स्तम् IX P.

LECTIO XXII.

DE VERBO PASSIVO

Terminationes personales:

adhibentur semper terminationes verbi medii, *praeter* 3^{am} sing. aoristi quae formatur cum terminatione इ adiecta radici augmento praeditae et, fere semper, in gradu guṇa vel vṛddhi. Exempla:

radix   श्रु   कृ   वच्   गम्   (जन्)   पृ
3^a s. aor. pass. अश्रावि अकारि अवाचि अगामि (अजानि) अपूरि

Themata:

pro perfecto, aoristo, futuro, adhibentur themata medii.

Thema praesentis est proprium passivi et formatur ex radice cui adicitur suffixum य्.

Exempla.

radix		cl.	parasmaip.	ātmanep.	passivum
जि	« vincere »	I	जयति	जयते	जीयते (1)
तुद्	« tundere »	VI	तुदति	तुदते	तुद्यते
नक्	« ligare »	IV	नक्षति	नक्षते	नक्ष्यते (2)
चुर्	« furari »	X	चोरयति	चोरयते	चोर्यते
द्विष्	« odisse »	II	द्वेष्टि	द्वेष्टे	द्विष्यते
दा	« dare »	III	ददाति	दत्ते	दीयते (3)
युज्	« iungere »	VII	युनक्ति	युङ्क्ते	युज्यते
चि	« colligere »	V	चिनोति	चिनुते	चीयते
कृ	« facere »	VIII	करोति	कुरुते	क्रियते (4)
क्री	« emere »	IX	क्रीणाति	क्रीणीते	क्रीयते

Alia exempla:

radix	3 s. praes. pass.	radix	3 s. praes. pass.
बन्ध् « ligare »	बध्यते	स्वप् « dormire »	सुप्यते
वच् « loqui »	उच्यते	ग्रक् « arripere »	गृह्यते
यज् « sacrificare »	इज्यते	क्वे « vocare »	कूयते
व्यध् « ferire »	विध्यते	वक् « vehere »	उह्यते

(1) Etiam उ finalis fit longa: radix श्रु « audire », श्रूयते.

(2) In IV classe medium a passivo non distinguitur (nisi ex accentu).

(3) आ finalis aliquando manet: radices ज्ञा, ज्ञायते; पा (II cl.), पायते, e contra पा (I cl.), पीयते.

(4) Radix स्मृ, स्मर्यते.

Exercitium XXII.

(43)

नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः । नायं
कृत्ति न कृत्यते कृत्यमाने शरीरे ॥ अयत्तोऽयम् अचि-
न्तोऽयम् अविकारोऽयम् उच्यते । यो मामज्ञमनादिं
वेत्ति स मर्त्येषु सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ यथा पत्यादिश्यत
तथा भार्यया पुत्रैश्च क्रियताम् ॥ मोहाज्जनाः संसारस्य ब-
न्धनैर्बध्यन्ते ध्यानेन तु तैर्बन्धनानि ह्रियन्ते ॥ प्रारभ्यते
न खलु विघ्नभयेन नीचैः ॥ षट्कणो भिद्यते मन्त्रश्चतुष्कर्णः
स्थिरो भवेत् । द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य ब्रह्माप्यन्तं न गच्छति ॥
ऋषिर्विद्यां क्षत्रियेणापृच्छत विद्यया लभ्यते सर्वं विद्या
सर्वत्र पूज्यत इति सोऽब्रवीत् ॥ पुण्यकर्तृभिः श्रद्धामयैश्च
स्वर्गं गम्यते ॥ किं तेन क्रियते पुत्रेण यो गुरोर्वचनं न
शृणोति ॥ शिष्यैराचार्यो गुरो इति कूयते ॥ न सदा कवि-
भिर्धर्मश्च सत्यञ्च स्तूयेते ॥ कृष्णस्य रासे गोपवधूभिर्जयदे-
वस्य गीतमगीयत गोविन्देन सकृ च ताभिरनृत्यत ॥ क-
दाचिद्धर्मो बलेन जीयते सत्यमनृतेन च ॥ अश्विनावृषिभिः
प्रभूतैः सूतैर्गीयते रक्षितारावाकूयेते ॥ मर्कतो भारा गजे-
नोद्धते ॥ भिक्षुना कृस्ताभ्यां जलं पीयते ॥

¹ scil. « Spiritus ».

(44)

1) Indra plurimis hymnis a poetis laudatur, ab Indra vaccae liberantur, Vṛtra occiditur, soma perlibenter bibitur.

2) In sacrificiis hymni ab «hotar» recitabantur «yajus» ab «adhvaryu» cantus ab «udgatar» canebantur ab his tribus tres Vedae retinebantur.

3) Suaviter a viatoribus sub arborum umbra dormitur.

4) A duobus vatibus butyro deo sacrificatur.

5) Agni dicitur sapiens deus, invocatur tamquam dulcis hospes et amicus hominum.

6) A discipulo prudente iussa magistri non negligantur.

7) A pueris semper luditur semper ludi cogitantur.

8) In campis ab agricolis frumentum seminatur.

LECTIO XXIII.

DE VERBO CAUSATIVO

Thema praesentis formatur sicut in cl. X adiecto suffixo अय् radici fere semper auctae in gradu guṇa vel vṛddhi:

radix	भू	कृ	नी	सद्	जन्
thema causativum	भावय	कारय	नायय	सादय	जनय

nonnullae radices, praesertim in आ finalem, inserunt प्:

rad.	ऋ	दा	स्था	ज्ञा	अधी (अधि+इ)
th. caus.	अर्पय	दापय	स्थापय	ज्ञापय	अध्यापय

anomalae:

rad.	पा	प्री	भी	कृन्	धू
th. caus.	पालय	प्रीणय	भीषय	घृतय	धूनय

Coniugatio temporum:

praesens: sicut praes. cl. X,

perfectum: forma periphrastica, धारयां चकार etc.,

futurum: sicut in cl. I, धारयिष्यामि (cond. अधारयिष्यम्),

aoristum: reduplicatum, अदीधरम् (prec. धार्यासम्).

Formae nominales verbi:

a) ex themate praesenti mutato अय in अयि:

infinitum: धारयितुम्, part. in तठ्य, कल्पयितठ्य,

gerund. in त्वा, धारयित्वा;

b) ex radice causativi (thema praes. sublato suffixo अय),

part. in त, अर्पित, आवित, part. in य, स्थाप्य, याज्य,

gerundia in य et अम् (in verbis compositis), साद्य, स्थापम्.

Causativum habet formam ātmanep. et passivam. Passiva formatur ex radice causativi:

rad. धृ, caus.: parasm. धारयति, ātm. धारयते, pass. धार्यते.

Exercitium XXIII.

(45)

ऋषयः सूक्तानि नालिखंश्च नालेखयंश्च तैस्तु मुखस्थ्या
विद्याध्याप्यत ॥ अग्नेर्गुणान् प्रथयेद्भोता ॥ अरीणां सक-
स्त्राणीन्द्रो युद्धेऽमरयत् ॥ मरुतां बलेन मकुत्तमास्तरवः
पात्यते ॥ अधुना रथं स्थापयत्युषाः स्थापयतमश्विनौ ॥
यथा प्रभुर्त्तापयति तथा मन्त्रिणाः कारयन्तु ॥ कौशल्यां
दशरथो राममत्रनयत् ॥ नृपतिरागच्छतीति दूतेन न्य-

वेद्यत ॥ रामं लक्ष्मणञ्च वनं प्रस्थापयत् । पता । विश्वाम-
त्रस्य मुनेः कृते ॥ त्वमिमा ओषधीः सोम विश्वास्त्वमपो
अन्ननयस्त्वं गाः ॥ अस्माकं श्रवो वर्धयेमेति संराड्भरि-
ष्यते ॥ ज्यायसी चेत्कर्मणस्ते मता बुद्धिर्जनार्दन । तत् किं
कर्मणि घोरे मां नियोजयसि केशव ॥ असतो मा सद्गमय
तमसो मा ज्योतिर्गमय मृत्योर्मा मृतं गमय ॥

(46)

- 1) Opes desideria augent ¹ desideria peccata aliquando efficiunt ².
- 2) Sacerdos pro populo sacrificat ³.
- 3) Codex legis Manu ordinabat ⁴ officia brahmanorum, kṣatriyarum
et aliorum.
- 4) A piis libenter mendici nutriebantur ⁵.
- 5) A magistro discipulus Vedarum recitationem edocebatur ⁶.
- 6) Magister indica ⁷ mihi viam salutis.
- 7) Misit ⁸ rex nuncios ut nunciarent ⁹ legis praecepta.

¹ वृध् causat., ² कृ causat., ³ यन् causat., ⁴ कृप् causat., ⁵ अश्
causat., ⁶ अधी causat., ⁷ दृश् causat., ⁸ प्रस्था causat., ⁹ निविद् causat.

LECTIO XXIV.

DE FUTURO

Thema formatur ex radice, conversa – si fieri potest – in gradum
guṇa, cui adicitur suffixum स्य vel इष्यः

rad. इ कृ भू वच् दा डृह् नी बुध्
fut. इष्य करिष्य भविष्य वक्ष्य दास्य धोक्ष्य नेष्य भोत्स्य

Coniugatur sicut praesens cl. I:

Parasm. 1 sing.	दास्यामि	du. दास्यावस्	pl. दास्यामस्
2	दास्यसि	दास्यथस्	दास्यथ
3	दास्यति	दास्यतस्	दास्यति
Ātman. 1 sing.	दास्ये	du. दास्यावहे	pl. दास्यामहे
2	दास्यसे	दास्येथे	दास्यध्वे
3	दास्यते	दास्येते	दास्यन्ते

PART. FUTUR. formatur sicut part. praes.: p. दास्यत्; āt. दास्यमान.

FUTURUM PERIPHRASTICUM formatur ex nomine agentis quocum coniugatur praesens (parasmaip. et ātmanep.) verbi अस् «esse» in 1^a et 2^a persona; in 3^a vero nomen prae se fert signa declinationis (casus nominat.), ex. gr. दातृ «dator» nomen agentis.

Parasm. 1 sing.	दातास्मि	du. दातास्वस्	pl. दातास्मस्
2	दातासि	दातास्थस्	दातास्थ
3	दाता	दातारौ	दातारस्
Ātman. 1 sing.	दाताहे	du. दातास्वहे	pl. दातास्महे
2	दातासे	दातासाथे	दाताध्वे
3	दाता	दातारौ	दातारस्

et ita ex rad. बुध्, बोधितास्मि, rad. कृ, कर्तास्मि etc.

CONDITIONALE formatur ex themate futuri, praemisso augmento et adiectis terminationibus secundariis (imperfecti), rad. दा :

Parasm. 1 sing.	अदास्यम्	du. अदास्याव	pl. अदास्याम
2	अदास्यस्	अदास्यतम्	अदास्यत
3	अदास्यत्	अदास्यताम्	अदास्यन्
Ātman. 1 sing.	अदास्ये	du. अदास्यावाक्	pl. अदास्यामहि
2	अदास्यथास्	अदास्येथाम्	अदास्यध्वम्
3	अदास्यत	अदास्येताम्	अदास्यन्त

Exercitium XXIV.

(47)

भगवानुवाच । भूय एव मन्वावाको शृणु मे परमं वचः ।
यत्तेऽहं प्रीयमाणाय वक्ष्यामि कृतकाम्यया ॥ वनान्या-
वेक्ष्यति रामास्तत्र सीतया सह च वेत्स्यतीत्यृषिरब्रवीत् ॥
सुखतमं राज्यं प्रतिपत्स्यते धार्मिका नृपाः ॥ वर्षिष्यत्यै-
षमः पर्जन्यो वृष्टिमान् भविष्यतीति श्रूयते ॥ प्रातर्य-
ष्टास्मर्त्ते वयमग्नी धास्यामहे । अथ यूयं किं करिष्यथ ॥
बिभृक्षि मा पारयिष्यामि त्वेति मत्स्योऽब्रवीत् कस्मान्मा
पारयिष्यसीत्यौघ इमाः सर्वाः प्रजा निर्वोढा ततस्त्वा पा-
रयिष्यामीति ॥ इदं देवेभ्यो वक्तास्मो यदि नः प्रत्या-
ख्यास्यथ त्रिषमास्थास्यामहे ॥ धार्मिकतां बुभुक्षवः पिपास-
वश्च धन्या यतस्ते परितर्ष्यन्ति ॥ शुचिर्हृदो धन्या यतस्त-
ईश्वरं द्रक्ष्यन्ति ॥ यदि केवलं युष्मत्प्रेमकारिणः प्रति प्रेम-
कुरुथ तर्हि किं पारितोषिकं लप्स्यध्वे ॥ अर्क्षु युष्मान्
ब्रवीमि यूयं स्वशत्रूणां प्रेमकरिष्यथाशिषं वदिष्यथ क्ति-
तमाचरिष्यथातो युष्माकं स्वर्गस्थः पिता यथा सिद्धोऽस्ति
यूयं तथैव सिद्धा भवत ॥ बद्धो वृष्टिर्वेद्भविष्यद् दुर्भिक्षं
नाभविष्यत् ॥ यदि न प्रणयेद्वाजा दण्डं शूले मत्स्यानि-
वापक्ष्यन्तुर्बलान्बलवत्तराः ॥ किं वाभविष्यद्गुणास्तमसां
विभेत्ता तं चेत् सक्षकिरणो धुरि नाकरिष्यत् ॥

(48)

- 1) Begnitate vinces iratum veritate vinces mendacium.
- 2) Qui nullam iniuriam faciet, nullam faciendam iubebit, percussus non percutiet, ipsum Dei amabunt.
- 3) Qui se ipsum dominabitur ac sensus coercebit, erit a dolore — et — errore liber.
- 4) Quid poterit malus contra mansuetum?
- 5) Dixit Yama Naciketae: dabo tibi divitias, mulieres, regnum; respondit Naciketas: aliud non quaeram neque gaudebo si tertium donum mihi negabis.
- 6) Arjuna dixit: cras Jayadratha occidam et siquis contra me stabit telis feriam et confodiam.
- 7) Quando divitias amplius non habebis amicos amittes.
- 8) Dixit Sītā Rāmae: numquam te deseram te semper sequar, tecum manebo tecum moriar.
- 9) Haec Abhimanyu dixit Duḥśasavae. Hodie te ego castigabo telis meis, coram omni exercitu, hodie extinguam in proelio odii debitum contra te hodie debitum illud solves quod et ego optavi et Draupadi.

LECTIO XXV.

DE PERFECTO

Perfectum habet indicativum et participium. Thema fit ex radice reduplicata.

Terminationes sunt propriae et distinguuntur formae fortes (1^a, 2^a, 3^a sing. parasmaip.) a debilibus. Ante terminationes consonanticas inseritur fere semper vocalis इ.

Terminationes

1 अ	व	म	ए	वहे	महे
2 थ	अयुस्	अ	से (षे)	आथे	धे (ढे)
3 अ	अतुस्	उस्	ए	आते	इरे

Radix भिद् « findere » th. perf. बिभे forte, बिभि deb.:

Parasm. 1 sing.	बिभेद्	du. बिभिरिव	pl. बिभिदिम
2	बिभेदिय	बिभिदयुस्	बिभिद्
3	बिभेद्	बिभिदतुस्	बिभिदुस्
Ātman. 1 sing.	बिभिदे	du. बिभिदिवके	pl. बिभिदिमके
2	बिभिदिषे	बिभिदाथे	बिभिदिषे
3	बिभिदे	बिभिदाते	बिभिदिरे

Simili modo ex rad. तुद्, तुतोद्, तुतोदिय, तुतोद्, du. तुतुदिव etc., ātmanep. तुतुदे etc., ex rad. दृश्: ददर्श, ददर्शिय, ददर्श, du. ददृशिव, ātmanep. ददृशे etc.

Pro radicibus desinentibus in आ (vel diphthongum):

- a) vocalis finalis आ perit ante terminationes vocalicas;
- b) inseritur इ ante terminat. consonant.;
- c) habetur specialis terminatio औ in 1^a et 3^a sing. parasmaip. et इय vel आय, ad libitum, in 2^a. Rad. धा:

1 दधौ	दधिव	दधिम	दधे	दधिवके	दधिमके
2 दधिय (दधाथ)	दधयुस्	दध	दधिषे	दधाथे	दधिषे
3 दधौ	दधतुस्	दधुस्	दधे	दधाते	दधिरे

Distinctio graduum fortium fit generatim, ut in exemplis allatis rad. भिद्, तुद्, दृश् in gradu guṇa pro 1^a, 2^a, 3^a sing. parasmaip.

Sed distinctio haec deest in radicibus quae habent diphthongum vel vocalem longam (natura vel positione) non finales, ex. gr.: rad. ज्ञिव् th. p. ज्ञिजीव् pro omnibus personis et sic सेव्, सिषेव्; प्रक्, पप्रक्.

Habetur gradus vṛddhi in 3^a sing. in omnibus verbis quorum radices in *ī*, *ū*, *ṛ* desinant vel *ā* intermediam habeant:

radix नी स्तु कृ क्रम् (sed मन्थ् ā ex positione)
3^a sing. निनाय तुष्टाव चकार चक्राम (ममन्थ)

Eadem verba possunt, ad libitum, gradum vṛddhi habere etiam in 1^a p. निनाय vel निनय, तुष्टाव vel तुष्टव, चकार vel चकर, चक्राम vel चक्रम. In secunda persona semper gradus guṇa (sine vel cum inserta इ).

Nonnullae radices (desinentes in nasalem, habentes य् व् etc.) mutantur in formas debiles. Exempla: rad. स्वप् f. fort. सुषाप्-सुषप् f. deb. सुषुप्, rad. व्यध् f. fort. विव्याध-विव्यध् f. deb. विविध्, rad. गम् ग्रक् घस् कन् f. fort. जगाम-जगम् जग्राक्-जग्रक् जघास्-जघस् जघान्-जघन् f. deb. जगम् जगृक् जक्ष् जघ्

Reiciunt vocalem इ unitivam sequentes radices: कृ भृ सृ वृ हु श्रु स्तु सु.

Quoad reduplicationem est notandum:

a) si vocalis radicalis est longa vel diphthongus, in syllaba redupl., habetur vocalis brevis;

b) si vocalis radicalis est ऋ, in sillaba redupl. habetur अ, rad. तृ-तत्;

c) अ initialis cui sequatur una consonans fit आ, rad. अद्-आद्;

d) अ initialis quam sequantur plures consonantes fit आन, rad. अञ्-आनञ्, etiam अश् (V) आनश्;

e) इ et उ initiales fiunt इये, उवो in formis fortibus; ई, ऊ in debilibus;

f) व initialis quam sequatur una consonans fit in f. fortibus उव, उवा; in debilibus ऊ; rad. वच्, 3^a sing. उवाच, 3^a pl. ऊचुस् (1^a sing. उवच vel उवाच) analogice यन् th. forte इयन्-इयान् deb. ईन् sed यम्, ययम्-ययाम्.

De reduplicatione defectiva:

radices in quibus vocalem अ intermediam sequatur una consonans finalis, nisi praecedat aspirata (vel क्) vel gutturalis, reiciunt in formis debilibus reduplicationem (et ad libitum in 2^a sing. parasmaip.) et tunc mutant vocalem radicalem अ in ए. Rad. पच्:

- 1 पपच-पपाच पेचिव पेचिम पेचे पेचिवक् पेचिमक्
- 2 पपकथ-पेचिय पेचयुस् पेच पेचिषे पेचाथे पेचिधे
- 3 पपाच पेचतुस् पेचुस् पेचे पेचाते पेचिरे

Ita etiam radices: तृ (ततार-ततर, तेर), फल्, भञ्, त्रस्.

PERFECTA IRREGULARIA VEL DEFECTIVA

Rad. भू: th. बभू pro omnibus formis (parasmaip. et ātmanep.):

rad. भू	rad. विद्
1 बभूव बभूविव बभूविम	1 वेद् विद् विद्म
2 बभूविथ बभूवथुस् बभूव	2 वेत्थ विदथुस् विद्
3 बभूव बभूवतुस् बभूवुस्	3 वेद् विदतुस् विदुस्

rad. अक्; —, आत्थ, आक्; —, आक्थुस्, आक्तुस्; —, —, आहुत्.

PERFECTUM PERIPHRASTICUM

Formatur ex radice adiecto suffixo **आम्** (in cl. X et pro causativis **अयाम्**) et coniugando postea perfectum verborum **अस्, कृ, भू** parasmaip. pro parasmaip.; et ātmanep. verbi **कृ (चक्रे)** pro ātmanep.

Inservit generatim radicibus quorum vocalis initialis est longa et verbis cl. X ac coniugationum derivatarum:

rad. **आस्** (ātm.) perf. **आसाम् चक्रे** etc.

rad. **उन्द्** (par.) perf. **उन्दाम् आस** (vel **चकार** vel **बभूव**).

PARTICIPIUM

Suffixum **वस् (वांस्, वत्, उष्)** pro parasm.; **आन (आणा)** pro ātman. adicitur radici in gradu debili saepe inserta vocali unitiva **इ**.

Exercitium XXV.

(49)

बहूनि मे व्यतीतानि जन्मानि तव चार्जुन तान्यहं
वेद सर्वाणि न त्वं वेत्थ परंतप ॥ जन्म कर्म च मे दिव्य-
मेवं यो वेत्ति तत्त्वतः । त्यक्त्वा देहं पुनर्जन्म नैति मामेति
सोऽर्जुन ॥ माधवः पाण्डवश्चैव दिव्यौ शङ्खौ प्रदध्मतुः ॥
सर्वे वीराः शङ्खान् दधुः ॥ प्राणान्मुमूर्षुर्जकौ ॥ विश्वं स-
सर्ज वेधाः ॥ ददौ धर्मपत्नीभ्यां वरं कश्यपः पतिर्मुदा परम-
या युतः । सूतान्नागान् सहस्रं तुल्यवर्चसो वव्रे कद्रुर्दौ पुत्रौ

¹ ger. ex **त्यज्**.

विनता वव्रे ॥ कालेन मक्ता कद्रुण्डानां दशतीर्दश
जनयामास द्वे चाण्डे विनता । तदाण्डाभ्यां विनतायास्
तु मिथुनं न निरगच्छत् ॥ मार्जारस्य दुष्टात्मनो द-
म्भेन युक्तस्य विश्वासं जग्मुरण्डजाः । कालेन मक्ता
मूषिका ययुर्दृष्टुस्तं व्रतचारिणम् । मार्जारस्तु तान्मूषि-
कांश्च खाद ॥ यत्सत्यं सतो मेनिरे तच्छृणुध्वम् ॥ श्रीमत्त-
म्पुत्रं सुपुत्रे कौशल्या ॥ न मे विदुः सुरगणाः प्रभवं न
मर्कटं इति भगवान् उवाच ॥ परं ब्रह्म परं धाम पवित्रं
परमं भावं इत्याहुस्त्वामृषयः सर्वे ॥ युद्धे श्रेष्ठका वाणैर्विद्धा
भूतले निपेतुः ॥

(50)

- 1) Visnu, primo descensu, in undis diluvii tenuit Vedas, ipse enim formam piscis accepit et super mare natavit.
- 2) Secundo, stetit terra super dorso eius qui formam testudinis suscepit aquis terram inundantibus.
- 3) Tertio, aper factus, dentibus terram tenuit.
- 4) Homo-leo quarto, corpus Hiraṇyakaśyapi unguibus dilaceravit.
- 5) Quinto, nanus, tribus passibus universum mensus est ac daemone Balim illudit.
- 6) Sexto, Bhṛgupati abluit crimina mundi et a peccato gentes liberavit.
- 7) Septimo, Rāma Decemcīpitem occidit et sacrificium iucundum coelorum — custodibus perfecit.
- 8) Haladhara, octavo, Yamunam aratro percussit et cohibuit.
- 9) Nono, Buddha despexit sacrificia Vedis praescripta atque animalia miseratus est.
- 10) Decimo, Kalki, veniet atque barbaros gladio terribili destruet.

LECTIO XXVI.

DE THEMATE AORISTI

Aoristi sunt signa distinctiva : augmentum et terminationes secundariae cum them. proprio. Est vel sigmaticum vel asigmaticum. Asigmaticum tribus modis formatur (coniugatur sicut imperfect. I^{ae} coniug.):

I) Ex radice in gradu debili, inserta, ante terminationes, vocali अ, ex. gr., rad. सिच् « irrigare » :

Parasm. 1 sing.	असिचम्	du. असिचाव	pl. असिचाम
2	असिचस्	असिचतम्	असिचत
3	असिचत्	असिचताम्	असिचन्
Ātman. 1 sing.	असिचे	du. असिचावकि	pl. असिचामकि
2	असिचयास्	असिचेयाम्	असिचध्वम्
3	असिचत	असिचेताम्	असिचत

II) Pro radicibus in आ desinentibus (in 3^a pl. उत्) (coniugatur solummodo in parasmaipado):

rad. दा	rad. भू
1 अदाम् अदाव अदाम	1 अभूवम् अभूव अभूम
2 अदास् अदातम् अदात	2 अभूस् अभूतम् अभूत
3 अदात् अदाताम् अदुस्	3 अभूत् अभूताम् अभूवन्

III) Reduplicatum fit ut 1^a forma sed cum reduplicatione (pro verbis cl. X et derivatis). Tamen vocalibus radicalibus respondet persaepe in syllaba reduplicationis vocalis longa ita ut quantitas sic plerumque se habeat: ◡ — ◡ (augmentum — syllaba redupl. — vocalis radicalis), ex. gr., rad. भिद्-अबीभिद्म्, rad. चुर-अचूचुरम्, rad. जन्-अज्जिजनम्, (rad. वाश्-अवीवशम्), rad. क्षिप्-अचिक्षिपम्

(चि fit longa ex positione). Sed nota: rad. स्या caus. अतिष्ठिपम्, rad. कथ्य caus. अचकथम्, rad. सेव् caus. अतिषेवम्, et rad. धृ-अदधिरम्, rad. प्लु-अपिप्लवम्, rad. पत्-अपत्तम्, rad. वच्-अवोचम्.

Frequenter vocalibus radicalibus अ, ऋ, लृ respondet in redupl. ई (vel इ). Rad. जन् «generare»:

Parasm. 1 s. अज्जिजनम्	d. अज्जिजनाव	p. अज्जिजनाम
2 अज्जिजनस्	अज्जिजनतम्	अज्जिजनत
3 अज्जिजनत्	अज्जिजनताम्	अज्जिजनन्
Ātman. 1 s. अज्जिजने	d. अज्जिजनावहि	p. अज्जिजनामहि
2 अज्जिजनथास्	अज्जिजनेयाम्	अज्जिजनध्वम्
3 अज्जिजनत	अज्जिजनेताम्	अज्जिजनन्त

Aoristum sigmaticum (cum स् vel ष्) potest quatuor modis formari (et coniug. sicut imperf. II^{ae} coniug.).

1) Habet suffixum स् (vel ष्); in 2^a et 3^a sing. parasmaip. सी (vel णी) radix verbalis habet: rad. नी कृ रुध् शु
 a) in par. semper gradum vṛddhi: अनैष् अकार्ष् अरुतैस् अश्रौष्
 b) in ātm. guṇa (si desinit in voc.): अनेष् अश्रौष्
 manet immutata (si desinit in ऋ vel cons.): अकृप् अरुत्स

rad. नी «ducere»:

Parasmaip.			Ātmanep.		
sing.	dual.	plur.	sing.	dual.	plur.
1 अनैषम् अनैष्व	अनैष्म	अनेषि	अनेष्वहि	अनेष्महि	अनेष्महि
2 अनैषीस् अनैष्टम्	अनैष्ट	अनेष्ठास्	अनेषायाम्	अनेष्टुम्	
3 अनैषीत् अनैष्टाम्	अनेष्टुस्	अनेष्ट	अनेषाताम्	अनेषत	

rad. रुध् «impedire» :

Parasm. 1 sing.	अरौत्सम्	du. अरौत्स्व	pl. अरौत्स्म
2	अरौत्सीस्	अरौत्तम्	अरौत्
3	अरौत्सीत्	अरौत्ताम्	अरौत्सुस्
Ātman. 1 sing.	अरुत्सि	du. अरुत्स्वकि	pl. अरुत्स्मकि
2	अरुत्थास्	अरुत्तायाम्	अरुद्धम्
3	अरुत्त	अरुत्ताताम्	अरुत्सत

II) Habet suffixum इप्. Radix habet semper gradum guṇa praeterquam in parasm. gr. vṛddhi si desinit in voc. Ex. gr. rad. पू «purificare» :

Parasm. 1 sing.	अपाविषम्	du. अपाविष्व	pl. अपाविष्म
2	अपावीस्	अपाविष्टम्	अपाविष्ट
3	अपावीत्	अपाविष्टाम्	अपाविषुस्
Ātman. 1 sing.	अपविषि	du. अपविष्वकि	pl. अपविष्मकि
2	अपविष्ठास्	अपविषायाम्	अपविद्धम्
3	अपविष्ट	अपविषाताम्	अपविषत

Nota: in 2^a et 3^a s. parasm. ex suffixo et terminationibus fit ईस् ईत्.
in 2^a pl. ātm. इप् + ढुम् (धम्) fit इद्धम् amissa consonante ष्.
in 3^a pl. ātm. terminatio personalis est अत sicut in 1^a forma.

III) Habet suffixum सिप्. Habent hoc aoristum radices desinentes in आ (et aliae paucae नम्, अर्नसिप्; रम्, अरंसिप्; यम्, अयंसिप्) et coniugatur in parasmaip. sicut praecedens forma in इप्: rad. या :

Parasm. 1 sing.	अयासिषम्	du. अयासिष्व	pl. अयासिष्म
2	अयासीस्	अयासिष्टम्	अयासिष्ट
3	अयासीत्	अयासिष्टाम्	अयासिषुस्

IV) Habet suffixum स (ष्). Radices desinentes in श्, ष्, क्, quarum vocalis radicalis est इ, उ, ऋ, adhibent hanc formam.

Rad. दिश् :

Parasm. 1 sing.	अदिक्षम्	du. अदिक्षाव	pl. अदिक्षाम
2	अदिक्षस्	अदिक्षतम्	अदिक्षत
3	अदिक्षत्	अदिक्षताम्	अदिक्षन्
Ātman. 1 sing.	अदिक्षि	du. अदिक्षावकि	pl. अदिक्षामकि
2	अदिक्षथास्	अदिक्षायाम्	अदिक्षध्वम्
3	अदिक्षत	अदिक्षाताम्	अदिक्षत

DE AORISTO OPTATIVO (SEU PRECATIVO)

Precativum habet terminationes speciales. Est forma valde rara :

pro parasmaip. suff. यास् cum terminationibus secundariis :

यासम्, यास्, यात्; यास्व, यास्तम्, यास्ताम्; यास्म, यास्त, यासुस्;

pro ātmanep. (quod fere numquam occurrit) :

ईय, ईष्ठास्, ईष्ट; ईवकि, ईयास्याम्, ईयास्ताम्; ईमकि, ईढ्वम्, ईरन्;

th. prec. parasmaip. formatur ex radice in forma debili. Vocales finales mutantur sicut in formatione passivi ante suffixum य; sed दा, धा, स्था, पा, गा, मा, का, mutant आ in ए. Rad. दा :

Parasm. 1 sing.	देयासम्	du. देयास्व	pl. देयास्म
2	देयास्	देयास्तम्	देयास्त
3	देयात्	देयास्ताम्	देयासुस्

Alia exempla:

rad. वक् वस् ग्रक्
1^a p. sing. उक्तासम् उष्यासम् गृह्यासम्

th. prec. atmanep. (forma rarissima) formatur ex aor. ātmanep.
(forma स् vel इप्) sublato augmento et adiectis terminationibus propriis precativi ātmanep.:

Ātm. 1 s. बोधिणीय du. बोधिणीवक् pl. बोधिणीमक्
2 बोधिणीष्ठास् बोधिणीयास्थाम् बोधिणीद्वम्
3 बोधिणीष्ट बोधिणीयास्ताम् बोधिणीरन्

Exercitium XXVI.

(51)

यत्नमान उवाच भगवत्तमकुमेभिः सर्वैरार्विजैः पर्यै-
षिषमन्यान् नावृषि ॥ गन्धर्वा ऊचुश्चिरमियमुर्वशी म-
नुष्येष्ववत्सीत् ॥ यद्वौ विवदमानावेयातामकुमदर्शमकुम-
श्रौषमिति य एव ब्रूयादकुमदर्शमिति तस्मा एव अद्-
ध्याम ॥ पितोवाच तुभ्यं मया राज्यमदायि तस्माद्भूद्वो
मनोरथः पूर्णाः ॥ मित्रं मा त्याज्जीः शिष्यानृतं मा वारीः
शोकं मा भैषीः ॥ त्वं नरकृत्यां मा कापीर्यस्तु नरकृत्यां
करोति सः शासनीयो भविष्यति ॥ अपासीत्सीतां वने
रामोऽरक्षीच्च । तां हि रावणोऽकृषीत् ॥ अर्जुन उवाच न
पश्यामि ममापनुद्याद्यच्छोकम् ॥ दुष्यन्तो मकाबाहुराश्रमे

तमृषिं नाविदत् । तदा विपुलं स्वनं ननाह क इहेति ।
कन्या तं शब्दमश्रोषीदुष्यत्तस्य चात्तिके श्रीरिव त्रपि-
प्यागमत् ॥ कामस्य देहं दृक्पतेन शिवोऽताप्सीत्तस्मा-
दनङ्गेति देवमूचुः ॥ अदातामश्चिनौ वित्तं कृतृभ्योऽभूतां
सदा सुमनसो दातृभ्यः ॥

(52)

- 1) Duo heroes occiderunt (1) multos hostes.
- 2) Bhīma sanguinem bibit occisi Duḥśasanae.
- 3) Cum Yajñavalkya mundum reliquit distribuit bona filiis sed Maitreyī illi dixit: Ero ne beata quando bona haec adipiscar? Respondit pater: minime, sed sicut divites vives; divitiae nulli homini dederunt vitam immortalem. Doce me ergo pater ea quibus mortalis fit immortalis.
- 4) Çantanu in matrimonium duxit Satyawatīm quae duos genuit filios. Tertii filii, Vyāsae, pater fuit Parāçaru. Ex Vyāsa vero Ambikā et Ambalikā genuerunt Dhrtarastram et Pandu. Panduidae et Kuruidae diu pugnaverunt in Kuru-campo.

(1) Verba temp. praeteriti vertas in aoristum.

LECTIO XXVII.

DE FORMIS VERBI NOMINALIBUS

DE PARTICIPIIS

Praeter ea quae, tum pro activo tum pro medio, formantur ex themate praesentis, perfecti et futuri, alia participia habentur quae formantur ex radice verbali cum suffixis quae sequuntur.

Suffixa त et न (ण).

Significatio desumitur ex verbi natura — plerumque est passiva. Saepe suffixum त habet vocalem unitivam इ.

Radix	Partic.	Rad.	Partic.	Rad.	Partic.
कृ	कृत (1)	वृक्	ऊढ	दृम्	दात्त
जि	जित	मुक्	मुग्ध (3)	शम्	शात्त
नी	नीत	सक्	सोढ	श्रम्	श्रात्त
स्तु	स्तुत	लिक्	लीढ	श्रम्	श्रात्त
सू	सूत	रक्	रूढ	वच्	उक्त
भा	भात	गाक्	गाढ	स्वप्	सुप्त
ध्मा	ध्मात			वत्	उषित
मृ	मृत	क्षप्	क्षत	वद्	उदित
		गम्	गत	ग्रक्	गृहीत
गौ	गीत	तन्	तत	प्रच्छ्	पृष्ट
दा	दत्त (2)	नम्	नत	व्यध्	विद्ध
धा	क्षित	मन्	मत	यज्	इष्ट
स्था	स्थित	यम्	यत	दिव्	द्यूत
मा	मित	रम्	रत	मद्	मत
पा (Icl.)	पीत	कृन्	कृत	पत्	पतित
सो	सित	खन्	खात	श्रज्	श्रक्त
वे	वृत	जन्	जात	बन्ध्	बद्ध
दृक्	दृग्ध	कम्	कात्त	जन्	जग्ध
नक्	नद्ध	क्रम्	क्रात्त		

(1) Part. causat. करित.

(2) In verbis compositis °त्त.

(3) Vel मूढ.

Suffixum न (ण).

Radices desinentes in vocalem vel ङ्, द् :

rad.	क्षि	कृ	पृ	श्चि	क्वा	स्तृ	भृ	वृ	भृ
partic.	क्षीणा	कीर्णा	पूर्णा	शून	कीन	स्तीर्णा	भग्न	विग्न	भुग्न
rad.	क्विद्	भिद्	सद्	विद् (VI cl.)	विद् (II cl.)	क्षुद्	पद्		
partic.	क्विन्न	भिन्न	सन्न	विन्न (वित्त)	विदित	क्षुप्त	पन्न		

Suffixum वत्.

Adicitur participio in त passivo, quod accipit significationem activam: कृत - कृतवत् « qui fecit; operatus ».

Suffixa य, अनीय, तव्य.

Praestant significationem latini partic. fut. pass. in -ndus:

a) य adicitur radici in gradu guṇa (vel vṛddhi); अ intermedia potest fieri longa, finalis fit ए :

rad.	गा	नी	स्तु	शक्	वच्	कृ
partic.	गेय	नीय (नेय)	स्तव्य (स्ताव्य)	शक्य	वाच्य	कार्य
rad.	तृ	क्षिप्	मृज्	notanda: इ	भृ	कृ
partic.	तार्य	क्षेप्य	मर्ज्य	इत्य	भृत्य	कृत्य

b) अनीय adicitur radici fere semper in gradu guṇa:

rad.	गा	भू	कृ	बुध्
partic.	गानीय	भवनीय	करणीय	बोधनीय

c) तव्य adicitur radici fere semper in gradu guṇa:

rad.	कृ	partic.	कर्तव्य
rad.	लभ्	partic.	लब्धव्य

GERUNDIUM

Suffixa ला, य, अम्.

a) ला: formatur ex partic. praet. pass. ponendo ला loro तः
p. p. प. स्थित गत कृत उक्त कृत
ger. स्थित्वा गत्वा कृत्वा उक्त कृत्वा;

b) य: adhibetur pro verbis compositis. Radix plerumque in forma debili; si vocalis finalis radice est brevis suffixum fit त्यः

rad. आ + दा अव + तृ प्र + वच् वि + त्रि

ger. आदाय अवतीर्य प्रोच्य (ex प्र - उच्य) विजित्य;

c) अम्: valde rarum:

rad. स्मृ भुज् पा कम्

ger. स्मरम् भोजम् पायम् कामम्.

INFINITUM

Suffixum तुम् adicitur radici in gradu guṇa inserta aliquando इ:

rad. कृ श्रु भू चूर् nota: सक्, वक्

inf. कर्तुम् श्रोतुम् भवितुम् चोरयितुम् सोढुम् वोढुम्.

Exercitium XXVII.

(53)

एकदा क्वातो रजको निर्भरं प्रसुप्तः । तदनन्तरं तस्य
गृहं स्तेनः प्रविष्टः । तस्य प्राङ्गणे गर्दभो बद्धस्तिष्ठति
कुक्कुरश्चोपविष्टः । तं स्तेनमवलोक्य गर्दभः श्वानमाह ।
किमिति त्वमुच्चैः शब्दं कृत्वा स्वामिनं न ज्ञागरयसि ।
कुक्कुरो ब्रूते । मम नियोगस्य चर्चा किं त्वया कर्तव्या ।

त्वमेव जानासि यथाकमेतस्याकृर्निशं गृह्णन्तां करोमि
तेन तु चिरं ममोपयोगो न ज्ञातो ममात्रमेव मन्दं दत्तम् ।
तदा गर्दभेनोक्तं पापीयांस्त्वमसि । भवत्वहं जागरयामि
स्वामिनम् ॥ इत्युक्त्वा सोऽतीव चीत्कारं कृतवान् । ततः
स रजकस्तेन चीत्कारेण प्रबुद्धः सक्रोधं गर्दभं लगुडेन ता-
डयामास ॥ धर्म एव कृतो कृति धर्मो रक्षति रक्षितः ।
तस्माद्धर्मो न कृतव्यो मा नो धर्मो कृतो वधीत् ॥

(54)

- 1) A Bhīma multa proelia victa (sunt), captae divitiae, occisi inimici.
- 2) A Çunaḥçepa ligato invocatus (est) Varuna et a Varuna liberatus (est).
- 3) Daçaratha a Viçvāmitra de Rāma interrogatus (est).
- 4) Rex eremum ingressus non inveniens (pp.) anachoretam stetit (pp.) (1) et Çakuntalā reversa (est) non timens (pp.) sed subridens (pp.).
- 5) Confugit (pp.) Arjuna ad Krisnam summumque arcanum ab illo edoctus (est). Ipse enim dixerat Krisnae: etsi occisus (sim) non pugnabo contra Dhārtarāstras.

(1) pp. = part. praet. in त vel न (॥).

LECTIO XXVIII.

DE COETERIS VERBORUM DERIVATORUM FORMIS

DE VERBO INTENSIVO

Possunt habere intensivum omnia verba exceptis verbis X cl., et radicibus quae a vocali incipiunt, vel quae sint polysyllabae.

Thema formatur reduplicando radicem: sed in syllaba reduplicationis vocalis repetitur in forma guṇa; pro vocalibus radicis: अ, आ, इ, ई, उ, ऊ et diphthongis habetur आः

radix दा सो अश्रि भू स्मृ तृ विद् वद्
th.intens. दादा सासा शेश्रि भोभू सास्मृ तातृ वेविद् वावद्

In radicibus quae habent र्, ल्, vel nasalem post vocalem radicalem, et radices cum क्, nota:

rad. कृ चर् चल् गम् क्रन्द् स्वन्

th. intens. चर्क चर्चर् चल्चल् गनीगम् कनीक्रन्द् सनीस्वन्.

Coniugatur in parasmaip. sicut verba cl. III (cum formis fortibus et debilibus, sed si in formis fortibus inseritur vocalis ई, tunc vocalis radicalis intermedia manet immutata). Exemplum coniugationis:

Praes.: 1^a वेवेद्मि vel वेविदीमि, 2^a वेवेत्सि vel वेविदीषि, 3^a वेवेत्ति vel वेविदीति, 1^a du. वेविद्.

Imperf.: 1^a अवेविदम्, 2^a अवेवेत् vel अवेविदीस्, 3^a अवेवेत् vel अवेविदीत्, 1^a du. अवेविद्.

Imperat.: 1^a वेविदानि, 1^a du. वेविदाव, 1^a pl. वेविदाम etc.

Altera species intensivi formatur adiecto themati intensivi suffixo य et coniugando in ātmanep. Radix tamen aliquantum (fere sicut in coniug. passiva) mutatur. Ex radicibus supra scriptis habetur:

देहीय, सेषीय, शेष्रीय, बोभूय, सास्मर्य, तेतीर्य, et ex radicibus: गा (जेगीय), कृ (चेक्रीय), वृत् (वरीवृत्य), तन् (तंतन्य) etc. Intensivum est valde rarum.

DE VERBO DESIDERATIVO

Formatur ex radice reduplicata cui adicitur suffixum स (vel इष्). In syllaba redupl., vocalis est उ si radicalis est उ (et, interdum, क्) ceterum semper इ. Coniugatur sicut verba I cl. (par. et ātm.). Exempla:

rad. मुच् पच् दुक् गा मृज् दृश् गम्

th. des. मुमुक्ष पिपक्ष दुधुक्ष जिगास मिमृक्ष दिदृक्ष जिगमिष.

rad. कृ तृ मृ श्रु चि

th. des. चिकीर्ष तित्तीर्ष vel तितरिष मुमूर्ष शुश्रूष चिकीष.

Alia exempla peculiaria:

rad. आप् ता दा धा पत् लभ् शक् कृन्
th. des. ईप्स त्रीप्स दित्स धित्स पित्स लिप्स शित्स जिघांस.

Tempora specialia desiderativi:

perfectum habet formam periphrasticam: ईप्सां चकार,

futurum ईप्सिष्यामि, aoristum ऐप्सिषम्;

formae nominales: ईप्सिवा etc.

Thema passivi formatur mutando suffixa स, इष in स्य, इष्य:

parasm. ईप्सति, ātman. ईप्सते pass. ईप्स्यते.

Ex desiderativo formari potest thema verbi caus.: ईप्सय, मुमुक्षय.

Vicissim e causativo potest formari desiderativum:

th. caus. धारय th. desid. caus. दिधारयिष.

Coniugantur sicut verba I cl.

VERBUM DENOMINATIVUM

Potest formari ex quocumque nomine adiēcto suffixo य et coniugando sicut verba I cl. Significat a subiecto rapraesentari vel fieri vel desiderari id quod nomen exprimit:

कृष्णाय «Krisnam imitari, Krisnae personam agere».

राजाय «regem » , regis » agere».

पुत्रीय «filium cupere», शत्रूय «inimicum agere», सखीय «amicos desiderare».

Exercitium XXVIII.

(55)

अर्जुन उवाच यानेव कृत्वा न जिज्ञीविषामस्तेऽवस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः ॥ न योत्स्य इति न किं जिघांसामि गुह्यं बन्धवश्च ॥ यत्नमान उवाच भगवन्मम कं विविदिषाणीति । स कोवाच चाक्रायणोऽस्मि ॥ यदा

वै मनुते तदा विज्ञानाति नामत्वा विज्ञानाति मत्वा तु
विज्ञानाति मतिस्त्वेव विज्ञित्तासितव्येति मतिं भगवो
विज्ञित्तास इति । यथा वै श्रद्धाति तदा मनुते नाश्रद्-
धन्मनुते श्रद्धदेव मनुते श्रद्धा लेव विज्ञित्तासितव्येति
श्रद्धां भगवो विज्ञित्तास इति ॥ ईप्सत जनाः शान्तिमी-
प्सत मोक्षं यदि शोकस्य समुद्रं तितीर्षथ ॥ उद्याने कन्याः
चिचीषन्ति पुष्पाणि निनर्तिषन्ति च ॥ न मुमूर्षन्ति
धनिनः ॥ यथा बालको भयाद्भातरं ज्ञोकोति तथा दुः-
खान्नरा ईश्वरं ज्ञोक्नुति ॥ नेनेति ब्राह्मणो मुखञ्च पाणी
च ॥ राधा लीला दीना च कुरेर्विरके वने रक्तः सखीमुवाच ।
आवासो विपिनायते प्रियाणां सखीनां माला जालायते
तापोऽपि श्रसितेन कलापायते ॥

(56)

1) Dixit Arjuna: hi viri sunt—cupidi—necandi nos sed nos non debemus eos in proelio occidere; ipsi rem gratam desiderant—facere Dhrtarāstrae nos vero nullum peccatum committere—desiderare debemus, ego autem non desidero—vivere occisis iis quorum gratiā vivere—desideratum (est) et regnum et felicitas adipisci—desiderantur; cupio—mori potius sed nullus a me occidetur. Krisna respondit: id quod—faciendum tibi est hoc fac, o Arjuna; ne timeas, occidendos occide; non moritur spiritus corpore occiso; sicut enim novae vestes accipiuntur cum relictæ fuerint (ger.) obsoletæ ita spiritus cum reliquerit (ger.) corpus alia corpora ingreditur.

2) Frequenter—invocabantur a vatibus Aṣvini, frequenter—honorbantur sacrificiis frequenter—celebrabantur hymnis frequenter—laudabantur eorum operæ.

3) Quæ amat homo frequenter—cogitat, de iis scire—desiderat ea tanquam—deos—habet.

4) Honora—tanquam—dominum magistrum.

5) Desiderant—saltare puellæ, desiderant—comedere mendici, desiderant—obtinere opes, avari, desiderat—dare Deus.

LECTIO XXIX.

INDECLINABILIA

I) ADVERBIA formantur a) vel ex radicib. et them. pronom. ac nomin. adiectis suffixis adverbialibus, b) vel ex nominibus quae in aliquo casu adverbialiter usurpantur:

a) suffixa temporis: **दा**, **दानीम्**: **यदा** «quando», **कदा** «quando?», **तदा**, **तदानीम्** «tunc», **सदा** «semper»; suffixa loci: **तस्** (ex abl.), **त्र** loc. **यतस्** «unde», **यत्र** «ubi», **कुतस्** «undenam?», **कुत्र** «ubinam?», **सर्वतस्** «undique», **सर्वत्र** «ubique»; suffixa modi: **था**: **यथा** «quomodo, ut, sicut», **तथा** «ita, sic», **कथा** «quomodo?», **अन्यथा** «aliter»; *nola insuper*: **अधुना** «nunc», **क्व** «ubinam?», **इह** «hic», **अलम्** «satis», **इति** «ita» (1), **इव** «sicut», **एव** «profecto, scilicet», **एवम्** «sic», **किल**, **खलु** «certo», **ज्ञातु** «unquam» etc.

Suffixo **०धा** formantur adverbia quae latine habent terminationem *opliciter* **द्विधा** «dupliciter»; suf. **०वत्** = «instar», **आश्चर्यवत्** «instar miraculi»; suf. **०शस्** indicat distribut. sensum **शतशस्** «centeni»;

b) frequenter nomina usurpantur adverbialiter in casu acc. **नित्यम्** «constanter» (**नित्य** «constans»), **कामम्** «libenter» (**काम** «amor»), **स्वयम्** «sponte», **सत्यम्** «revera», **सुखम्** «feliciter», **तुष्णीम्** «tacite», **नक्तम्** «noctu», **तत्** «ideo», **यत्** «quod», **किम्** «cur?», **तावत्** «tamdiu», **यावत्** «quamdiu». Coeteri casus rarius usurpantur **उच्चैस्** «alte, clara voce», **चिरेणा** «diu», **अचिरेणा** «non diu» etc.

(1) Frequentissime adhibetur; inservit orationi directae concludendae; aequivalet saepe voci «inquit» vel «cogitat».

II) PRAEPOSITIONES

Quae antiquitus adverbia erant et plerumque tamquam praefixa verbalia radici verbali anteponuntur, ac eius sensum immutant:

अति « trans, ultra »	नि « deorsum, de, sub »
अधि « super »	निर् « ex »
अनु « post »	परा « retro »
अन्तर « inter, intus, in medio, sub »	परि « circum »
अप « ab »	प्र « prae, pro »
अभि « ad »	प्रति « contra, erga, ad retro, versus »
अव « de, deorsum »	वि fere aequivalet « dis »
आ « ad »	सम् « cum »
उत् « sursum »	

Nota: Aliquando duae tresve praepositiones praemittuntur radici.

Quae casus regunt sunt:

acc.: अभितस्, परितस्, सर्वतस् « circum », अन्तरा, अन्तरेण « inter », उभयतस् « ex utraque parte », यावत् « quousque, quatenus », प्रति « versus »;

instr.: सक, समम्, साकम्, सार्धम् « cum », विना « sine » (interdum cum acc.);

abl.: अर्वाक्, पुरा, पूर्वम्, प्राक् « ante », अनन्तरम् (1), ऊर्ध्वम् (2), परम्, परतस्, परेण « post », बहिस् « extra », मते « praeter » (interdum cum acc.), आ « usque ad »;

gen.: अग्रे, अग्रतस्, पुरतस्, प्रत्यक्षम्, समक्षम् « coram », पश्चात् « a tergo », अधस्तात्, अधस् « infra », उपरि « super », कृते « causā, gratiā ».

(1) अनन्तर adiect. « proxime sequens ».

(2) ऊर्ध्व adiect. « erectus ».

Quae respondent adverbiiis positis tum sub a) tum sub b) hisce adde: अर्थम्, अर्थेन, अर्थे « causā », निमित्तम् id.

Composita *avyayibhāva* quando vicem adverbii gerunt regunt casum genitivum. Gerundia quaedam tamquam adverbia adhibentur: आदाय, गृहीत्वा, नीत्वा « cum », मुक्त्वा, परित्यज्य « excipe » et alia pauca.

III) CONIUNCTIONES

च « et », अपि « et, etiam », अथ « at, et, etiam », अथो « etiam, adeo », एव « etiam, nempe, profecto », उ, उत, वै, क्, partic. explet., किञ्च « sed », तु « autem » (1), हि « enim » (1), कितु « autem, vero », स्म, explet. partic. (2).

चेत्, यदि « si », यद्यपि « etsi, quamquam », तथापि « tamen nihilominus », वा « vel », अथवा « vel etiam », मा « ne », यदिवा « vel, utrum an », यत्, यत्र « quod, ut », कश्चित « an, num », उताहो « aut, an », यथा-तथा « ut-ita ».

IV) INTERIECTIONES

Doloris: अहो, अहोवत; admirationis: आस्; irae vel contemptus: उम्; detestationis: धिक्; appellationis: भो, भोस्, हे, praeterea वत, क्त, अरे, रे; exclamations: आ, का, हाहा, अहह, अयि, अये, हे; nomina quaedam tamquam exclamations adhibentur: कष्टम् acc. « vae! », साधु acc. « bene, age », स्वस्ति « salus! felicitas! », स्वाहा « svāhā! » (3), ओम् « om! » (*syllaba mystica*).

(1) Postponitur.

(2) Tempori praesenti adiecta tribuit ipsi significationem praeteriti प्रतिवसन्ति स्म « habitabant ».

(3) Exclamatio pronunciata ab eo qui deis offert aliquid.

Exercitium XXIX.

(57)

अस्ति गौतमस्य मुनेस्तपोवने मृकातपा नाम मुनिः ।
तेनाश्रमस्य सन्निधाने शावको मूषिकः काकस्य मुखा-
द्गृष्टो दृष्टः । ततो दयायुक्तेन तेन मुनिना नीवारकणौः
संवर्धितः । तदनन्तरं मूषिकं खदितुमनुधावन् विडालो
मुनिना दृष्टः । तं मूषिकं भीतमालोक्य तपसः प्रभावात्तेन
मुनिना मूषिको बलिष्ठो विडालः कृतः । स विडालः
कुङ्कुराद्विभेति । ततः कुङ्कुरः कृतः । कुङ्कुरस्य व्याघ्रान्मकु-
द्वयं । ततो व्याघ्रः कृतः । अथ व्याघ्रमपि मूषिकनिर्वि-
शेषं⁽¹⁾ पश्यति मुनिः । अतः सर्वे तत्रस्था जनास्तं व्याघ्रं
दृष्ट्वा वदन्ति । अनेन मुनिना मूषिकोऽयं व्याघ्रतां नीतः ।
एतच्छ्रुत्वा स व्याघ्रः सत्ययोऽचित्तयत् । यावदनेन मु-
निना जीवितञ्च तावदिदं मम स्वहृदयस्याख्यानमकी-
र्तिकरं⁽²⁾ न पलायिष्यते । इति समालोच्य मुनिं कृतुं
समुद्यतः । ततो मुनिना तस्य चिकीर्षितं ज्ञात्वा पुनर्मू-
षिको भवेत्युक्त्वा मूषिक एव कृतः ॥ गुरावुषित्वा वेदम-

(1) « a mure non differentem ».

(2) « historia ignominiosa meae formae ».

धीत्य स्त्रीं परिणीय पुत्रं जनयित्वा नित्यानि कर्माण्यनु-
ष्ठाय यज्ञानिष्ट्वा दानानि च दत्त्वा ब्राह्मणो न प्रेत्य
च्यवते ब्रह्मणो लोकात् ॥ ऋषीणां भाषा न सदावगतुं
शक्यते ॥ पापान्यपमार्ष्टुमपोऽवगाह्यर्चः पठनीयाः सा-
मानि च गेयानि ॥

(58)

Fuit Hastinapurae lavator quidam. Illius asinus ex nimio pondere debilis erat iam iam moriturus. Tunc ab illo lavatore postquam coopertus est (ger. *pracchād*) pelle tigris in campo prope sylvam liber derelictus est (*muc. p. p.*) et ipse beate pascitur. Tunc e longe cum conspexissent (ger. *avalok*) tigris suspicione, campi custodes subito fugiunt. Sed aliquando a quodam grani custode habente (tamquam) lorica factam ex pallido laneo lodice, paratis (ger.) arcu et sagittis observatum est secrete inclinato corpore. Illum vero e longe cum vidisset (ger.) asinus « asina est » sic cogitans (ger.) sonum faciens obviam currit. Tunc ab illo campi custode « asinus est ille » cum cogitatum esset (ger.) tamquam per iocum occisus (est).

LECTIO XXX.

DE VOCABULIS COMPOSITIS

Vocabula composita, pauca primum ac duobus terminis contenta, plura postea facta sunt atque multis referta elementis, saepe usque ad vitium. Composita considerantur tamquam unum vocabulum cuius solummodo ultimum membrum declinatur (si agitur de composito declinabili), aliis membris adhibitis in forma thematica uniuscuiusque ipsorum.

Compositorum genera numerantur quinque.

I) COPULATIVA द्वन्द्व

Ea sunt quorum membra inter se coordinantur sublata particula च, atque, extra compositionem, eundem suscipiunt casum. Declinantur vel in singulari, tamquam nomen collectivum, vel in duali vel in plurali.

Possunt fieri: a) ex substantivis: कस्त्यश्चौ «elephantus et equus», कस्त्यश्चास् «elephanti et equi» (pl.); b) ex adiectivis: शीतोष्णम् «calidum et frigidum»; c) ex participiis: कृताकृतम् «factum et infectum»; d) ex nominibus personarum: रामकृष्णौ «Rāma et Krisna»; e) ex adverbiiis: सायंप्रातर् «vespere et mane».

Aliquando compositio non est regularis: मातापितरौ «mater et pater»; पितापुत्रौ «pater et filius»; इन्द्रावरुणौ «Indra et Varuna».

II) SUBORDINATIVA तत्पुरुष

Ea sunt quorum prius membrum posteriori subordinatur atque in versione alium casum suscipit ac posterius membrum. Etenim extra compositionem, in sanscrita lingua, haberent vel casum:

1) acc. सृष्टिकृत् «creationem faciens», वेदविद् «Vedas cognoscens»; 2) instr. देवदत्त «a Deo datus», राजपूजित «a rege honoratus»; 3) dat. पादोदक «aqua pro pedibus», विष्णुबलि «oblatio Visno»; 4) abl. स्वर्गपतित «e coelo delapsus»; 5) gen. राजपुत्र «regis filius», पृथिवीपति «terrae dominus»; 6) loc. उरोज «in pectore natus».

Interdum signum casus conservant: मनसिज «in animo natus, Amor», धनंजय «opes capiens», वाचस्पति «dominus verbi», परस्मैपद् «verbum ad alterum», युधिष्ठिर «fortis in proelio, N. pr.: Yudhisthira».

III) DETERMINATIVA कर्मधारय

Quorum prius membrum tanquam attributum vel appositio alterum determinat et potest esse adiectivum, adverbium, alterum nomen, pronomen, participium. Exempla: मकराज « magnus rex », अनन्तात्मन् « anima infinita », नरठयाघ्र « homo tigris », सुजन « bonus vir », अधिलोक « mundus superior », अज्ञात « incognitus », यथोक्तम् « ut dictum », जयशब्द « vox jaya », मनः पावनगामिन् « iens (velox sicut) cogitatio et ventus », किमशिशिर « frigidus (sicut) glacies », स्वस्थान « suus locus, patria », मद्वाच « mei (mea) vox », अमित्र « inimicus ».

IV) NUMERALIA द्विगु

In quibus prius membrum est numerus, et compositum est vel substantivum (neutr. vel fem. sing.) vel adiectivum. Exempla: चतुर्युग n. « quatuor aetates », त्रिलोक n. vel त्रिलोकी f. « tres mundi », त्रिगुण n. « tres qualitates », पञ्चाग्नि n. « quinque ignes », पञ्चगव n. « quinque boves ».

V) POSSESSIVA बहुव्रीहि

Quibus alicui subiecto referuntur ea quae a membris compositi designantur, ita ut ultimum compositi membrum in declinatione sit vel fiat adiectivum. (E contra in prioribus compositis plerumque est substantivum). Ex quolibet genere priorum compositorum potest *bahuvrīhi* formari.

Exempla: पापबुद्धि f. « malus animus » (*karmadh.*) sed m. f. n. « malum animum habens » (*bahuvr.*), त्रिगुण n. « tres qualitates » (*dvigu*) sed m. f. n. « tres qualitates habens » (*bahuvr.*); इन्द्रशत्रु m. « Indrae inimicus » (*tatpu.*) sed m. f. n. « Indram inimicum habens » etc.

Alia exempla: सभार्य « cum uxore, uxorem habens », अपुत्र « filios non habens », जितेन्द्रिय « sensus edomitos habens » (ex जित « victus », इन्द्रिय « sensus »), त्यक्तजीवित « qui vitam deserit ». Saepe bahuvr. continet similitudinem: चन्द्रानन (चन्द्र « luna », आनन « vultus ») « faciem tamquam lunam habens », पद्मान्न (पद्म « lotus », अक्ष « oculus ») « oculos tamquam lotos habens ».

Vocabula: ¹कल्प, ²प्राय, ³पर – परम, ⁴मात्रा, ⁵आदि, आद्य in fine compos. bahuvr. valent: ¹⁻² « similis, fere », ³ « deditus, intentus », ⁴ « solummodo », ⁵ « et ita porro, et coetera ».

Notatu digna: शस्त्रपाणि (शस्त्र « arma », पाणि « manus ») « habens arma in manibus », कुशकृस्त (कुश « herba kuṣa », कृस्त « manus ») « habens kuṣam in manibus », et alia id generis composita quae usu addiscentur.

* * *

Alia compositorum genera, in supra recensitis non contenta, sunt:

I) Composita quae dicuntur अव्ययीभाव, INDECLINABILIA quorum prior pars est regulariter adverbium vel alia vox indeclinabilis, altera pars nomen quod ostendit – nulla habita ratione generis – formam acc. sing. neutr. atque significationem adverbialem, ex. gr.: असंशयम् « sine dubio » (संशय m. « dubium »), यथाविधि « secundum praeceptum » (विधि f.), यथाशक्ति « pro facultate » (शक्ति f.). Avyayibh. possunt ex aliis compositis fieri: अज्ञातवासम् « in occulto » (« incognita » अज्ञात, « habitatio » वास).

Nota 1. – Idem compositum potest, sensu diverso, non uni tantum generi adscribi, ex. gr.: त्रिगुण n. sing. est collectivum inter dvigu recensendum, « tres qualitates »; m. pl. est karmadhār. (eodem sensu), demum tanquam adiectivum (अस्, अम्, आ) est bahuvr. « tres qualitates habens ». Similiter: अज्ञातवास quod inter avyayibh. vidimus est simul karmadhār. « incognita habitatio » et bahuvr. « incognitam habitationem habens ».

Nota 2. — Praeter haec quae enumeravimus adsunt composita complexa ex unione plurium compositorum formata, ex. gr.:

ललितलवङ्गलतापरिशिलनकोमलमलयसमीरे वसते

¹ lalita ² lavaṅga ³ latā ⁴ pariṣilana ⁵ komala ⁶ malaya ⁷ samīre ⁸ vasante;
«⁸ verno tempore ⁷ quod habet zephyrum ⁶ malayensem ⁵ fragrantem
⁴ ex frequentatione ³ viticum ¹ pulchrorum ² lavaṅga florum», etc.

Aliud exemplum:

सञ्चरद्धरसुधामधुरधनिमुखरितमोहनवंशं

चलितदृगञ्चलचञ्चलमौलिकपोलविलोलवतंसं

हरिमिह स्मरामि

in quo uterque versus *bahuvrīhi* est in casu acc. cum Hari concordans;
vocabula valent: सञ्चरत् «defluens, mobilis», अर्धर «labium», सुधा
«nectar», मधुर «dulcis», धनि «sonus», मुखरित «personatus»
मोहन «fascinans», वंश «fistula», चलित «tremulus», दृगञ्चल
«oculus», चञ्चल «nutans», मौलि «caput», कपोल «gena»,
विलोल «tremulus», वतंस «inauris».

Quaedam vocabula in compositione mutant paulum thema sed mutationes hae facile dignoscuntur, ex. gr.: मक्हा (ex मकुत्), राजा
(ex राजन्), सख (ex सखि) etc.

II) Composita VERBALIA (verba composita), quae fiunt ex radice verbali et ex praepositionibus (de quibus in praec. lectione) ipsi radici verbali praemissis: सम् + कृ = संस्कृ etc.

Praeter praepositiones habentur etiam alia praefixa, quae radici कृ praeponuntur: अलम्, सत्, नमस्, पुरस्, तिरस्, et vel nomina quae praeponuntur radicibus अस्, भू, कृ, इ, धा. (वशीकृ «subditum facere», अर्द्धा «fidem dare», अस्तमि «domum ire-occidere», रत्नीभू «gemma fieri»).

Exercitium XXX.

(59)

अस्ति नर्मदातीरे पर्वतोपत्यकायां विशालः शाल्म-
लीतरः । तत्र निर्मितनीउक्रोडे पक्षिणाः सुखेन वर्षास्वपि
निवसन्ति । अथ नीलपटैरिव जलधरपटलैरावृते नभस्तले
धारासारैर्महती वृष्टिर्बभूव । ततो वानरांस्तरतलेऽव-
स्थिताः स्कीतार्तान्कम्पमानानवलोक्य पक्षिभिरुक्तम् । भो
भो वानराः । श्रूयताम् । अस्माभिर्निर्मिता नीडाश्चक्षुमा-
त्राहृतैस्तृणैः । कृस्तपादादिसंयुक्ता यूयं किमवसीदथ ॥
तच्छ्रुत्वा वानरैर्जातामर्षैरालोचितम् । अहो । निर्वातनी-
उगर्भावस्थिताः सुखिनः पक्षिणोऽस्मान्निन्दन्ति । तद्वदतु
तावद्दृष्टेरुपशमः । अनन्तरं शास्ते पानीयवर्षे तैर्वानरैर्वृक्ष-
मारुह्य सर्वे नीडा भग्नाः । तेषां पक्षिणामण्डानि चाधः
पतितानि । अतोऽहं ब्रवीमि । विद्वानेवोपदेष्टव्यो ना-
विद्वांस्तु कदाचन । वानरानुपदिश्यात्तान्स्थानभ्रंशं ययुः
खगाः ॥

(60)

Olim omnes aves petierunt (*praeal*, I P) ripam maris in festivitate
venerabilis. Garudae; petiit etiam cornix cum coturnice. A coturnice
autem manducatur paulatim lac coagulatum ollae a pastore eadem via
eunte in capite vectatae. Postea cum ipse ollam lactis deponens (*ger.*)
sursum conspexit tum ab ipso cornix et coturnix visae (*sunt*).

Cornix vero ex timore fugit, coturnix autem lente iens ab ipso
capta et occisa (*est*).

SYNTAXIS

Appendix.

Syntaxis linguae sanscritae latina et graeca faciliior cum illarum syntaxi plerumque concordat ideoque peculiaria tantum notamus, quae discrepare videntur:

1) Quoad casus:

nom.: ब्राह्मण इति मां विद्धि «brahmanam, inquam me nosce» (= ब्राह्मणं मां विद्धि); वदन्त्यपणीति ताम् «vocant eam Aparnam» (= «vocant eam: o Aparna»);

acc.: est duplex cum omnibus verbis dicendi et similium:

इदं वचः शुकमिन्द्रोऽब्रवीत् «hunc sermonem psittaco Indra dixit», विष्णुर् बलिं याचते वसुधाम् «Visnu ex Bali terram poscit», विद्या नरं नृपं सङ्गमयति «scientia facit-pervenire hominem ad regem», के दुहितर गां दुग्धि पयः «o filia lac e vacca mulge»;

instr.: vertitur latine fere semper per ablat. adiectis praepositionibus sed interdum etiam per alios casus:

नास्ति मूषिकस्य विडालेन मैत्रम् «non est muris cum fele amicitia», दीप्त्या सूर्यमपि तिरस्करोति «splendore solem quoque superat», मुनिनोक्तम् «ab anachoreta dictum (est)», नृपस्यानुग्रहेण «ex favore regis», व्याघ्रबुद्ध्या «ob cogitationem tigris (cogitando esse tigrem)», ज्ञात्या «nativitate, ex nativitate», मार्गेण गच्छति «in via venit», विद्यया सर्वपापैः प्रमुचयामहे «scientia liberamur ab omnibus peccatis», शिष्यैः श्रूयताम् «a discipulis audiatur», राज्ञा गम्यते «a rege venit (rex venit)», दूतेनागम्यताम् «a nuncio veniatur (veniat nuncius)»,

गुरुणा शिष्या न परुषाणां कदाचिदुच्यते «a magistro numquam discipuli verbis contumeliosis vocantur (*magister* numquam dicit discipulis verba contumeliosa)»;

dat.: respondet *dat. lat.* et *graeco* sed aliquando vertitur per *accus. cum praeposit. ad, ob, propter*:

मुक्तये हरिं सेवते «*Harim propter liberationem veneratur*»,
फलेभ्यो याति «*ad fructus (obtinendos) pergit*», रावणोच्छिद्ये
दैवैर्नियोजितो रामस् «*ad extinctionem Rāvanae a Deis dele-*
gatus est Rāma», आत्मविवृद्धये «*ad proprium incrementum*»,
उपदेशो मूर्खाणां प्रकोपाय न शातये «*instructio stultorum*
ad iram non ad quietem (vertit)» (vel *dupl. dativo*: «*instructio stultis*
irae est non quieti»);

abl.: vertitur per *abl. cum praeposit. e. ex, ab, a*, nota:

बहोर्दृष्टं कालात् «*longo post tempore visum*», आहारार्थ-
क्षित् «*ex cibo (cibi) aliquid*», मानुषाणां वधात् «*quoad necem*
hominum», मन्त्रिवचनात् «*iuxta consilium ministri*»;

terminus comparationis, sicut in *lat.* exprimitur *casu ablativo*;

gen.: indicat *specificationem et possessionem*, sed nota:

मया तस्याभयं प्रदत्तम् «*a me securitas concessa illi (illius)*»,
किं विदुषामविदितम् «*quid sapientibus (sapientum) incognitum?*»,
यस्य धनं तस्य मित्राणि «*cui sunt divitiae (cuius), illi sunt amici*
(illius)», राज्ञां प्रियस् «*regibus (regum) carus*» ita ut frequenter
casus gen. suppleat vices dativi latini;

loc.: indicat *locum in quo et tempus quo*:

तेषु वृक्षेषु पक्षिणो निवसन्ति «*in his arboribus aves habitant*»,
न मानुषेषु तदृशा दृष्टा «*in hominibus similis non visa (est)*»,

पुत्रेषु रामः प्रियतमस् « *in filiis (filiorum) Rāma carissimus* »,
गुरौ वसति « *in magistro (apud magistrum, in domo magistri) habitat* »,
प्राणिषु दयां कुर्वति साधवस् « *(in) animalibus misericordiam*
faciunt viri boni », आत्मनि विवदते « *de ātman disputant* ».

Absolute, sicut ablat. lat. adhibentur : locativus frequenter, interdum
gen. rarissime nom.

II) Quoad verbum :

1. Praesens eadem ratione ac in latino sermone adhibetur. Notavimus iam adiecta particula स्म significari tempus praeteritum वसन्ति स्म « habitabant ».

2. Optativ. valet tamquam modus possibilitatis, exhortationis desiderii et fere ad omnes eosdem usus ac conjunct. latinus etiam in hypothetica periodo.

3. Imperativ. respondet aliquando conjunctivo latino, semper si de 1^a persona agitur : करवाणि « faciam », गच्छाम « eamus ».

4. Imperfect., perfect., aorist. promiscue adhibentur ad significandum tempus praeteritum. Nota solummodo aoristum, sine augmento (rarius imperfect.) adhiberi, praemissa particula मा vel मास्म ad significandum imperativum negativum मा भैषीस् « ne timeas », मा कार्षीस् « ne facies, ne feceris » sed etiam : मा ब्रूहि « ne dixeris, ne dicas ».

5. Futurum idem valet ac futur. graeco-lat.

6. Condition. valet pro periodo hypoth. temporis praeteriti.

7. Precativ. valet fere tamquam graecus optativus et adhibetur ad significandum benedictiones vel execrationes.

Formae nominales verbi :

1. Participia frequentissime adhibentur :

a) praesens minus frequenter occurrit, aequivalet part. praes. lat. ;

b) praeteritum in त et न (vel ता) : saepissime occurrit (interdum conjunctum cum verbo अस्) cum significatione fere semper passiva

उक्त, लिखित, याचित, गीत, रृष्ट, sed aliquando etiam activa :
उषित (ex rad. वस् «habitare») «conversatus», उषितोऽस्मि
«conversatus sum», गत «profectus», मृत «mortuus» (respondent
partic. verborum deponentium lat.); aliquando utraque – ex contextu –
प्रविष्ट «ingressus (act.), affectus (pass.)», विभक्त «partitus (act.),
divisus (pass.)», तीर्ण «transgressus (act.), traiectus (pass.)» et etiam
ते स्थितास् «steterunt», मया स्थितम् (pass.) «a me *statum est,
(steti)»; ut patet supplet vices perfecti temporis, praesertim passivi;
e contra,

c) praeterit. in वास् supplet semper vices perfecti activi: तत्
कृतवान् (अस्ति) पुत्रस् «hoc operatus (est) filius»;

d) fut. pass. valet tamquam lat. in *ondus, a, um*, तन्न कर्तव्यम्
«hoc non (est) faciendum», चयनीय «colligendus, a, um», देय
«relinquendus, a, um», ex radd. कृ, चि, क्हा; pass. fit etiam ex
verbis neutris intransitivis: मया सुखेन गन्तव्यम् «a me feliciter
eundum (est)». Nota part. fut. pass. भवितव्य et भाव्य «*exsi-
stendus», मया तव मित्रेण भवितव्यम् «ego amicus tuus esse
debeo» (a me tui amico *exsistendum est).

2. Gerundium (in ला, य) aequivalet vel gerundio ablativo vel
imperf. aut plusquam perf. lat. praecedente particula «cum» vel «si»,
aut indicat. praecedente «postquam» – significatione tum activa, tum
passiva –: देवं प्रणम्य ते गतास् «deum venerati (cum venerati es-
sent; postquam venerati sunt) profecti sunt», गुह्रन् कृत्वा... भुञ्जीया
«magistros occidendo (si occiderem) ... fruerer», इत्यालोच्य
सिंहेन ग्रामं गत्वा विडालः स्वकन्दरे धृतस् «sic reputando
(cum reputasset) a leone *cum itum esset in oppidum (a leone in oppidum
profecto) feles in eius specu adductus est».

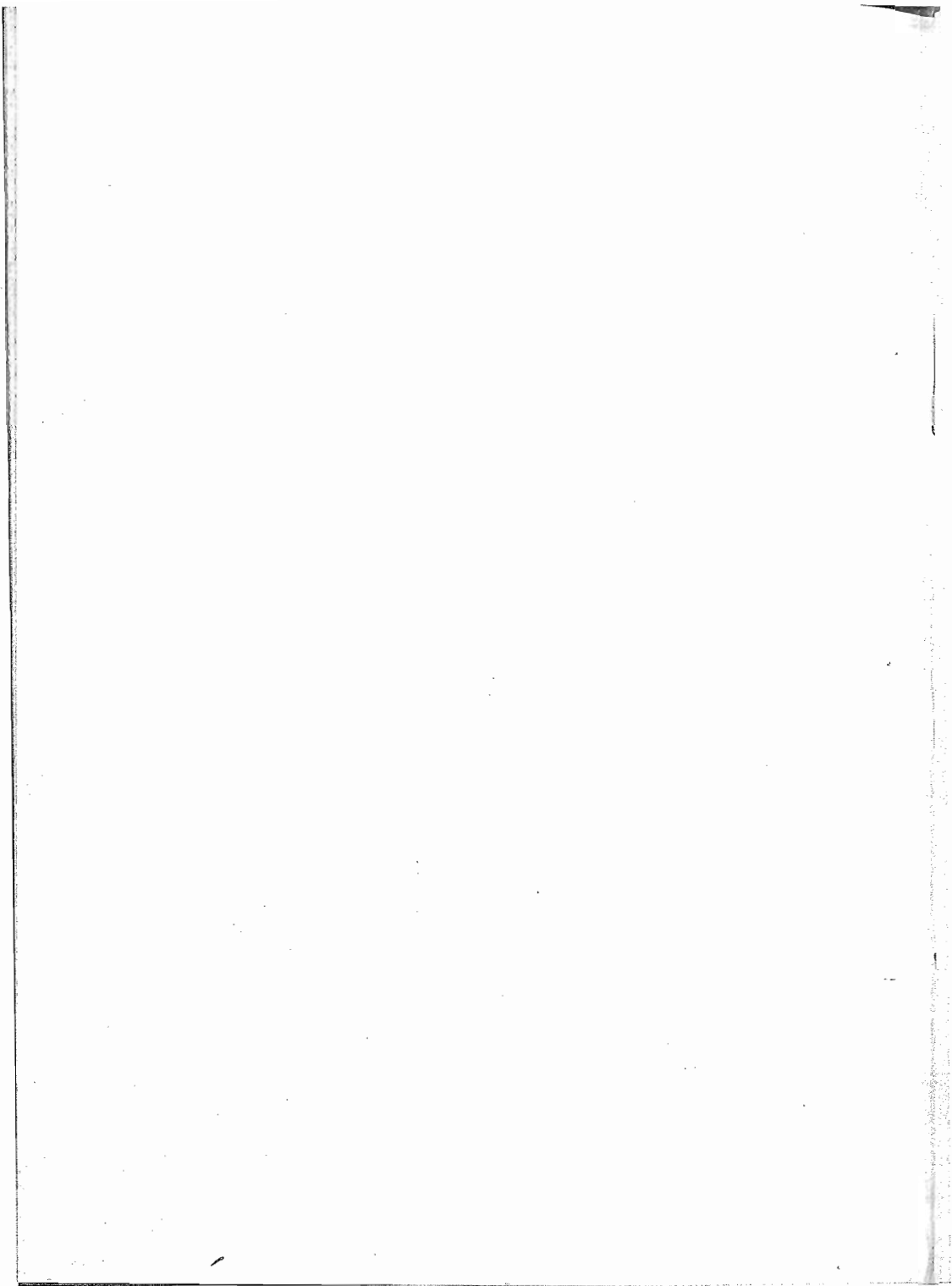
3. *Infinitum* respondet infinito et supino lat. vel ger. gen. dat. acc. (cum vel sine «ad»), abl., रोदितुं प्रवृत्तस् «ille coepit lamentari», भक्षितुमागच्छति «venit voratum», पिता मुनिं प्रष्टुमागतस् «pater venit ad interrogandum anachoretam». Defectus infin. passivi suppletur vertendo passive verbum regens: «non potest fieri» = «nequitur facere» न कर्तुं शक्यते (न कर्तुं शक्नोति «non potest facere»).

Propositio quae habeat verbum in inf. et subiect. in casu acc. (oratio obliqua) in sanscr. ignoratur. Itaque vel pro inf. ponitur pp. in casu acc.: «cum cognovisset regem esse mortuum» = मृतं राजानं ज्ञात्वा, vel fere semper periodus vertitur per orationem directam adhibita particula इति: «dixit se esse venturum» = आगमिष्यामीति तेनोक्तम् («veniam, sic ab ipso dictum —est—») et interdum, sed raro, ponitur यद् idem ac «quod» serioris sermonis latini cum verbo indicativi modi.

PARS II^A

ANTHOLOGIA
LEXICON LATINO-SANSCRITUM
LEXICON SANSCRITO-LATINUM

ANTHOLOGIA

I. – Sententiae.

(1)

एक एव सुहृद्भर्ता निधनेऽप्यनुयाति यः ।
शरीरेण समं नाशं सर्वमन्यद्वि गच्छति ॥

(2)

दुर्जनेन समं सख्यं प्रीतिं चापि न कारयेत् ।
उल्लो दक्षति चाङ्गारः शीतः कृष्णायते करम् ॥

(3)

अज्ञरामरवत् प्राप्तो विद्यामर्थञ्च चिन्तयेत् ।
गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्ममाचरेत् ॥

(4)

आशायाः खलु ये दासास्ते दासाः सर्वदेहिनाम् ।
आशा दासीकृता येन तस्य दासायते जगत् ॥

(5)

अधमा धनमिच्छति धनमानौ च मध्यमाः ।
उत्तमा मानमिच्छति मानो हि मक्तां धनम् ॥

---

(6)

अनुगन्तुं सतां वर्त्म कृत्स्नं यदि न शक्यते ।
स्वलपमप्यनुगन्तव्यं मार्गस्थो नावसीदति ॥

(7)

माता यस्य गृहे नास्ति भार्या वा प्रियवादिनी ।
अरण्ये तेन गन्तव्यं यथारण्यं तथा गृहम् ॥

(8)

वरं पर्वतदुर्गेषु भ्रातं वनचरैः सकृ ।
न मूर्खजनसंसर्गः सुरेन्द्रभवनेष्वपि ॥

(9)

प्रीणाति यः सुचरितैः पितरं स पुत्रः ।
यद्गुरुरेव क्लिप्तमिच्छति तत्कलत्रम् ॥
तन्मित्रमापदि सुखे च समं प्रयाति ।
एतत्त्रयं जगति पुण्यकृतो लभते ॥

(10)

भोगा न भुक्ता वयमेव भुक्तास्तपो न तप्तं वयमेव तप्ताः ।
कालो न यातो वयमेव यातास्तृष्णा न ज्ञीर्णा वयमेव ज्ञीर्णाः ॥

(11)

बलिभिर्मुखमाक्रान्तं पलितैरङ्कितं शिरः ।
गात्राणि शिथिलायन्ते तृष्णैका तरुणायते ॥

(12)

प्राणमत यमस्य चरणं किं कार्यं दैवतैरन्यैः ।
एष खल्वन्यभक्तानां कुरति जीवं परिस्फुरत्तम् ॥

(13)

यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा शास्त्रं तस्य करोति किम् ।
लोचनाभ्यां विक्रीनस्य दर्पणाः किं करिष्यति ॥

(14)

अरावप्युचितं कार्यमातिष्ठयं गृहमागते ।
केतुः पार्श्वगतां क्वायां नोपसंक्रते द्रुमः ॥

(15)

निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु दयां कुर्वति साधवः ।
न हि संक्रते ज्योत्स्नां चन्द्रश्चाण्डालवेश्मनः ॥

(16)

पूज्यते यदपूज्योऽपि यद्गम्योऽपि गम्यते ।
वन्द्यते यद्वन्द्योऽपि स प्रभावो धनस्य च ॥

II. — Kunti lamentatio filium fluminis cursui in cista com-
mittentis (MBh., Vanaparva, 308, 10-23).

स्वस्ति ते चात्तरिक्षेभ्यः पार्थिवेभ्यश्च पुत्रक ।
दिठ्येभ्यश्चैव भूतेभ्यस्तथा तोयचराश्च ये ॥

शिवास्ते सत्तु पन्थानो मा च ते परिपन्थिनः ।
आगताश्च तथा पुत्र भवन्त्वद्रोक्चेतसः ॥
पातु त्वां वरुणो राजा सलिले सलिलेश्वरः ।
अतरिक्षेऽत्तरिक्षस्थः पवनः सर्वगस्तथा ॥
पिता त्वां पातु सर्वत्र तपनस्तपतां वरः ।
येन दत्तोऽस्ति मे पुत्र दिव्येन विधिना किल ॥
आदित्या वसवो रुद्राः साध्या विश्वे च देवताः ।
मरुतश्च सकेन्द्रेण दिशश्च सदिगीश्वराः ॥
रक्षतु त्वां सुराः सर्वे समेषु विषमेषु च ।
वेत्स्यामि त्वां विदेशेऽपि कवचेनाभिसूचितम् ॥
धन्यस्ते पुत्र जनको देवो भानुर्विभावसुः ।
यस्त्वां द्रव्यति दिव्येन चक्षुषा वार्हिनीगतम् ॥
धन्या सा प्रमदा या त्वां पुत्रत्वे कल्पयिष्यति ।
यस्यास्त्वं तृप्तिः पुत्र स्तनं पास्यति देवज ॥
को नु स्वप्नस्तया दृष्टो या त्वामादित्यवर्चसम् ।
दिव्यवर्मसमायुक्तं दिव्यकुण्डलभूषितम् ॥
पद्मायतविशालाक्षं पद्मताम्रदलोद्भवम् ।
सुललाटं सुकेशातं पुत्रत्वे कल्पयिष्यति ॥
धन्या द्रव्यति पुत्र त्वां भूमौ संसर्पमाणकम् (1) ।
अव्यक्तकलवाक्यानि वदतं रेणुघुण्ठितम् ॥

(1) Reptantem.

धन्या द्रव्यति पुत्र त्वां पुनर्यौवनगोचरम् ।
क्षिप्रवदनसम्भूतं सिंहं केसरिणां यथा ॥
एवं बहुविधं राजन्विलप्य करुणां पृथा ।
अवासृतं मञ्जुसामश्नन्त्यां तदा जले ॥
रुदती पुत्रशोकार्ता निशीथे कमलेक्षणा ।
धात्र्या सक्तं पृथा राजन् पुत्रदर्शनलालसा ॥

III. — Karna deprecatur patrem, Solem, ne ab ipso impediatur a voto donandi Brahmanis omnia quae illi petituri sint (MBh., Vanaparva, 300, 24-39).

प्रसादये त्वां वरदं प्रणायच्च ब्रवीम्यहम् ।
न निवार्यो व्रतादस्मादहं यद्यस्मि ते प्रियः ॥
व्रतं वै मम लोकोऽयं वेत्ति कृत्स्नं विभावसो ।
यथाहं द्विजमुख्येभ्यो दद्यां प्राणानपि ध्रुवम् ॥
यद्यागच्छति मां शक्रो ब्राह्मणच्छ्रद्धनाऽऽवृतः ।
क्षितार्थं पाण्डुपुत्राणां खेचरोत्तम भिक्षितुम् ॥
दास्यामि विबुधश्रेष्ठ कुण्डले वर्म चोत्तमम् ।
न मे कीर्तिः प्रणश्येत त्रिषु लोकेषु विश्रुता ॥
मद्विधस्यायशस्यं हि न युक्तं प्राणरक्षणम् ।
युक्तं हि यशसा युक्तं मरणां लोकसम्मतम् ॥

सोऽहमिन्द्राय दास्याम कुण्डले सकृ वर्मणा ।
यदि मां बलवृत्रघ्नो भिक्षार्थमुपयास्यति ॥
क्षितार्थं पाण्डुपुत्राणां कुण्डले मे प्रयाचितुम् ।
तन्मे कीर्तिकरं लोके तस्याकीर्तिर्भविष्यति ॥
वृणोमि कीर्तिं लोके हि जीवितेनापि भानुमन् ।
कीर्तिमानश्नुते स्वर्गं कीनकीर्तिस्तु नश्यति ॥
कीर्तिर्हि पुरुषं लोके सञ्जीवयति मातृवत् ।
अकीर्तिर्जीवितं कृत्ति जीवतोऽपि शरीरिणः ॥
अयं पुराणः श्लोको हि स्वयं गीतो विभावसो ।
धात्रा लोकेश्वर यथा कीर्तिरायुर्नरस्य ह ॥
पुरुषस्य परे लोके कीर्तिरेव परायणम् ।
इह लोके विशुद्धा च कीर्तिरायुर्विवर्द्धनी ॥
सोऽहं शरीरजे हत्वा कीर्तिं प्राप्स्यामि शाश्वतीम् ।
हत्वा च विधिवद्दानं ब्राह्मणोभ्यो यथाविधि ॥
कुत्वा शरीरं सद्गमे कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।
विजित्य च परानाजौ यशः प्राप्स्याम केवलम् ॥
भीतानामभयं हत्वा सद्गमे जीवितार्थिनाम् ।
वृद्धान्बालान् द्विजातींश्च मोक्षयित्वा मक्ताभयात् ॥
प्राप्स्यामि परमं लोके यशः स्वर्ग्यमनुत्तमम् ।
जीवितेनापि मे रक्षया कीर्तिस्तद्विद्धि मे व्रतम् ॥

सोऽहं दत्त्वा मघवते भिक्षामेतामनुत्तमाम् ।
ब्राह्मणचक्रद्विने देवलोके गता परां गतिम् ॥

IV. — Numen manifestat Arjunae aeternitatem spiritus,
qui destrui nequit. Corpus tantummodo perit (Bhg. II, 1-30).

संज्ञय उवाच ॥

तं तथा कृपयाविष्टं अश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ॥
विषीदंतमिदं वाक्यं उवाच मधुसूदनः ॥ १ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

कुतस्त्वा कश्मलमिदं विषमे समुपस्थितम्
अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यं अकीर्तिकरमर्जुन ॥ २ ॥
क्लैब्यं मास्म गमः पार्थ नैतत्त्वय्युपपद्यते ॥
क्षुद्रं हृदयदौर्बल्यं त्यक्तोत्तिष्ठ परंतप ॥ ३ ॥

अर्जुन उवाच ॥

कथं भीष्ममहं संह्ये द्रोणं च मधुसूदन ॥
इषुभिः प्रतियोत्स्यामि पूजार्हावरिसूदन ॥ ४ ॥
गुह्नन्कृत्वा हि मक्षानुभावान् श्रेयो भोक्तुं भैक्ष्यमपीह लोके ॥
कृत्वायकामांस्तु गुह्नन्किं भुञ्जीय भोगान् रुधिरप्रदिग्धान् ॥ ५ ॥

न चैतद्विद्मः कतरन्नो गरीयो यद्वा ज्ञेयम् यदि वा नो ज्ञेयम् ॥
यानेव कृत्वा न जिजीविषामस्तेऽवस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः ॥ ६ ॥
कार्पाण्यदोषोपकृतस्वभावः पृच्छामि त्वां धर्मसंमूढचेताः ॥
यच्छ्रेयः स्यान्निश्चितं ब्रूहि तन्मे शिष्यस्तेऽहं शाधि मां त्वां प्रपन्नम् ॥ ७ ॥
न हि प्रपश्यामि ममापनुद्याद्यच्छोकमुच्छोषणमिन्द्रियाणाम् ॥
अवाप्य भूमावसपन्नमृद्धं राज्यं सुराणामपि चाधिपत्यम् ॥ ८ ॥

संज्ञय उवाच ॥

एवमुक्त्वा कृषीकेशं गुडाकेशः परंतप ॥
न योत्स्य इति गोविंदं उक्त्वा तूष्णीं बभूव ह ॥ ९ ॥
तमुवाच कृषीकेशः प्रकृतस्त्रिव भारत ॥
तेनयोरुभयोर्मध्ये विषीदंतमिदं वचः ॥ १० ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

अशोच्यानन्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च (1) भाषसे ॥
गतासूनगतासूँश्च नानुशोचंति पंडिताः ॥ ११ ॥
न लेवाहं ज्ञातुं नासं न त्वं नेमे जनाधिपाः ॥
न चैव न भविष्यामः सर्वे वयमतः परम् ॥ १२ ॥
देहिनोऽस्मिन्यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ॥
तथा देहांतरप्राप्तिर् धीरस्तत्र न मुह्यति ॥ १३ ॥

(1) « docta verba » vel प्रज्ञावादांश्च « vulgaria verba ».

मात्रास्पर्शास्तु कौंतेय शीतोष्णसुखदुःखदाः ॥
आगमापायिनोऽनित्यास् तांस्तितिक्षस्व भारत ॥ १४ ॥
यं हि न व्यथयंत्येते परुषं पुरुषर्षभ ॥
समदुःखसुखं धीरं सोऽमृतत्वाय कल्पते ॥ १५ ॥
नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः ॥
उभयोरपि दृष्टोऽतस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ १६ ॥
अविनाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततम् ॥
विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति ॥ १७ ॥
अतव्रतं इमे देवा नित्यस्योक्ताः शरीरिणाः ॥
अनाशिनोऽप्रमेयस्य तस्माद्युध्यस्व भारत ॥ १८ ॥
य एनं वेत्ति कृतारं यश्चैनं मन्यते कृतम् ॥
उभौ तौ न विज्ञानीतो नायं कृति न कन्यते ॥ १९ ॥
न ज्ञायते म्रियते वा कदाचिन्नायं भूत्वा भविता वा न भूयः ॥
अज्ञो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो न कन्यते कन्यमाने शरीरे ॥ २० ॥
वेदाविनाशिनं नित्यं य एनमजमव्ययम् ॥
कथं स पुरुषः पार्थ कं घातयति कृतिं कम् ॥ २१ ॥
वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि ॥
तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्यन्यानि संयाति नवानि देही ॥ २२ ॥
नैनं किंदंति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ॥
न चैनं क्लेदयंत्यापो न शोषयति मारुतः ॥ २३ ॥

अच्छेद्योऽयमहाच्छोऽयं अच्छेद्योऽशोष्य एव च ॥
नित्यः सर्वगतः स्थाणुर् अचलोऽयं सनातनः ॥ ५४ ॥
अव्यक्तोऽयमचिंत्योऽयं अविकार्योऽयमुच्यते
तस्मादेवं विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हसि ॥ ५५ ॥
अथ चैनं नित्यज्ञातं नित्यं वा मन्यसे मृतम् ॥
तथापि त्वं महाबाहो नैनं शोचितुमर्हसि ॥ ५६ ॥
ज्ञातस्य किं ध्रुवो मृत्युर् ध्रुवं जन्म मृतस्य च ॥
तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ ५७ ॥
अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत ॥
अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिदेवना ॥ ५८ ॥
आश्चर्यवत्पश्यति कश्चिदेनमाश्चर्यवद्भूति तथैव चान्यः ॥
आश्चर्यवच्चैनमन्यः शृणोति श्रुत्वाप्येनं वेद न चैव कश्चित् ॥ ५९ ॥
देही नित्यमवध्योऽयं देहे सर्वस्य भारत ॥
तस्मात्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचितुमर्हसि ॥ ६० ॥

V. — Krisna declarat relationes Numinis
cum universo et creaturis (Bhg. IX).

श्रीभगवानुवाच ॥

इदं तु ते गुह्यतमं प्रवक्ष्याम्यनसूयवे ॥
ज्ञानं विज्ञानसक्तिं यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेऽशुभात् ॥ १ ॥

राज्ञविद्या राजगुह्यं पवित्रमिदमुत्तमम् ॥
प्रत्यक्षावगमं धर्म्यं सुसुखं कर्तुमव्ययम् ॥ ५ ॥
अश्रद्धानाः पुरुषा धर्मस्यास्य परंतप ॥
अप्राप्य मां निवर्तते मृत्युसंसारवर्त्मनि ॥ ३ ॥
मया ततमिदं सर्वं जगदव्यक्तमूर्तिना ॥
मत्स्थानि सर्वभूतानि न चाहं तेष्ववस्थितः ॥ ४ ॥
न च मत्स्थानि भूतानि पश्य मे योगमैश्वरम् ॥
भूतभृन्न भूतस्थो ममात्मा भूतभावनः ॥ ५ ॥
यथाऽऽकाशस्थितो नित्यं वायुः सर्वत्रगो महान् ॥
तथा सर्वाणि भूतानि मत्स्थानीत्युपधारय ॥ ६ ॥
सर्वभूतानि कौंतेय प्रकृतिं यांति मामिकाम् ॥
कल्पक्षये पुनस्तानि कल्पादौ विसृजाम्यहम् ॥ ७ ॥
प्रकृतिं स्वामवष्टभ्य विसृजामि पुनः पुनः ॥
भूतग्राममिमं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात् ॥ ८ ॥
न च मां तानि कर्माणि निबध्नन्ति धनंजय ॥
उदासीनवदासीनमसक्तं तेषु कर्मसु ॥ ९ ॥
मयाऽध्यक्षेण प्रकृतिः सृयते सचराचरम् ॥
हेतुनाऽनेन कौंतेय जगद्विपरिवर्तते ॥ १० ॥
अवजानन्ति मां मूढा मानुषीं तनुमाश्रितम् ॥
परं भावमजानन्तो मम भूतमक्षरम् ॥ ११ ॥

मोघाशा मोघकर्माणो मोघज्ञाना विचेतसः ॥
राक्षसीमासुरीं चैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः ॥ १५ ॥
महात्मानस्तु मां पार्थ दैवीं प्रकृतिमाश्रिताः ॥
भजंत्यनन्यमनसो ज्ञात्वा भूतादिमव्ययम् ॥ १६ ॥
सततं कीर्तयंतो मां यतंतश्च दृढव्रताः ॥
नमस्यंतश्च मां भक्त्या नित्ययुक्ता उपासते ॥ १७ ॥
ज्ञानयत्नेन चाप्यन्ये यजंतो मामुपासते ॥
एकत्वेन पृथक्त्वेन बहुधा विश्वतोमुखम् ॥ १८ ॥
अहं क्रतुरहं यज्ञः स्वधाहमहमौषधम् ॥
मंत्रोऽहमहमेवाज्यम् अहमग्निरहं हुतम् ॥ १९ ॥
पिताहमस्य जगतो माता धाता पितामहः ॥
वेद्यं पवित्रमोङ्कार ऋक् साम यजुरेव च ॥ २० ॥
गतिर्भर्ता प्रभुः साक्षी निवासः शरणं सुहृत् ॥
प्रभवः प्रलयः स्थानं निधानं बीजमव्ययम् ॥ २१ ॥
तपाम्यहमहं वर्षं निगृह्णाम्युत्सृजामि च ॥
अमृतं चैव मृत्युश्च सदसच्चाहमर्तुन ॥ २२ ॥
त्रैविद्या मां सोमपाः पूतपापा यत्तैरिष्टा स्वर्गतिं प्रार्थयन्ते ॥
ते पुण्यमासाद्य सुरेन्द्रलोकमश्नन्ति दिव्यान्दिवि देवभोगान् ॥ २३ ॥
ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं विशालं क्षीणो पुण्ये मर्त्यलोकं विशन्ति ॥
एवं त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना गतागतं कामकामा लभन्ते ॥ २४ ॥

अनन्याश्चितयंतो मां ये जनाः पर्युपासते ॥
तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥ ५५ ॥
येऽप्यन्यदेवताभक्ता यजंते श्रद्धयान्विताः ॥
तेऽपि मामेव कौंतेय यज्ञतथैविधिपूर्वकम् ॥ ५६ ॥
अहं किं सर्वयज्ञानां भोक्ता च प्रभुरेव च ॥
न तु मामभिजानन्ति तत्त्वेनातश्चरन्ति ते ॥ ५७ ॥
यांति देवव्रता देवान् पितॄन्यांति पितॄव्रताः ॥
भूतानि यांति भूतेष्व्यांति मद्याजिनोऽपि माम् ॥ ५८ ॥
पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति ॥
तदहं भक्त्युपहृतम् अश्रामि प्रयतात्मनः ॥ ५९ ॥
यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत् ॥
यत्तपस्यसि कौंतेय तत्कुरुष्व मदर्पणम् ॥ ६० ॥
शुभाशुभफलैरेवं मोक्षयसे कर्मबन्धनैः ॥
संन्यासयोगयुक्तात्मा विमुक्तो मामुपैष्यसि ॥ ६१ ॥
समोऽहं सर्वभूतेषु न मे द्वेष्योऽस्ति न प्रियः ॥
ये भजन्ति तु मां भक्त्या मयि ते तेषु चाप्यहम् ॥ ६२ ॥
अपि चेत्सुदुराचारो भजते मामनन्यभाक् ॥
साधुरेव स मंतव्यः सम्यग्ठयवसितो हि सः ॥ ६३ ॥
क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छांतिं निगच्छति ॥
कौंतेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति ॥ ६४ ॥

मां हि पार्थ व्यपाश्रित्य येऽपि स्युः पापयोनयः ॥
स्त्रियो वैश्यास्तथा शूद्रास्तेऽपि यांति परां गतिम् ॥ ३५ ॥
किं पुनर्ब्राह्मणाः पुण्या भक्ता राजर्षयस्तथा ॥
अनित्यमसुखं लोकम् इमं प्राप्य भजस्व माम् ॥ ३६ ॥
मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु ॥
मामेवैष्यसि युक्त्वैवम् आत्मानं मत्परायणः ॥ ३७ ॥

VI. - Ambrosiae origo (Rāmāyaṇa I, XLV).

अथामृतोत्पत्तिः ॥

आसन् कृतयुगे राम दितेः पुत्रा मद्वाबलाः ।
अदितेश्च मद्वाभागा वीर्यवतः सुधार्मिकाः ॥
आतरः स्पर्धिनः पुत्राः कश्यपस्य मद्वात्मनः ।
मातृष्वसेयाः सापत्न्यात् परस्परजिगीषवः ॥
तेषां किल समेतानां बुद्धिरासीन्महौजसाम् ।
अत्रराश्यामराश्चैव कथं स्यामेति राघव ॥
तेषां चित्तयतां तत्र बुद्धिरासीद्विपश्चिताम् ।
क्षीरोदमथनं कृत्वा रसं प्राप्स्याम तत्र वै ॥
ततो निश्चित्य मथनं योक्तं कृत्वा च वासुकिम्
मन्थानं मन्दरं कृत्वा ममन्थुरमितौजसः ॥

अथ वर्षसकृद्वेणा योक्तसर्पशिरांसि च ।
वमन्त्यतिविषं तत्र ददंशुर्दशनैः शिलाः ॥
उत्पपाताग्निसङ्काशं कालाकलमकाविषम् ।
तेन दग्धं जगत् सर्वं सदेवासुरमानुषम् ॥
अथ देवा मकादेवं शङ्करं शरणार्थिणः ।
जग्मुः पशुपतिं रुद्रं त्राकि त्राकीति तुष्टुवुः ॥
प्रादुरासीत् ततोऽत्रैव शङ्खचक्रगदाधरः ।
उवाचैनं स्मितं कृत्वा रुद्रं शूलधरं हरिः ॥
दैवतैर्मध्यमाने तु यत् पूर्वं समुपस्थितम् ।
तत् वदीयं सुरश्रेष्ठ सुराणामग्रजो हि यत् ॥
अग्रपूजामिह स्थित्वा गृह्णाणेदं विषं प्रभो ।
इत्युक्त्वा च सुरश्रेष्ठस् तत्रैवात्तरधीयत ॥
देवतानां भयं दृष्ट्वा श्रुत्वा वाक्यं तु शार्ङ्गिणः ।
कालाकलं विषं घोरं सज्जग्राहामृतोपमम् ॥
देवान् विसृज्य देवेशो जगाम भगवान् हरः ।
ततो देवासुराः सर्वे ममन्थू रघुनन्दन ॥
प्रविवेशाथ पातालं मन्यानः पर्वतोत्तमः ।
ततो देवाः सगन्धर्वास् तुष्टुवुर्मधुसूदनम् ॥
त्वं गतिः सर्वभूतानां विशेषेण द्विवीकसाम् ।
पालयास्मान् मकाबाहो गिरिमुद्धर्तुमर्हसि ॥

इति श्रुत्वा कृष्णकेशः कामहं द्रुपमास्थितः ।
पर्वतं पृष्ठतः कृत्वा शिष्ये तत्रोद्दधौ कूरिः ॥
पर्वताग्रं तु लोकात्मा कृस्तेनाक्रम्य केशवः ।
देवानां मध्यतः स्थित्वा ममन्थ पुरुषोत्तमः ॥
अथ वर्षसकृद्रेणा आयुर्वेदेमयः पुमान् ।
उदतिष्ठत् सुधर्मात्मा सदाऽऽः सकमण्डलुः ॥
अप्सु निर्मथनादेव रसात् तस्माद्भस्त्रियः ।
उत्पेतुर्मनुजश्रेष्ठ तस्माद्भस्त्रसोऽभवन् ॥
वरुणास्य ततः कन्या वारुणी रघुनन्दन ।
उत्पपात रसात् तस्मान् मार्गमाणा प्रतिग्रहम् ॥
दितेः पुत्रा न तां राम जगृकुर्वरुणात्मजाम् ।
अदितेस् तु सुता वीर जगृकुस् तामनिन्दिताम् ॥
असुरास् ते न दैतेयाः सुरास् ते नादितेः सुताः ।
कृष्टाः प्रमुदिताश्चासन् वारुणीग्रहणात् सुराः ॥
उच्चैःश्रवाश्च तत्राश्चो मणिरत्नं च कौस्तुभम् ।
उदतिष्ठन् नरश्रेष्ठ सोमदेवस् तथैव च ॥
सुरासुरा गन्धर्वाश्च क्षोभयामासुरम्बुधिम् ।
तस्मादेतत् समुद्रूतं तथैवामृतमुत्तमम् ॥
अथ तस्य कृते राम मक्षान् आसीत् कुलक्षयः ।
अदितेस्तु तदा पुत्रा दितिपुत्रानयोधयन् ॥

एकताम् अगमन् सर्वे असुरा राज्ञसैः सह ।
युद्धमासीन् महाघोरं वीर त्रैलोक्यमोहनम् ॥
यदा क्षयं गतं सर्वं तदा विष्णुर्महाबलः ।
अमृतं सोऽकुरुत् तूर्णं मायामास्थाय मोहिनीम् ॥
ये गताऽभिमुखं विष्णुमक्षरं पुरुषोत्तमम् ।
सम्पिष्टास् ते तदा युद्धे विष्णुना प्रबविष्णुना ॥
अदितेरात्मजा वीरा दितेः पुत्रान् निजधारे ।
तस्मिन् घोरे महायुद्धे दैतेयादित्ययोर्मृशम् ॥
तनक्त्य दितिपुत्रांस्तु राज्यं प्राप्य पुरन्दरः ।
शशास मुदितो लोकान् सर्षिसङ्घान् सचारणान् ॥

VII. — Anachoretae officia (Mānavadharmasāstra, Lib. VI, I-25).

एवं गृक्षाश्रमे स्थित्वा विधिवत्सातको द्विजः ।
वने वसेत्तु नियतो यथावद्विजितेन्द्रियः ॥ १ ॥
गृक्षस्थस्तु यदा पश्येद्बलीपलितमात्मनः ।
अपत्यस्यैव चापत्यं तदारण्यं समाश्रयेत् ॥ ५ ॥
संत्यज्य ग्राम्यमाकारं सर्वं चैव परिच्छेदम् ।
पुत्रेषु भार्यां निक्षिप्य वनं गच्छेत्सकैव वा ॥ ३ ॥
अग्निहोत्रं समादाय गृक्षं चाग्निपरिच्छेदम् ।
ग्रामादरण्यं निःसृत्य निवसेन्नियतेन्द्रियः ॥ ४ ॥

मुन्यत्रैर्विधैर्मध्येः शाकमूलफलेन वा ।	
एतानेव मक्षायत्तात्रिर्वपेद्विधिपूर्वकम् ॥ ५ ॥	॥ ५ ॥
वसीत चर्म चीरं वा सायं स्नायात्प्रगे तथा ।	
जटाश्च बिभृयान्नित्यं श्मश्रुलोमनखांस्तथा ॥ ६ ॥	॥ ६ ॥
यद्वक्ष्यं स्यात्ततो दद्याद्भूलिं भिक्षां च शक्तितः ।	
श्ममूलफलभिक्षाभिरर्चयेद्दाश्रमागतान् ॥ ७ ॥	॥ ७ ॥
स्वाध्याये नित्ययुक्तः स्याद्दातो मैत्रः समाकृतः ।	
दाता नित्यमनादाता सर्वभूतानुकम्पकः ॥ ८ ॥	॥ ८ ॥
वैतानिकं च जुहुयाद्ग्निकोत्रं यथाविधि ।	
दर्शमस्कन्द्यन्पर्व पौर्णमासं च योगतः ॥ ९ ॥	॥ ९ ॥
ऋक्षेष्टाग्रयाणां चैव चातुर्मास्यानि चाकुरेत् ।	
तुरायणां च क्रमशो दक्षस्यायनमेव च ॥ १० ॥	॥ १० ॥
वासतशारदैर्मध्येर्मुन्यत्रैः स्वयमाकृतैः ।	
पुरोडाशांश्च ह्यंश्चैव विधिवन्निर्वपेत्पृथक् ॥ ११ ॥	॥ ११ ॥
देवताभ्यश्च तद्ब्रुवा वन्यं मेध्यतरं कृविः ।	
शेषमात्मनि युज्जीत लवणां च स्वयंकृतम् ॥ १२ ॥	॥ १२ ॥
स्थलजौहकशाकानि पुष्पमूलफलानि च ।	
मेध्यवृक्षोद्भवान्यद्यात्सेकांश्च फलसंभवान् ॥ १३ ॥	॥ १३ ॥
वर्जयेन्मधुमांसानि भौमानि कवकानि च ।	
भूस्तृणां शिशुकं चैव श्लेष्मातकफलानि च ॥ १४ ॥	॥ १४ ॥

त्यन्नेदाश्चयुजे मासि मुन्यन्नं पूर्वसंचितम् ।	
जीर्णानि चैव त्रासांसि शाकमूलफलानि च	॥ १५ ॥
न फालकृष्टमश्नीयादुत्सृष्टमपि केनचित् ।	
न ग्रामजातान्यातोऽपि पुष्पाणि च फलानि च	॥ १६ ॥
अग्निपक्वाशनो वा स्यात्कालपक्कभुगेव वा ।	
अश्मकुटो भवेद्वापि दत्तो लूखलिकस्तथा	॥ १७ ॥
सद्यः प्रक्षालको वा स्यान्माससंचयिकोऽपि ।	
पण्मासनिचयो वा स्यात्समानिचय एव वा	॥ १८ ॥
नक्तं वात्रं समश्नीयाद्दिवा वाहृत्य शक्तिः ।	
चतुर्थकालिको वा स्यात्स्याद्वाप्यष्टमकालिकः	॥ १९ ॥
चान्द्रायणविधानैर्वा शुक्ले कृष्णे च वर्तयेत् ।	
पक्षात्तयोर्वाप्यश्नीयाद्यवागुं कथितां सकृत्	॥ २० ॥
पुष्पमूलफलैर्वापि केवलैर्वर्तयेत्सदा ।	
कालपक्कैः स्वयंशीणैर्वैखानसमते स्थितः	॥ २१ ॥
भूमौ विपरिवर्तेत तिष्ठेद्वा प्रपदैर्दिनम् ।	
स्थानासनाभ्यां विकूरेत्सवनेषूपयन्नपः	॥ २२ ॥
ग्रीष्मे पञ्चतपास्तु स्याद्वर्षास्वप्रावकाशिकः ।	
आर्द्रवासास्तु हेमन्ते क्रमशो वर्धयन्तपः	॥ २३ ॥
उपस्पृशंस्त्रिषवणां पितृन्देवांश्च तर्पयेत् ।	
तपश्चरंश्चोग्रतरं शोषयेद्देहमात्मनः	॥ २४ ॥

अग्नींश्चात्मनि त्रैतानान्समारोप्य यथाविधि ।

अर्नाग्निरनिकेतः स्यान्मुनिर्मुलफलाशनः

॥ ५५ ॥

VIII. — Hymnus in Viṣṇum (Raghuvamṣa, Lib. X, 15-30).

प्रणिपत्य सुरास्तस्मै शमयित्रे सुरद्विषां ।

अथैनं तुष्टुवुः स्तुत्यमवाग्मनसगोचरं

॥ १ ॥

नमो विश्वसृजे पूर्वं विश्वं तदनु बिभ्रते ।

अथ विश्वस्य संकुत्रे तुभ्यं त्रेधास्थितात्मने

॥ २ ॥

रसात्तराण्येकरसं यथा दिव्यं पयोऽश्नुते ।

देशे देशे गुणेष्वेवमवस्थास्त्वमविक्रियः

॥ ३ ॥

अमेयो मितलोकस्त्वमनर्थो प्रार्थनावहः ।

अजितो जिह्मुरत्यन्तमव्यक्तो व्यक्तकारणं

॥ ४ ॥

एकः कारणातस्तां तामवस्थां प्रतिपद्यसे ।

नानात्वं रागसंयोगात्स्फुटिकस्येव ते स्मृतं

॥ ५ ॥

हृदयस्थमनासन्नमकामं त्वां तपस्विनं ।

दयालुमनघस्पृष्टं पुराणमजरं विदुः

॥ ६ ॥

सर्वज्ञस्त्वमवित्तातः सर्वयोनिस्त्वमात्मभूः ।

सर्वप्रभुरनीशस्त्वमेकरत्नं सर्वद्वेषभाक्

॥ ७ ॥

सप्तसामोपगीतं त्वां सप्तार्णवजलेशयं ।

सप्तार्चिर्मुखमाचख्युः सप्तलोकैकसंग्रहं

॥ ८ ॥

चतुर्वर्गफलं ज्ञानं कालावस्था चतुर्युगा ।	
चतुर्वर्णमयो लोकस्वतः सर्वं चतुर्मुखात्	॥ १ ॥
अभ्यासनिगृहीतेन मनसा कृदयाश्रयं ।	
ज्योतिर्मयं विचिन्वति योगिनस्त्वां विमुक्तये	॥ १० ॥
अज्ञस्य गृह्णतो जन्म निरीक्ष्य कृतद्विषः ।	
स्वपतो ज्ञागद्वकस्य याथात्म्यं वेद कस्तव	॥ ११ ॥
शब्दादीन्विषयान्भोक्तुं चरितुं दुश्चरं तपः ।	
पर्याप्तोऽसि प्रजाः पातुमौदासीन्येन वर्तितुं	॥ १५ ॥
बहुधाप्यागमैर्भिन्नाः पन्थानः सिद्धिहेतवः ।	
व्ययेव निपतन्त्योघा ज्ञानवीया इवाण्वे	॥ १३ ॥
व्यावेशितचित्तानां तत्समर्पितकर्मणां ।	
गतिस्त्वं वीतरागाणामभूयःसन्निवृत्तये	॥ १४ ॥
प्रत्यक्षोऽप्यपरिच्छेद्यो मद्वादिर्महिमा तव ।	
आप्तवागनुमानाभ्यां साध्यं त्वां प्रति का कथा	॥ १५ ॥
केवलं स्मरणेनैव पुनासि पुरुषं यतः ।	
अनेन वृत्तयः शेषा निवेदितफलास्त्वयि	॥ १६ ॥
उद्धेरिव रत्नानि तेज्जांसीव विवस्वतः ।	
स्तुतिभ्यो व्यतिरिच्यते दूरेण चरितानि ते	॥ १७ ॥
अनवाप्तमवाप्त्यं न ते किञ्चन विद्यते ।	
लोकानुग्रह एवैको हेतुस्ते जन्मकर्मणोः	॥ १८ ॥

IX. — Dei Visnu descensus (*avatārās*)
(Gitagovinda, I, 5-16).

प्रलयपयोधिजले धृतवान् असि वेदं ।
विकृतवक्त्रचरित्रमखेदं (1) ।
केशव धृतमीनशरीर (2) । जय जगदीश कृरे ॥ ५ ॥
क्षितिरेतिविपुलतरे तव तिष्ठति पृष्ठे ।
धरणिधरणाकिणाचक्रगरिष्ठे (3) ।
केशव धृतककुपद्मप । जय जगदीश कृरे ॥ ६ ॥
वसति दशनशिखरे धरणी तव लग्ना ।
शशिनि कलङ्ककलेव निमग्ना (4) ।
केशव धृतसूकरद्वप । जय जगदीश कृरे ॥ ७ ॥
तव करकमलवरे नखमद्भुतशृङ्गे (5) ।
दलितकिरणयकशिपुतनुभृङ्गे ।
केशव धृतनरकरिद्वप । जय जगदीश कृरे ॥ ८ ॥

(1) « subministrans navis opus indefesse ».

(2) *bahuvrīhi*, sicut omnia sequentia similia « qui sustinuisti formam (vel corpus) piscis ».

(3) « gravissimo ob calli orbem ex terrae sustentatione ».

(4) « sicut maculosa pars lunae immersa (quae cornibus includitur) ».

(5) *ungues cornui mirabili, corpus Hiranyakaṣīpi api comparatur.*

कलयसि विक्रमणो बलिमद्भुतवामन
पदनखनीरज्जनितजनपावन (1) ।
केशव धृतवामनद्वप । जय जगदीश करे ॥ १६ ॥
क्षत्रियरुधिरमये जगदपगतपापं (2) ।
सपयसि पयसि शमितभवतापं (3) ।
केशव धृतभृगुपतिद्वप । जय जगदीश करे ॥ १७ ॥
वितरसि दिक्षु रणे दिक्पतिकमनीयं (4) ।
दशमुखमौलिबलिं (5) रमणीयं ।
केशव धृतरामशरीर । जय जगदीश करे ॥ १८ ॥
वक्षसि वपुषि विशदे वसनं जलदाभं ।
कलकृतिभीतिमिलितयमुनाभं (6) ।
केशव धृतकलधरद्वप । जय जगदीश करे ॥ १९ ॥
निन्दसि यत्तविधेरकृत् श्रुतिज्ञातं (7) ।
सदयहृदयदर्शितपशुघातं (8) ।
केशव धृतबुद्धशरीर । जय जगदीश करे ॥ २० ॥

- (1) पावन « purificatio – purificationem faciens ».
(2) « mundum ex quo peccatum abiit ».
(3) « (et ex quo) recessit (quievit) exsistentiae angor ».
(4) दिक्पति « regionum custodes » (*divinitates*).
(5) बलि « oblatio », at in 1^a linea Bali, m., N. daemonis.
(6) « similem (vestem, वसनम्) Yamunae in se revolvantis ob
timorem aratri percussiois ».
(7) « summa rituum sacrificialium revelatione praescripta ».
(8) « mansueto corde considerans animalium immolationem ».

स्नेकनिवकनिधने कलयसि करबालं ।
धूमकेतुमिव किमपि करालं ।
केशव धृतकल्किशरीर । जय जगदीश करे ॥ १४ ॥
श्रीजयदेवकवेरिदमुदितमुदारं ।
शृणु सुखदं शुभदं भवसारं ।
केशव धृतदशविधरूप । जय जगदीश करे ॥ १५ ॥
वेदान् उद्धरते (१) जगन्निवृत्ते भूगोलमुद्विष्यते ।
दैत्यं दारयते बलिं कलयते क्षत्रक्षयं कुर्वते ।
पौलस्त्यं जयते कूलं कलयते कारुण्यमातन्वते ।
स्नेहान् मूर्कयते दशाकृतिकृते कृष्णाय तुभ्यं नमः ॥ १६ ॥

X. — Pancatantra, V, 4.

कस्मिंश्चिदधिष्ठाने चत्वारो ब्राह्मणपुत्राः परं मित्रभा-
वमुपगता वसन्ति स्म । तेषां त्रयः सर्वशास्त्रपारगाः परं
बुद्धिरक्ताः । एकस्तु शास्त्रपराङ्मुखः केवलं बुद्धिमान् ।
अथ कदाचित्तैर्मिलित्वा मन्त्रितम् । को गुणो विद्याया
येन देशात्तरं गत्वा भूपतीन्परितोष्यार्थोपार्जना न क्रि-
यते । तत्पूर्वदेशं गच्छाम । तथानुष्ठिते कश्चिन्मार्गं गत्वा

(1) Omnes casus in ए sunt dativi part. praes. qui कृष्णाय refe-
runtur.

तेषां ज्येष्ठतरः प्राक् । अहो अस्माकमेकश्चतुर्थो मूढः केवलं
बुद्धिमान् । न च विद्यां विना रात्रां प्रतिग्रहो बुद्ध्या
लभ्यते । तन्नास्मै स्वोपार्जितं दास्यामि । तद्गच्छतु गृहम् ।
ततो द्वितीयेनाभिक्षितम् । भोः सुबुद्धे गच्छ त्वं स्वगृहे
यतस्ते विद्या नास्ति । ततस्तृतीयेनाभिक्षितम् । अहो
न युज्यत एवं कर्तुं यतो वयं बाल्यात्प्रभृत्येकत्र क्रीडि-
ताः । तदागच्छतु मदानुभावा अस्मदुपार्जितवित्तस्य सं-
विभागी भविष्यतीति ॥ तथानुष्ठिते तैर्मार्गाश्रितैरह-
व्यां मृतसिंक्ष्यास्थीनि दृष्टानि । ततश्चैकेनाभिक्षितम् ।
यदहो विद्याप्रत्ययः क्रियते । किञ्चिदेतत्सत्त्वं मृतं तिष्ठ-
ति । तद्विद्याप्रभावेण जीवसत्त्वं कुर्मः । अहमस्थिसञ्चयं
करोमि । ततश्चैकेनौत्सुक्यादस्थिसञ्चयः कृतः । द्वितीयेन
चर्ममांसरुधिरं संयोजितम् । तृतीयोऽपि यावज्जीवं सञ्च-
रयति तावत्सुबुद्धिना निषिद्धः । भोस्तिष्ठतु भवान् । एष
सिंहो निष्पाद्यते । यद्येनं सजीवं करिष्यसि ततः सर्वान-
पि व्यापादयिष्यति । इति तेनाभिक्षितः स आह । धिग्
मूर्ख नाहं विद्याया विफलतां करोमि । ततस्तेनाभिक्षि-
तम् । तर्हि प्रतीक्षस्व क्षणं यावदहं वृक्षमारोहामि ।
तथानुष्ठिते यावत्सजीवः कृतस्तावत्ते त्रयोऽपि सिंहेनो-
त्थाय व्यापादिताः । स च पुनर्वृक्षादवतीर्य गृहे गतः ॥

XI. - Pancatantra, III, 3.

अस्ति कश्चिद् ब्राह्मणो ग्रामात्तरात् पशुबन्धननि-
मित्तं क्वागमादाय स्कन्धे कृत्वा स्ववेश्मनि गच्छन् पथि
धूर्तैर्दृष्टः । ब्राह्मणोऽयं क्वागं त्याज्यतामिति । ततस्तस्यै-
वाग्रतः कृतसंकल्पैर्मार्गाभिमुख्येनागच्छद्द्विरेकद्वित्रिप्रवि-
भागेन स्थितम् । यस्तु तेषामग्रगस्तेन ब्राह्मणोऽभिक्षितः ।
किमित्ययं कुक्षुरस्त्वया स्कन्धेनोद्धृते । अथवा श्वापदव्या-
पादने कुशल इति । एवमुक्त्वापक्रातः । ब्राह्मणश्चित्तया-
मास । कथमहं श्वानं स्कन्धे करिष्यामि । यावदन्यौ द्वौ
धूर्तौ ताभ्यामपि ब्राह्मणोऽभिक्षितः । ब्राह्मण किमिद-
मसदृशं व्यवसितं यत्तोपवीतमक्षमाला कमण्डलुस्त्रिपु-
ण्ड्रकं स्कन्धे च श्वा विधुरम् । अथवा शशमृगसूकरव्यापादने
नूनमयं कुशल इति । एवमुक्त्वा तावतिक्रातौ । स तु जि-
ज्ञासया क्वागं भूमौ निधाय कर्णशृङ्गपुच्छादीनवयवान्
परामृश्याचित्तयत् । मूर्खास्ते कथमिमं श्वानमिवावधार-
यतीति । पुनः स्कन्धेनादाय प्रायात् । अथान्यैस्त्रिभिरभि-
क्षितो ब्राह्मणः । न त्वया स्पष्टव्या वयमित्येकपाश्वेन
गम्यतां यत्कारणं शुचिरसि लिङ्गमात्रेण ब्राह्मण श्वसं-
पर्कान्नूनं व्याधो भविष्यसि । इत्युक्त्वापक्राताः । अथासौ

ब्राह्मणश्चित्तयामास । कथं ममेन्द्रियाणि विकलानि ।
अथवा यतो बहुलं तत्प्रमाणम् । दृश्यते च लोके विपरी-
तानि । कदाचिदयं श्वरूपी राज्ञसः स्यात् । किमस्य शक्यं
श्वरूपं कर्तुमिति एवं संप्रधार्य क्रागं त्यक्त्वा स्नात्वा गृहं
ययौ । धूर्तैश्च स क्रागो गृहीत्वा भक्षितः ॥

XII. — Kathāsaritsāgara, VI, 113-151.

नगर्यां पुष्करावत्यां गूढसेनाभिधो नृपः ।
आसीत्तस्य च ज्ञातोऽभूदेक एव किलात्मजः ॥ १ ॥
स राजपुत्रो दृप्तः सन्नेकपुत्रतया शुभम् ।
अशुभं वापि यच्चक्रे पिता तस्यासक्लिष्ट तत् ॥ २ ॥
श्राम्यतोपवने ज्ञातुं दृष्टस्तेनैकपुत्रकः ।
वणिजो ब्रह्मदत्तस्य स्वतुल्यविभवाकृतिः ॥ ३ ॥
दृष्ट्वा च सद्यः सोऽनेन स्वयंवरसुकृतः ।
तदैव चैकत्रपौ तौ ज्ञातौ राजवणिकसुतौ ॥ ४ ॥
स्थातुं न शकतुः क्षिप्रं तावन्योन्यमदर्शनम् ।
आशु बध्नाति हि प्रेम प्रागजन्मात्तरसंस्तवः ॥ ५ ॥
नोपभुङ्क्ते स्म तं भोगं राजपुत्रः कदाचन ।
वणिकपुत्रस्य यस्तस्य नादावेवोपकल्पितः ॥ ६ ॥

एकदा सुहृदस्तस्य निश्चित्योद्वाहमादितः ।	
अकिञ्चक्रं विवाहाय स प्रतस्थे नृपात्मजः	॥ ७ ॥
मित्रेण तेन साकं च गजाद्वहः ससैनिकः ।	
गच्छन्निजमतीतीरं प्राप्य सायं समावसत्	॥ ८ ॥
तत्र चन्द्रोदये पानमासेव शयनं श्रितः ।	
अर्थितो निजया धात्र्या कथां वक्तुं प्रचक्रमे	॥ ९ ॥
उपक्रान्तकथो जद्रे श्रातो मत्तश्च निद्रया ।	
धात्री च तद्वत्सोऽप्यासीत्सेकाज्जाग्रद्वणिक्सुतः	॥ १० ॥
ततः सुप्तेषु चान्येषु स्त्रीणामिव मिथः कथा ।	
गगने शुश्रुवे तेन वणिक्पुत्रेण जाग्रता	॥ ११ ॥
अनाख्याय कथां सुप्तः पापोऽयं तच्छ्रुत्पाम्यहम् ।	
परिद्रव्यत्यसौ दारं प्रातस्तं चेद्रक्षीष्यति	॥ १२ ॥
कण्ठलग्नेन तेनैष तत्क्षणां मृत्युमाप्स्यति ।	
इत्युक्त्वा विररामैका द्वितीया च ततोऽब्रवीत्	॥ १३ ॥
अतो यद्ययमुत्तीर्णस्तद्रव्यत्याम्रपादपम् ।	
भोक्ष्यते फलान्यस्य ततः प्राणैर्विमोक्ष्यते	॥ १४ ॥
इत्युक्त्वा व्यरमत्सापि तृतीयाभिरुधे ततः ।	
यद्येतदपि तीर्णोऽयं तद्विवाहकृते गृहम्	॥ १५ ॥
प्रविष्टश्चेत्तदेवास्य कृतुं पृष्ठे पतिष्यति ।	
उक्तेति न्यवृत्तापि चतुर्थी व्याहरत्ततः	॥ १६ ॥

अतोऽपि यदि निस्तीर्णस्तन्नक्तं वासवेश्मनि ।
 प्रविष्टः शतकृत्वोऽयं क्षुतं सद्यः करिष्यति ॥ १७ ॥
 शतकृत्वाऽपि यद्यस्य जीवेति न वदिष्यति ।
 कश्चिदत्र ततश्चैष मृत्योर्वशमुपैष्यति ॥ १८ ॥
 येन चेदं श्रुतं सोऽस्य रक्षार्थं यदि वक्ष्यति ।
 तस्यापि भविता मृत्युरित्युक्त्वा सा न्यवर्तत ॥ १९ ॥
 वणिक्सुतश्च तत्सर्वं श्रुत्वा निर्धातदारुणम् ।
 स तस्य राजपुत्रस्य सेकोद्विग्नो व्यचिन्तयत् ॥ २० ॥
 उपक्रान्तामनाव्यातां धिक्कथां यद्यलक्षिताः ।
 देवताः श्रोतुमायाताः शपन्त्यस्तु कुतूहलात् ॥ २१ ॥
 तदेतस्मिन्मृते राजसुते कोऽर्थो ममासुभिः ।
 अतोऽयं रक्षणीयो मे युक्त्या प्राणसमः सुहृत् ॥ २२ ॥
 वृत्तान्तोऽपि न वाच्योऽस्य मा भूद्दोषो ममाप्यतः ।
 इत्यालोच्य निशां निन्ये स कृच्छ्रेण वणिक्सुतः ॥ २३ ॥
 राजपुत्रोऽपि स प्रातः प्रस्थितस्तत्सखः पथि ।
 ददर्श पुरतो हारं तमादातुमियेष च ॥ २४ ॥
 ततोऽब्रवीद्वणिक्पुत्र हारं मा स्म ग्रहीः सखे ।
 मायेयमन्यथा नैते पश्येयुः सैनिकाः कथम् ॥ २५ ॥
 तच्छ्रुत्वा तं परित्यज्य गच्छन्नुपे ददर्श सः ।
 आम्रवृक्षं फलान्यस्य भोक्तुं चैच्छन्नुपात्मजः ॥ २६ ॥

वणिक्पुत्रेण च प्राग्वत्ततोऽपि स निवारितः ।
 सातःखेदः शनैर्गच्छन्प्राप श्वशुरवेश्म तत् ॥ ३७ ॥
 तत्रोद्वाकृते वेश्म विशन्दारान्निवर्तितः ।
 तेनैव साध्या यावच्च तावत्तत्पतितं गृहम् ॥ ३८ ॥
 ततः कथंचिदुत्तीर्णः किञ्चित्सप्रत्ययो निशि ।
 निवासकं विवेशान्यं राजपुत्रो वधूसखः ॥ ३९ ॥
 तत्र तस्मिन्वणिक्पुत्रे प्रविश्यालक्षितस्थिते ।
 शतकृत्वः क्षुतं चक्रे शयनीयाश्रितोऽथ सः ॥ ४० ॥
 शतकृत्वोऽपि तस्यात्र नीचैर्जीवेत्युदीर्य सः
 कृतकार्यो वणिक्पुत्रो दृष्टः स्वैरं बहिर्ययौ ॥ ४१ ॥
 निर्यातं तमपश्यच्च राजपुत्रो वधूसखः ।
 ईर्ष्याविस्मृततत्सेक्ः क्रुद्धो द्वाःस्थानुवाच च ॥ ४२ ॥
 पापात्मायं रक्षःस्थस्य प्रविष्टोऽक्षतःपुरं मम ।
 तद्बद्धा स्थाप्यतां यावत्प्रभातेऽसौ निगृह्यते ॥ ४३ ॥
 तद्बद्धा रक्षिभिर्बद्धो निशां निन्ये वणिक्सुतः ।
 प्रातर्वध्यभुवं तैश्च नीयमानोऽब्रवीत्स तान् ॥ ४४ ॥
 आदौ नयत मां तावद्वाजपुत्रात्तिकं यतः ।
 वक्ष्यामि कारणां किञ्चित्ततः कुरुत मे वधम् ॥ ४५ ॥
 इत्युक्तैस्तेन तैर्गत्वा विज्ञप्तः स नृपात्मजः ।
 सचिवैर्बोधितश्चान्यैस्तस्यानयनमादिशत् ॥ ४६ ॥

अनीतः सोऽब्रवीत्तस्मै वृत्तात् राजसुनवे ।
प्रत्ययाद्भृक्पातोत्थान्मेने सत्यं च सोऽपि तत् ॥ ३७ ॥
ततस्तुष्टः समं साव्या वधमुक्तेन तेन सः ।
आययौ राजतनयः कृतदारो निजां पुरीम् ॥ ३८ ॥
तत्र सोऽपि सुहृत्तस्य कृतदारो वणिक्सुतः ।
स्तूयमानगुणाः सर्वैर्जनैरसीद्यथासुखम् ॥ ३९ ॥

Gāyatrī (R̥gveda, III, 62, 10).

तत्सवितुर्वरेण्यं^१ भर्गो^२ देवस्य धीमहि^३ ।
धियो^४ यो नः प्रचोदयात्^५ ॥

^१ वरेण्यम् «splendidum», ^२ भर्गो «splendor, lumen», ^३ धीमहि
«meditemur», ^४ धियस् «mentes», ^५ प्रचोदयात् «impellat, inflammet».

PATER NOSTER (Matth. VI, 10-14).

भो अस्माकं स्वर्गस्थ पितः । तव नाम पवित्रम् पूज्य-
ताम् । तव राज्यमायातु । यथा स्वर्गे तथा मेदिन्यामपि
तवेच्छा सिध्यतु । दैनन्दिनं भक्त्यमद्यास्मभ्यं देहि । वयञ्च
यथास्मदपराधिनां क्षमामहे तथा त्वमस्माकमपराधान्
क्षमस्व । अस्मांश्च परीक्षां मा नय । अपि तु नः पापादुद्धर ।
आमेन्

LEXICON LATINO-SANSCRITUM

A

a, ab (vertitur per instr. vel abl. nominis cui refertur).

abesse प्र + वस् I P.

Abhimanyu अभिमन्यु m. N. pr.

abire गम् I P (गच्छति).

abluere स्नपय X P (caus. ex स्ना).

abscindere लू IX P Ā कृत् VI P.

abscondere गुह् I P Ā प्र + चक्ष् X P.

absconditus गुप्त, निभृत.

absentia विरक्त m.

abstergere मृज् II P.

ac च.

accendere इन्ध् VII Ā.

accipere ग्रह् (गृह्) IX P Ā आ + दा III Ā.

ad (vertitur per acc. vel dat. nominis cui refertur).

addiscere cfr. discere.

adhaerere सञ्ज् I P (सज्जति).

adhvaryu अघ्न्यु m.

adimplere सम् + परि + पुर् X P.

adipisci लभ् I Ā अश् V P आप् V P.

adiutor सहाय m. उपकर्तृ m.

adulterium व्यभिचार m. पार-
दार्य n.

adversus प्रति.

aedificare निर + मा II P (III Ā).

aestimare मन् IV, VIII Ā.

affligere दृ V P बाध् (वाध्) I Ā.

agens कर्तृ m.

agere आ + चर् I P कृ VIII P Ā.	anachoreta वानप्रस्थ, मुनि m.
agitare मन्थ् IX P धू V, IX P Ā.	ancilla दासी f.
Agni अग्नि m. N. pr.	anima आत्मन्, प्राण m. जीव m. n.
agricola कृषिवत्, कर्षक m.	animal प्राणिन्, पशु, मृग m.
aliquando कदाचित्, कदाचन.	animus मनस् n.
aliquis किम् cum चन vel चित् :	annus वर्ष m. n.
कश्चन, कश्चित् etc.	ante प्राक्, अर्वाक्.
alius अन्य adi. (०अस् ०अत् ०आ).	aper सूकर m.
allocutus उक्तवत् ex rad. वच्.	apis अलि, मधुकर, भृंग, श्रमर m.
alloqui वच् II P.	aqua जल, अंबु, वारि, उदक.
alter इतर adi. (०अस् ०अत् ०आ).	पयस् n.
alumnus शिष्य m.	aratrum कुल m. n.; लां, लंगल n.
amare लिक् IV P कम् X Ā (का०).	arbor वृक्ष, तरु, पादप m.
ambrosia अमृत n.	arcus धनुस् n.
amicitia मित्रत्व n. सख्य n.	Arjuna अर्जुन m. N. pr.
amicus मित्र n. सहृद् m. सखि m.	arma शस्त्र, अस्त्र, प्रहरण n.
amittere त्यज् I P.	asina गर्दभी f.
amor काम m. प्रीति f. प्रेमन् m. n.	asinus गर्दभ, खर m.
amplecti श्लिष् IV P.	Asvini अश्विनौ dual. N. pr.
amplius ब्रूयस्.	atque च.
an वा, यद्वा.	audire श्रु V P (शृ०).

auferre अ॒प + हृ I P.
 augere वृ॒ध् I Ā (P), ए॒ध् I Ā.
 aut उ॒त (किं), अथ॒वा, यद्वा..
 autem तु.
 auxilium उ॒पका॒र m. अनु॒ग्रह् m.
 शर॒णा n.
 avis वि॒हग, प॒क्षिन्, प॒तत्रिन् m.

B

baculus द॒ण्ड m. n.
 Bali ब॒लि m. N. pr.
 barbarus ब॒र्बे॒र m.
 beate सु॒खम्, सु॒खेन.
 beatus ध॒न्य, म॒हाभा॒ग, सु॒खिन्.
 bellum वै॒र n. वि॒ग्रह् m.
 bene सु॒० (prae-fixum).
 benefacere प्र॒ति + कृ VIII P Ā.
 benevolus सु॒मनस्.
 benignitas द॒या, कृ॒पा f.
 benignus शि॒व.
 Bhagavān भ॒गव॒त् m. N. pr.

Bhrigupatis भृ॒गुप॒ति m. N. pr.
 bibere पा I P (पि॒बति).
 bonum कृ॒ति n. शु॒भ n.
 bonus सा॒धु, भ॒द्र (vir bonus, sanctus
 सा॒धु n.).
 bos गो f. m.
 Brāhmanus ब्रा॒ह्म॒ण m.
 brevis कृ॒स्व.
 buccella ग्रा॒स, क॒वल m.
 Buddha बु॒द्ध m. N. pr.
 butyrum कृ॒विस् n.

C

cadere प॒त् I P घ॒त् I P.
 caeli-custos लो॒कपा॒ल m.
 caelum स्व॒र्ग m. दि॒व् f.
 calceus उ॒पा॒नह् f.
 campus क्षे॒त्र n.
 Candragupta च॒न्द्रगु॒प्त m. N. pr.
 canere, cantare गै I P (Ā).
 cantus गी॒ता f. सा॒मन् n.

capere हृ I P Ā ग्रह् IX P Ā.	colere चर् I P; नम् I P सेव् I Ā
caput शिरस् n.	(honorare).
carmen गीता f.	colligere चि V P.
castigare शास् II P.	colloquium संवाद n.
causa कृते m. कारण n.	columna स्तम्भ m.
causā कृते (cum gen.).	communiter प्रायस्.
celebrare प्र + शंस् I P कृत् X P	complacere sibi नन्द् I P रम् I Ā
(कीर्तयति).	मुद् I Ā तुप् IV P तृप् IV P.
centum शत n.	concedere यम् I P (यच्छति).
Çeşa शेष् m. N. pr.	concordia सन्धि m. प्रणय m.
civitas नगर n. पुर f. नगरी f.	concutere धू V, IX P Ā.
clamor घोष, नाद m.	confodere भिद् VII P Ā.
coagulatus v. lac.	confugere आ + श्रि I P.
codex धर्मशास्त्र n.	coniungere युज् VII P Ā.
coena भोजनकाल m.	consecrare उप + नी I P Ā.
coercere संहृ I P.	consequi अश् V Ā आप् V P.
coetus सभा f.	consilium मन्त्रित n. उपदेश m.
cogitare मन् IV, VIII Ā चित् X P	conspicere दृश् I P (पश्यति).
धै I P.	consultor मन्त्रिन् m.
cognoscere बुध् I P Ā अव + गम् I P	conterere पिप् VII P Ā.
विद् II P ज्ञा IX P Ā.	contra प्रति; कितु adv.

contristare बाध् I Ā पीड् X P.
 coopertus आवृत, प्रच्छन्न.
 copia बहुल, वैपुल्य n.; copiae
 अन्नौहिणी f.
 copiosus बहु, विपुल, प्रभूत.
 cor हृदय, हृद् n.
 coram समक्षम्, प्रत्यक्षम्.
 cornix काक m.
 corona माल्य n. माला f.
 corpus शरीर, देह, वपुस् n.
 coturnix वर्तक m.
 creator स्रष्टृ, वेधस् m.
 crescens वृथान.
 crescere एध् I Ā वृध् I Ā (P)
 रुक् I P.
 crimen दुरित n.
 cum सह (instr.); in i. c. स०.
 cupiditas लोभ, राग m.
 cupido लोभ, काम m.
 currere धाव् I P Ā हु I P.
 custodire गुप् I P पा II P.

D

daemon रक्षस् n. वेताल, पि-
 षाच m.
 Daçaratha दशरथ m. N. pr.
 dator दातृ m. दात्री f.
 de (perumque suppletur per cas. abl.).
 debilis दुर्बल adi.
 debitum ऋण n.
 Decemceps (Rāvaṇa) दशमुख m.
 decimus दशम.
 defendere रक्ष् I P.
 defensor रक्षितृ m.
 dens दन्त m.
 deponere नि + क्षिप् I P नि +
 धा III P.
 derelictus त्यक्त; कीन (pp.).
 derelinquere त्यज् I P क्हा III P.
 descensus अवतार m.
 deserere त्यज् I P क्हा III P.
 desiderium मनोरथ m. इच्छा f.
 desiderare इष् VI P Ā (इच्छति).

despicere परि + भू I P अव +
मन् IV Ā अव + ता IX P.
destruere कृन् II P भञ्ज् VII P.
deus देव, ईश्वर m.
devotio भक्ति f.
dicere वद् I P भाष् I Ā वच् II P
ब्रू II P Ā.
dies दिन n. वासर m. अकृन् n.
dignus अर्ह, योग्य, उचित.
dilacerare दलय X P रू IX P.
diligentia उद्योग, प्रयत्न m.
diluvium (finis mundi) प्रलय m.
discipulus शिष्य m.
discere शिक्ष् I Ā.
discordia वैमत्य, वैर n.
disperdere वि + भिद् VII P वि
+ क्षिप् VI P.
dissolutio प्रलय m.
diu चिरम्, चिरेण.
dives धनिन्.
divitiae वसु n. धन n.

dare दा III P.
dolere शुच् I P.
dolor शोक m. वेदना f.
domina पत्नी f.
Dominus प्रभु, ईश्वर m.
dominus स्वामिन् m.
domus गृह n.
donum दान n.
dorcac मृगी f.
dormire स्वप् II P.
dorsum पृष्ठ n.
Draupadi द्रौपदी f. N. pr.
ducere नी I P Ā.
dulcis मधुर, स्वादु.
dux नयक m.

E

e, ex (suppletur plerumque per ca-
sum abl. vel per adverbia).
edocere उप + दिश् VIP शास् II P.
edomare दम् IV P.

efficere कृ VIII P Ā आ + चर् I P.	exsecratio शाप , आक्रोश m.
ego अहम् (th. मद्).	exsistentia भाव , भव m.
egregius विशिष्ट .	exsistere वृत् I Ā भू I P Ā.
eleemosyna भिक्षा f.	extingui शम् IV P Ā.
elephantus गज, कृस्तिन्, करिन् m.	
en! पश्य, भोस्.	
enarrare कथ् X P आ + चल् II Ā	
आ + ल्या II P.	
enim कि (postponitur).	
ensis अस्ति m.	
eremita मुनि , वानप्रस्थ m.	
ergo तस्मात् .	
errare भ्रम् I, IV P.	
error दोष m. पाप n.	
et च .	
etiam अपि .	
exercitus सैन्य n. वाहिनी f.	
सेना f. चमू f. अनीक m. n.	
exhilarare प्री I, IX, X P.	
explicare प्र + वद् I P व्याख्या =	
वि + आ + ल्या II P.	
	F
	facere कृ VIII P Ā.
	familia कुल n.
	fatigari क्लम् IV P (क्लाम्यति).
	favere अनु + ग्रह् IX P Ā.
	felicitas सुख n.
	feliciter सुखम्, सुखेन .
	ferire व्यध् IV P (विध्यति).
	ferre भृ III P Ā सक् I Ā.
	festivitas उत्सव m.
	filius पुत्र , सुत m.
	fieri भू I P Ā.
	flagitare याच् I Ā.
	flos पुष्प n. सुमनस् n. f.
	flumen सरित्, नदी f.
	folium पत्र , पर्ण n. दल n. m.

formula (sacrificialis) यन्त्रुस् n.

fragmentum खण्ड m. n.

frater भ्रातृ m.

fructus फल n.

frumentum धान्य, शस्य n.

fugere अप + क्रम् I P Ā वि +

प्र + हु I P उप + धाव् I P.

fulcire स्तम् (स्तम्भ्) IX P.

fulgur तडित् f.

futurae res अनागत n.

G

gaudere मुद् I Ā.

gaudium आनन्द m. कर्ष m.

Garuda गरुड m. N. pr.

gemma रत्न n. मणि m. f.

gens लोक pl. m.

gladius असि m.

gloria कीर्ति f. यशस् n.

gloriosus यशस्वत्, कीर्तिमत्.

gramen तृण n.

granum सस्य n.

gratiā कृते (cum gen.); प्रसादात्

(= ex favore).

guttur कण्ठ m.

H

habere (vertitur fere semper per ver-

bum esse et gen. vel dat. personae).

habitare वस् I P.

Haladhara कलधर m. N. pr.

Haris हरि m. N. pr.

Hastinapura कस्तिनपुर m. N. pr.

herba तृण n.; pro sacrificio कुश m.

heros वीर, शूर m.

Himalaya हिमवत् m. N. pr.

hodie अद्य :

homo नर, मनुष्य, मानुष, मा-

नव, पुमांस् (irreg.), पुरुष m.

homo-leo नरसिंह m.

honorare नम् I P वन्द I Ā पूज्

X P.

hospes अतिथि m.

hotar कोतृ m.

humus भूमि f.

hymnus ऋच् f. स्तोत्र n. सूक्त n.

I

iacēre शी II Ā; iacēre अस् IV P.

iam पूर्वम्, एव.

iens गच्छत् ppr.

ignorantia अज्ञान n. अविद्या f.

imperator सैनात् m.

impius अभक्त, अधार्मिक, दुष्ट,
असाधु adi.

implere पूरु X P.

imponere स्थापय (caus. ex स्था).

in (vertitur per acc. vel loc. nominis
cui refertur).

India भारत n. जम्बुद्वीप m.

indicare दिश् VI P Ā.

indoctus अविद्वांस् adi.

Indra इन्द्र m. N. pr.

inebriari मद IV P.

infelicitas दुःख n. आपद् f.

infirmus व्याधित (pp.).

inimicus अरि, शत्रु, द्विष् m.

iniquus अधार्मिक, अधार्मिन् adi.

innocentia आकृंसा f. (ne noceas).

insula द्वीप m. n.

intelligere अव + गम् I P.

inundare आ + णु I Ā caus.

invenire विद् VI.

invocare आ + वे I P.

iocus क्रीडन n. क्रीडा, केलि,
खेला f.

ipse सत् (th. तद्, स्वयम् (indecl.).

ira कोप, क्रोध m.

irasci कुप्, क्रुध् IV P.

iratus कुपित, क्रुद्ध pp.

is, ea, id अयम्, असौ (polyth.).

ita एवम्, तथा, इत्थम्, इति.

iubere आ + दिश् VI P शास् II P.

iucundus रामणीय.

iussum आत्ता f.

iustitia धर्म m.

J

Jayadratha जयद्रथ m. N. pr.

K

Kālidāsa कालिदास m. N. pr.

Kaliyuga कलियुग n.

Kalki कल्कि m. N. pr.

Kāmaduḥ कामदुह f.

Kaṣyapa कश्यप m. N. pr.

Krisna (Kṛṣṇa) कृष्ण m. N. pr.

Kṣatriya क्षत्रिय m.

L

labor श्रम, क्लेश m.

lac क्षीर, दुग्ध, पयस् n.

lac coagulum दधि n. (irreg.).

lacrima अश्रु n.

laetari रम् I Ā मुद् I A.

laneus v. lodix.

languere तम् IV P.

lapis दृषद्, शिला f. अश्मन् n.

laudare स्तु II P.

laus प्रशंसा, स्तुति f.

lavare क्षल् X P निन् III P Ā.

lavator रजक m.

Lakṣmī लक्ष्मी f. N. pr.

legere अधि + गम् I P अधी

(अधि + इ) II Ā पठ् I P.

lente मन्दम्, शनैस्.

leo सिंह m.

lex धर्म m.

libenter कामतस्, कामेन, कामम्.

liber (adi.) मुक्त.

liber पुस्तक m. n.

liberalis उदार, कुलीन.

liberatio मुक्ति f. मोक्ष m.

liberare मुच् VI P.

ligamen बन्धन n.

ligare नक् IV P बन्ध् IX P.

liquor सुरा f. मद्य n.

lodox lanea कम्बल m.

longe दूरम्, दूरे.

ludere क्रीड् I P.

luna चन्द्र, चन्द्रमस् m.

lupus वृक m.

M

magister गुरु, आचार्य m.

magnus महत्.

malefactor पापचर्य.

malum पाप n.

malus निर्गुण, दुर्जन, अशुद्ध.

manducare अद् II P.

mane प्रातर.

manere अव+स्था, अधि+स्था I P.

manifestus प्रकाश.

mansuetus मृदु, शांत, कोमल.

Manu मनु m. N. pr.

manus कृस्त, पाणि, कर m.

mare सागर, समुद्र, सलिल n.

उदधि f.

maritus पति (irreg.), भर्तृ m.

Maruta मरुत m. N. pr.

mater मातृ m.

medicina औषध n.

medicus वैद्य, भिषज् m.

meditatio ध्यान n.

medius मध्य, मध्यम.

mel मधु n.

memoria स्मृति f. स्मरण n.

mendacium अनृत, असत्य n.

mendax अनृतवाच्.

mens चित्त n. धी f. मनस् n.

meridionalis अवाञ्च, दक्षिण.

metiri मा III, IV Ā, II P.

miles सैनिक m.

miraculum आश्चर्य n.

miser कृपण.

misereri दयां कृ VIII P Ā दय् I Ā.

mittere प्रस्थापय (caus. ex प्रस्था).

mollis मृदु.

mori मृ VI Ā (म्रियते).

mors मृत्यु m. (f.) मरण n.
 mortalis मर्त्य.
 mortuus मृत.
 moveri चल् I P.
 mulier स्त्री, नरी, योषित्, वधू f.
 mundus जगत् n.
 multus बहु, प्रभूत.

N

Naciketas नचिकेतस् m. N. pr.
 nancisci लभ् I Ā.
 nanus वामन m.
 narrare कथ् X P Ā.
 narratio कथा f. आख्यान n.
 nasci जन् IV Ā.
 nasus नासा f.
 nativitas जन्मन् n. ज्ञाति f.
 natus ज्ञात.
 navis नौ f.
 ne मा.
 necare मारय (caus. ex मृ).

nectere ग्रन्थ् I P, IX P.
 negligens प्रमत्त, अनवकित.
 negligere उपेक्ष् (उप + ईक्ष्) I Ā.
 negare अप + वद् I Ā.
 neque न च.
 neve न वा, न च.
 nimius अधिक, अत्यन्त, भूरि.
 niti यत् I Ā.
 nobilis उदार, आर्य.
 non न.
 nonus नवम.
 nos वयम् (th. अस्मद्).
 noscere बुध् I P विद् I P ज्ञा IX P Ā.
 noster अस्माक.
 novus नव.
 nubes मेघ m.
 nullus न कश्चित् (किं० का०).
 numerus सङ्ख्या f. गण n.
 nunc अधुना, नूनम्.
 nunciare वेद्य (caus. ex विद्).
 nuncius दूत m.

nunquam न कदाचित् °चन.

nutrire पुष् IX P.

o

o के.

obcaecatus मूढ, मुग्ध.

oboedire अनु + स्था I P.

obiectum विषय m. (res externae).

observare अव + लोक् I Ā ईत् I Ā.

obsoletus ज्रीर्ण.

obtenebrare मोहय (caus. ex मुक्).

obviam अभिमुखम्.

occidentalis प्रत्यञ्च.

occidere कृन् II P.

octavus अष्टम.

octogesimus अशीति.

oculus नेत्र, नयन n.

odium विद्वेष n. अप्रीति f.

officium कार्य n.

olim पुरा.

olla घट m.

omnis विश्व, सर्व.

onus भार m.

optime सुष्ठु.

optimus श्रेष्ठ, ज्येष्ठ.

opus कार्य n. कृति f. कर्मन् n.;

bonum opus सुकृत n.

ordinare सं + वि + धा III P Ā

(ठ्यूक् = वि + ऊक् I P Ā).

orientalis प्राञ्च.

oryza तण्डुल m.

ovis अवि m.

P

Pajriya पञ्चिय m.

pallidus पाण्डु.

parentes पितृ (dual. m.).

parare सङ्गीकृ VIII P Ā.

pasci चर I P (pastum ire).

passio राग m.

passus पद m. n.

parvus अल्प, अणु.

pastor गोप m.

pater पितृ m.

pater-familias गृहस्थ m.

paulatim मन्दम्.

pax शांति f.

peccator पापिन्, पापकर.

peccatum पाप, दुरित n.

pellis चर्मन् n.

per (vertitur « ex contextu » vel per instr. vel per alios casus).

percutere तड् X P तुद् VI P.

percussus तडित, तुन्न.

perficere आ + चर् I P.

pergere गम् I P.

perire नश् IV P.

perlibenter प्रकामम्.

perturbare बाध् I Ā पीड् X P.

perturbari ठयथ् I Ā मुद् IV P.

petere प्रच्छ् VI P याच् I Ā मार्ग

I P (ex. gr. petere gloriam).

piger अकर.

piscis मत्स्य m.

pius ब्रह्मण्य, साधु m.

plorare रुद् II P.

plurimus भूयिष्ठ.

pluvia वृष्टि f. वर्ष m. n. वर्षा f.

poenitentia प्रायश्चित्त, तपस् n.

poenitens तपस्विन्.

poëma काव्य n.

poëta कवि m.

pondus भार m.

populus लोक, जन m. pl.

porta द्वार f.

portare वह् I Ā.

poscere प्रच्छ् VI P (पृच्छति).

posse शक् V P.

postea परम्, अनन्तरम्.

potens बलवत्, शक्तिमत्.

praeceptum आज्ञा f.

praescriptus विहित, निर्दिष्ट.

primus प्रथम.

princeps भूपति m. पार्थिव m.

pro (vertitur « ex contextu » vel per dat. vel per alios casus).

proelium रण m. n.
 propagare आ + तन् VIII P Ā.
 prope समीपे (cum gen.).
 protegere रक्ष् I P पा II P.
 prudens बुद्धिमत्.
 pudere लज् VI Ā (person.).
 puella कन्या f.
 puer बाल m.
 puerulus बालक, डिम्ब m.
 pugnare युध् IV Ā, - contra प्रति
 + युध्.
 pulcher सुन्दर, ह्रपवत्.
 pulchritudo ह्रप n. श्री f.
 punire शास् II P.
 Pururavas पुरुरवस् m. N. pr.
 purus शुचि, शुद्ध.
 putare मन् IV, VIII Ā.

Q

quaerere मृग् IV P, X Ā मार्ग I P,
 X P Ā.

quaestum भिक्षा f.
 quartus चतुर्थ.
 quatuor चतुर.
 quiescere शम् IV P.
 quinque पञ्चन्.
 quintus पञ्चम.
 quotidie प्रतिदिनम्.

R

Rādha राधा f. N. pr.
 radius किरण m.
 radix मूल n.
 Rāma राम m. N. pr.
 rapidus शीघ्र, क्षिप्र.
 recitare पठ् I P.
 recitatio पठन n.
 regeneratio पुनर्जन्मन् n.
 regio दिश् f. देश m.
 regnare प्र + शास् II P.
 regnum राज्य n.
 regere प्र + शास् II P इश् II Ā.

relinquere त्यज् I P.

relictus त्यक्त.

requiescere शम् IV P.

res द्रव्य n. अर्थ m. वस्तु n.

res adversae आपद् f. दुःख n.

respondere प्रति + भाष् I Ā.

retinere वि + धृ I P Ā.

revelatio श्रुति f.

revereri नम् I P सेव् I Ā.

rex राजन्, नृपति m.

ripa तीर n.

rudis क्रूर.

Rudra रुद्र m. N. pr.

ruina नश (नाश) m.

S

sacerdos होतृ, पुरोहित, ऋ-
विज्, अध्वर्यु, ब्रह्मन् m.

sacrificans यज्ञमान, नृकृत् ppr.

sacrificare यज् I P Ā.

sacrificium यज्ञ m.

saepe असकृत्, बहुशस्.

sagitta इषु m.

salus मोक्ष m. मुक्ति f.

salutare अभि + वद् I P Ā.

salvare तृ I P.

sanctus पुण्य, धार्मिक, धर्मात्मन्.

sapiens बुध, पण्डित m.

scientia ज्ञान n. विद्या f.

secrete रक्षस्, निभृतम्.

secundus द्वितीय.

sed तु, कितु.

sedere आस् II Ā.

seminare वप् I P.

semper सदा.

senex वृद्ध m.

sensus इन्द्रिय n.

septentrionalis उत्तर, उदक्.

septimus सप्तम.

sequi अनु + या II P.

serpens सर्प, भुजङ्ग, नाग m.

sextus षष्ठ.

si यदि, चेत्.
 sic इति, एवम्, तथा.
 sicut इव, यथा.
 silva वन n.
 simius कपि, वानर m.
 sine विना.
 Sīṃhala (Ceylon) सिंहल n.
 Sita सीता f. N. pr.
 sol सूर्य m. भानु m.
 solvere मुच् VI P (मुञ्चति).
 soma सोम m.
 somnium स्वप्न, स्वाप m.
 sonus स्वन, शब्द m.
 soror स्वसृ f.
 spes आशा f.
 spiritus आत्मन्, असु, प्राण m.
 splendere भा II P शुभ् I P.
 stare स्था I P (तिष्ठति).
 sternere स्तृ IX स्तृ V P Ā.
 suavis स्वादु.
 sub अधस्, अधस्तात् (cum gen.).

subditi प्रजा f. pl.
 subito सक्सा.
 summus उत्तम, अनुत्तम, परम.
 super उपरि.
 superbus गर्वित, प्रोढ (प्रौढ).
 sursum ऊर्ध्वम्, ऊर्ध्वम्.
 suscipere हृ I P ग्रह् IX P Ā.
 sylva वन n.

T

tamquam इव.
 telum इषु m. अस्त्र n.
 tenebrae तमस् n.
 tenere धृ I P अत्र + लम्ब् I Ā.
 terra भू, भूमि, क्षिति f.
 terrere वेजय (caus. ex विज्).
 terribilis भीम.
 terror भय n.
 tertius तृतीय.
 testudo ककप, कूर्म, कमठ m.
 thesaurus निधान n. कोष m.

tigris शर्दूल, व्याघ्र m.
 timere भी III P.
 timor भय n.
 tractatus (liber) शास्त्र n.
 tradere प्र + दा III P Ā.
 tranquillitas शांति f.
 transgredi अति + क्रम् I P Ā.
 transire गम् I P या II P.
 tremendus भीम, घोर.
 tres त्रि.
 tristis दुःखिन्, विषम, ह्वान.
 tu त्वम् (th. तद्).
 tunc तदा.
 turbatio मोह m.
 tutela रक्षा, गुप्ति f. पालन n.
 tuus तदीय.

U

ubique सर्वदा सर्वत्र.
 Udgātar उद्गातृ m.
 umbra छाया f.

unda विचि m. f.
 undecimus एकादश.
 unguis नख m. n.
 Universum विश्व n. त्रिभुवन n.
 universus विश्व, कृत्स्न.
 urbs नगर n. नगरी f. पुर f.
 urere दह् I P तप् I P.
 Urvaçī उर्वशी f. N. pr.
 ut यथा.
 utrum कतरत्.
 uxor भार्या, ज्ञाया f.

V

vacca गो f. m.
 Vaiçya वैश्य m.
 valde अतीव.
 Varuṇa वरुण m. N. pr.
 vates ऋषि m.
 vectare आ + वह् I P.
 Veda वेद m.
 Vedānta वेदान्त m.

vehere वक् I P.	vincere त्त I P.
vel वा.	vir वीर m.
velox क्षिप्र, आशु.	virtus गुण m.
venator व्यध, लुब्धक m.	vis बल n. m.
venenum विष m. n. गरल n.	Visnu (Viṣṇu) विष्णु m. N. pr.
venerabilis गुरु, भगवत्.	vita जीव m. n. जीवित n.
venerari सेव् I Ā.	vituperare निन्द I P.
venire आ+गम् IP ए (आ+इ) II P.	vivere जीव् I P.
verbum वचन n.	vocare क् I P.
vere सत्यम्, खलु, नाम.	voluntas वश m. n.
veritas सत्य n.	voluptas रति f.
vero तु.	votum व्रत n.
vester युष्माक.	vox वाक् f. गिर f. शब्द m.
vestis वसन n.	Vṛtra वृत्र m. N. pr.
vexare पीड् X P Ā क्लिश् IX P.	vulnerare व्यध् IV P.
via मार्ग m. (— devotionis भक्ति- मार्ग, — scientiae ज्ञानमार्ग).	
viator अध्वग m.	
videre दृश् I P (पश्यति).	
vigilare जागृ II P.	

Y

yajus यजुस् n.
Yama यम m. N. pr.
Yamunā यमुना f. N. pr.

LEXICON SANSKRITO-LATINUM

Signa: $\bar{A}$: verbum $\bar{a}$ tmanep. — caus.: verbum causativum — den.: verbum denominativum — des.: verbum desiderativum — in f. c.: in fine compositi — in i. c.: in initio compositi — int.: verbum intensivum — P: verbum parasmaip. — P $\bar{A}$: verbum utriusque generis — pass.: verbum passivum — pfp.: participium futurum passivum — pp.: participium praeteritum — ppr.: participium praesens.

<p style="text-align: center;">अ</p> <p>अ, ante cons. अन् = & priv. graec.</p> <p>अकर् adi. piger, iners.</p> <p>अकर्मन् n. non-karma, inertia.</p> <p>अकाम् adi. desideriorum expers.</p> <p>अकाले intempestive.</p> <p>अकीर्ति f. infamia.</p> <p>अक्लेद्य् adi. qui madesferi nequit.</p> <p>अक्षमाला f. rosarium.</p> <p>अक्षय् adi. non periens.</p> <p>अखेदम् indefesse.</p> <p>अगम्य् adi. adeptu impossibilis.</p>	<p>अग्नि m. ignis; Agni (deus).</p> <p>अग्निहोत्र n. oblatio deo Agni; ignis sacer qui perpetuo alitur.</p> <p>अग्रज् adi. primogenitus.</p> <p>अग्रतस् ante, coram, primum.</p> <p>अग्रपूजा f. maximum obsequium.</p> <p>अग्रे ante, coram.</p> <p>अङ्कित् adi. signatus.</p> <p>अङ्गार m. n. carbo.</p> <p>अचक्षुस् adi. caecus.</p> <p>अचर् adi. immobilis.</p> <p>अचल् adi. immobilis.</p>
--	--

अचिन्त्य adi. qui cogitari nequit.	अथवा vel, sive, attamen.
अक्वेद्य adi. qui scindi nequit.	अद् II P edere.
अज्ज adi. non genitus (m., Deus).	अदर्शन n. non-visio (absentia).
अज्जर adi. non senescens.	अदाह्य adi. qui nequit uri.
अज्ञानत् adi. non cognoscens.	अदिति f. Aditi (mater deorum).
अजित् adi. invictus.	अद्भुत adi. mirabilis.
अज्ञ् adi. indoctus.	अद्यतन adi. hodiernus.
अङ्ग VII P Ā ungere.	अद्रोक् m. non-hostilitas.
अठवी f. silva.	अधम adi. infimus.
अण्णु adi. parvus, exiguus.	अधर् m. labium.
अण्ड n. ovum.	अधर्म m. impietas, iniustitia.
अण्डज्ज् adi. ex ovo natus.	अधस् subter, infra.
अतस् inde, igitur.	अधिप m. rex, dominus.
अति° ईत्, praemittitur adiectivis (ex. gr. अतिविपुल permagnus), nominibus et verbis.	अधिष्ठान n. sedes, locus.
अतिथि m. hospes, advena.	अधी (अधि + इ) II Ā discere, le- gere.
अतीव valde, nimis.	अधुना nunc.
अत्यक्त adi. nimius, perpetuus.	अध्यक्ष m. antistes, inspector.
अथर्वन् m. sacerdos sacri ignis; m. n. nomen quarti Vedae.	अध्याप्य pass. caus. ex अधी.
	अध्वग m. viator.
	अनग्नि adi. ignem non habens.

अनघस्पृष्ट	adi. a malo liber.	अनुगम्	I P sequi.
अनङ्ग	m. Ananga, Amor (= incorporeus).	अनुग्रह्	IX P favere, adiuvere.
अनन्यभात्	adi. alios non venerans.	अनुत्तम	adi. summus.
अनपराध	adi. insons, innoxius.	अनुधाव्	I P cursu sequi.
अनर्थ	m. N. pr. Viṣṇu (cupidinis expers).	अनुप्रपन्न	pp. secutus, sectator.
अनसूय	adi. non invidus, magnanimus.	अनुभू	I P experiri, comperire.
अनसूयु	adi. idem ac अनसूय.	अनुमान	n. syllogismus.
अनादि	adi. principium non habens.	अनुया	II P sequi.
अनार्यनुष्ट	adi. ignobili placens.	अनुशुच्	I P lugere, miserari.
अनाशिन्	adi. interitus expers.	अनुष्ठित	pp. factus, secutus (loc. adhibetur absol.).
अनासन्न	adi. non vicinus.	अनृत	n. mendacium.
अनिकेत	adi. habitationem non habens.	अन्त	m. finis.
अनित्य	adi. non aeternus.	अन्तर	inter, sub; in i. c. internus.
अनिन्दित	adi. non spretus.	अन्तर	adi. interior, alter, alius.
अनीश	adi. dominum non habens.	अन्तरा	in medio.
अनुकम्पक	adi. misericors.	अन्तरिक्ष	n. aër, firmamentum.
		अन्तर्धा	III P Ā in se accipere, abscondere, tegere (pass. latere, cessare, evanescere).
		अन्तवत्	adi. finem habens.

अतःपुर n. gynaeceum.

अतिक n. propinquitas.

अप् f. pl. aqua.

अपक्रात् pp. qui discessit, digressus.

अपगत pp. qui abiit, recessit.

अपत्य n. puer, progenies.

अपनुद् VI P repellere, remove.

अपमृज् II P abstergere, auferre.

अपर adi. alius, inferior.

अपवृ V P Ā aperire, reserare.

अपह् I P auferre.

अपाय m. egressus, exitus.

अपायिन् adi. transiens, abiens.

अपुत्र adi. filiis carens.

अपूज् adi. non honorandus.

अप्रमेय adi. immensus.

अफल adi. sterilis.

अभाव m. non existentia, non realitas.

अभिगम् I P adire, aggredi.

अभिगै I P canere.

अभिज्ञा IX P Ā cognoscere, discernere.

अभिधा f. nomen.

अभिधा III P Ā nominare, referre.

अभिनन्द I P Ā contentum esse, gaudere.

अभियुक्त pp. in cogitatione defixus.

अभिसूचित pp. indicatus.

अभिक्षित pp. (ex rad. अभिधा) interpellatus, dictus.

अभ्यास m. disciplina, exercitium repetitum.

अभ्युत्थान n. impetus, ortus.

अवकाशिक adi. pluviae corpus opponens.

अमर adi. immortalis.

अमरवत् immortalium instar.

अमर्ष m. iracundia, impatientia.

अमायिक adi. sincerus, purus.

अमावास्या f. nox lunae novae; eiusdem diei sacrificium.

अमितौजस्	adi. omnipotens.	अर्पणा	n. actio tradendi.
अमृत	adi. immortalis.	अर्वत्	m. equus.
अमृत	n. ambrosia, immortalitas.	अर्ह्	I P (Ā) merere, posse, debere.
अमृतत्व	n. immortalitas.	अर्ह	adi. dignus.
अम्बुधि	m. oceanus.	अलक्षित	adi. non visus.
अम्र	m. arbor <i>mango</i> .	अल्प	adi. nullius pretii, parvus.
अयशस्य	adi. inglorius, infamis.	अवगम्	I P intelligere.
अरक्षित	adi. non custoditus.	अवगम	m. comprehensio, intellectio.
अरण्य	n. silva.	अवज्ञा	IX P despicere.
अरि	m. hostis.	अवतृ	I P descendere.
अरिसूदन	m. hostium occisor.	अवधृ	X P Ā considerare.
अरुण	m. N. pr. Aruṇa (Aurora tanquam auriga solis).	अवयव	m. membrum, portio.
अर्चय	(caus. ex rad. अर्च्) honorare.	अवर	adi. occidentalis.
अर्चि	f. radius, flamma.	अवलोक	I Ā, X P videre, con- spicere.
अर्जुन	m. N. pr. Arjuna.	अवश्यम्	necessario.
अर्णाव	m. unda, fluctus, mare.	अवष्टम्भ्	V, IX P inniti, consistere.
अर्थ	X Ā quaerere.	अवसद्	I P tabescere, perire.
अर्थ	m. finis, utilitas, pecunia, res, opes; acc. instr. loc. : causā, gratiā.	अवसृज्	VI P deponere, dimittere.
अर्थित	pp. rogatus.	अवस्था	I Ā stare, versari.
		अवस्था	f. conditio, status.

अवागमनसगोचर	adi. qui nec voce nec mente percipi potest.	अश्वनदी	f. Aṣvanadī (rivus).
अवाप्	V P Ā adipisci, nancisci.	अश्वमेध	m. equi immolatio.
अविकार्य	adi. immutabilis.	अश्विन्	du. अश्विनौ N. pr. Aṣvini.
अविक्रिय	adi. immutabilis.	अस्	II P esse.
अवित्तात	adi. incognitus.	अस्	IV P iacere.
अविधिपूर्वकम्	non iuxta ritum.	असक्त	adi. non adhaerens.
अव्यक्त	adi. indistinctus, invisibilis.	असदृश	adi. dissimilis, insolitus.
अव्यय	adi. exitii expers.	असत्	n. non existentia, non realitas.
अश्	V Ā (P) adipisci.	असत्	adi. non existens, non verus.
अश्	IX P (Ā) manducare.	असपन्न	adi. sine condomino.
अशन	n. cibus; in f. c. qui edit, qui vescitur.	असि	m. ensis.
अशरीर	adi. incorporeus.	अस्तु	m. halitus, vita.
अशुभ	n. malum.	असुख	adi. infelix.
अशोच्य	adi. non lamentandus.	अस्तमि	II P occidere.
अशोष्य	adi. qui nequit exsiccari.	अस्थि	n. os — ossis.
अश्मकु	adi. lapide frangens.	अहन्	n. dies (irreg.).
अश्मद्धान	adi. incredulus.	अह	ah!
अश्रु	n. lacrima.	अहिंसा	f. a nocendo abstinentia.
अश्व	m. equus.	अहिच्छत्रा	f. N. pr. Ahicchatrā.
		अहो	proh! cheu!

आ

आ utique.

आकाश m. n. coelum, spatium.

आकृति f. species, forma, facies.

आकुल adi. confusus, plenus.

आक्रम् I P Ā aggredi, accedere, pervenire.

आख्या II P narrare.

आगत pp. adiens, perveniens.

आगम m. adventus, acquisitio, cognitio.

आगमिन् adi. proximus, venturus.

आग्रयण n. oblatio fructuum; m. somae libatio.

आचर् I P agere, perficere.

आचार m. probitas, mores.

आज्ञि m. f. certamen, proelium.

आज्ञा f. iussum.

आज्य n. butyrum liquidum.

आतन् VIII P Ā diffundere, efficere.

आतिथ्य adi. hospitalis; n. hospitalitas.

आत्मन् m. filius.

आत्मन् m. anima, animus; in sing. valet tanquam pron. reflexivum; in f. c. valet: naturam habens.

आत्मभू m. ex se ipso existens.

आत्म्य adi. se ipsum spectans; in f. c. naturam habens.

आदा III Ā sumere, accipere.

आदि in f. c. « et cetera »; « inci- piendo a ».

आदितस् ab initio, primum.

आदित्य m. Āditya (Sol); pl. Ādi- tyae: 12 genii coelestes.

आदिश् VI P iubere, ordinare.

आदौ ab initio, primum.

आधिपत्य n. summum imperium.

आनन्द m. gaudium.

आनयन n. adductio.

आनी I P adducere.

आप्तवाच् f. evidentia, auctoritas
traditionis oralis.

आभ (ex आभा) in f. c. similis, qualis.

आभिमुख्य n. occursus.

आम्र m. idem ac अम्र arbor *mango*.

आयत adi. longus.

आयुर्वेदमय adi. peritus scientiae
medicae.

आयुस् n. vitae tempus, aetas.

आरम् I Ā inire, incipere.

आरुह् I P ascendere.

आर्त adi. infirmus, dolens, afflictus.

आर्त्विज्य n. sacerdotalis ordo, sac.
ministerium.

आर्द्रवासन adi. madidas vestes
habens.

आलोच् I Ā considerare.

आविष् VI P intrare, ingredi.

आविष्ट pp. oppressus.

आवृ V P Ā tegere, celare.

आवृत pp. coopertus.

आशा f. spes.

आशु adi. ocis, celer.

आशिस् f. benedictio.

आश्रम m. n. eremitarum sedes.

आश्रित pp. adiens, ingrediens.

आश्वयुज m. nomen mensis: Āṣ-
vayuja.

आसन n. sessio.

आसादय (caus. ex rad. आसद् IP)
pervenire, aggredi, assequi.

आसीन ppr. sedens, quiescens.

आसुर adi. Asurorum natura prae-
ditus.

आसेव् I Ā perficere, celebrare, co-
lere.

आस्था I P Ā adire, adscendere,
adhibere, efficere, assumere.

आह् (defect.) dixit.

आहार m. sumptio, cibus.

आह् I P Ā afferre, accipere, offerre.

आह्वे I P advocare.

इ

- इ II P ire (इति).
 इक्षुमती f. N. pr. Ikṣumatī (rivus).
 इतर adi. pron. alter, alius.
 इति ita, sic (scil.: «dixit», «cogitavit» etc.).
 इदम् (अयम् m. इदम् n. इयम् f.)
 pron. hic, haec, hoc.
 इन्द्र in f. c. princeps; m. N. pr. Indra.
 इन्द्रिय n. sensus.
 इव velut, tanquam.
 इप् VI P desiderare (इच्छति).
 इषु m. sagitta.

ई

- ईक्ष् I Ā intueri.
 ईड् II Ā honorare.
 ईप्स des. ex rad. आप्.
 ईर्ष्या f. invidia, zelotypia.
 ईश m. dominus.
 ईश्वर m. dominus.

उ

- उग्र adi. vehemens, terribilis.
 उचित pp. congruens, dignus.
 उच्चैःश्रवस् m. N. pr. Uccaiḥśravas
 (Indrae equus).
 उच्छोषा adi. exsiccans.
 उज्ज्वल adi. nitidus, splendidus.
 उत vere, quidem.
 उत्तम adi. optimus, summus.
 उत्तीर्ण pp. praetergressus.
 उत्थ adi. in f. c. exortus; m. ortus.
 उत्थाय ger. (ex rad. उद् + स्था =
 उत्था I P) surgendo.
 उत्पत् I P exsilire.
 उत्सृज् VI P emittere, effundere.
 उत्सृष्ट pp. relictus.
 उदय m. ortus; adi. sequens.
 उदार adi. nobilis.
 उदासीनवत् tanquam incurio-
 sus.
 उदि (उद् + इ) II P oriri.

उदित pp. dictus (rad. वद्); ascen-
dens (rad. उदि = उद् + इ).

उदीर् II Ā ascendere, elevare vocem.

उद्गीथ m. cantus sāmavedae: *Ud-
gītha*; nomen syllabae *om*.

उद् I, X P liberare, evellere.

उद्भव m. generatio, ortus.

उद् I, III P Ā efferre.

उद्यान n. hortus.

उद्वाक् m. matrimonium.

उद्विग्न pp. anxius, moerens.

उपकृप् X P facere, impertire.

उपगम् I P accedere, assequi.

उपगीत pp. celebratus.

उपत्यका f. regio prope montis
pedem.

उपदेष्टव्य pfp. edocendus.

उपधृ I, X P sustinere, considerare.

उपनिषद् f. N. pr. Upaniṣad.

उपनी I P (Ā) adducere, offerre,
consecrare.

उपभुञ् VII P Ā frui, vesci.

उपम adi. summus, proximus.

उपया II P adire, accedere.

उपयोग m. officium, munus.

उपवन n. hortus.

उपविष्ट pp. iacens.

उपवीत n. filum *upavīta* (sacrum
signum quod tres priores Indorum
ordines vehunt).

उपशम m. cessatio.

उपसंस्कृ VIII P Ā condire, pa-
rare.

उपसंहृ I P contrahere, auferre.

उपस्पृश् VI P tangere, aspergere.

उपहृन् II P pulsare, ferire.

उपहृ I P Ā offerre.

उपानक् f. calceus.

उपार्जन n. merces, lucrum.

उपार्जना f. merces, lucrum.

उपार्जित pp. comparatus.

उपास् II Ā assidere, honorare.

उपे II P adire (उप + इ).

उभय adi. pron. uterque, ambo.

उरस् n. pectus.

उर्वशी f. N. pr. Urvāī (nympha).

उषित pp. (rad. वस्) fixus, intentus.

उष्ण adi. fervidus, adustus; n. calor.

ऋ

ऋक्षेष्टि f. oblatio sideribus consecrata.

ऋच् f. hymnus; nomen primi Vedae: Rigveda.

ऋद्ध pp. crescens, opulentus.

ऋषभ m. taurus; in f. c. optimus, princeps.

ऋषि m. vates, sapiens, Rishi.

ए

ए (आ + इ) II P venire.

एकतस् singulativum, unice, solum.

एकत्र (pro loc.) una, simul.

एकत्र n. unitas.

एकदा olim.

एकसंश्रय m. unicum refugium.

एतद् th. pron. hic, is, iste, ille.

एध् I Ā crescere, augere.

एव sic, iam, quidem.

एवम् sic, ita.

ऐ

ऐषमस् hoc anno.

ओ

ओघ m. fluctus, inundatio, turba.

ओङ्कार m. syllaba mystica om.

ओषधि, ओषधी f. herba.

औ

औघ m. idem ac ओघ.

औत्सुक्य n. studium, cupiditas.

औदसीन्य m. aequa mens, apatheia.

औषध n. (herba) medicamentum.

क

कच्छप	m. testudo.
कण	m. granum.
कण्टक	m. spina.
कण्ठ	m. n. gula, collum.
कण्ठलग्न	adi. gula suspensus.
कतर	adi. pron. uter?
कथम्	quomodo?
कथा	f. narratio.
कदाचन	unquam.
कदापि (कदाचित्)	aliquando.
कनिष्ठ	adi. natu minimus.
कन्दर्प	N. pr. Amor.
कन्या	f. puella, virgo.
कपटिन्	adi. infidus, simulator.
कपोत	m. columba.
कपोल	m. gena.
कमण्डलु	m. n. hydria.
कमनीय	adi. desideratus, amabilis.
कमल	n. lotus.

कमलेक्षणा	adi. oculos tamquam lotos habens.
कम्प् I Ā (P)	tremere.
कम्पमान	ppr. tremens.
कर	m. manus.
करबाल	m. ensis.
कराल	adi. tremendus, terribilis.
करुण	adi. miser, flebilis.
कर्ण	m. auris.
कर्तृ	m. factor, creator.
कर्मन्	n. opus, actio.
कल् X P Ā	agitare, vibrare.
कल	adi. lenis, mollis.
कलङ्क	m. rubigo, macula.
कलङ्ककला	f. pars lunae in umbra.
कलत्र	n. uxor.
कलाप	m. zona, sagittarum manipulus.
कलापय	den. ex कलाप.
कलियुग	n. aetas ferrea.
कल्कि	m. Kalki (heros venturus).

कल्प m. dies Brahmae (anni mundi).

कल्पक्षय m. finis Kalpae.

कल्पय (caus. ex rad. कृप्) efficere,
creare, dare.

कल्पादि m. initium Kalpae.

कवक m. n. fungus.

कवच m. n. lorica.

कवि m. poëta.

कश्मल n. debilitas, desidia.

काक m. cornix.

काम m. amor; adi. in f. c. cu-
pidus.

कामठ adi. testudinis proprius.

काम्या f. desiderium, cupido.

कारण n. causa.

कारणतत् ex aliqua causa.

कारय caus. ex rad. कृ.

कारिन् adi. faciens.

कारुण्य n. misericordia.

कार्य n. officium, negotium.

कार्पण्य n. pietas, miseria.

काल m. tempus.

कालिदास m. N. pr. Kalidāsa.

काली f. N. pr. Kālī.

काष्ठ n. lignum.

किण m. callus.

किम् (कत् m. किम् n. का f.)
pron. interr. quis?; n. quid?, cur?

किल sane, certe.

कीट m. insectum, vermis.

कीर्तय (den. ex कीर्ति) laudare,
magnificare (vel ex कृत् X P Ā).

कीर्ति f. gloria.

कीर्तिकर adi. glorificans.

कीर्तिमत् adi. gloriosus.

कुक्कुर m. canis.

कुण्डल m. n. inauris, monile.

कुतूहल n. cupido, curiositas.

कुल n. familia.

कुलक्षय m. familiae exitium.

कुशल adi. felix, prosper.

कृ VIII P Ā facere.

कृच्छ्रेण misere, moleste.	क्रतु m. sacrificium.
कृतकार्य adi. officio functus.	क्रमशस् regulariter, gradatim.
कृतदार adi. uxorem nactus.	क्रिया f. opera, actio.
कृतयुग n. aetas aurea.	क्री IX P Ā emere.
कृतसङ्कल्प adi. consilium nactus.	क्रीड् I P ludere.
कृते gratiā, causā.	क्रीडन n. iocus.
कृत्स्न adi. totus.	क्रूर adi. rudis, crudelis, horrendus
कृपण adi. miser.	क्रोड m. sinus.
कृपा f. pietas, misericordia.	क्रोध m. ira.
कृषक m. arator, bubulcus.	क्लात् pp. fessus.
कृष्ण adi. niger; m. N. pr. Kṛṣṇa.	क्लिष् IV Ā, IX P vexare, vexari.
कृप् I Ā fieri, participem fieri, con- verti in.	क्लेदय (caus. ex rad. क्लिद् IV P) mafacere.
केश m. capillus.	क्लेढय n. debilitas, timiditas.
केशव m. cognomen dei Kṛṣṇae.	क्वथित adi. coctus.
केशात्त m. cincinnus.	क्षण् VIII P Ā ferire.
केवलम् tantum, tantummodo.	क्षण m. n. momentum.
केसरिन् (केश°) m. leo (iubatus).	क्षत्रिय m. Kṣatriya (vir militaris ordinis).
कोप m. ira.	क्षम् f. tellus.
कौत्तेय N. pr. Kuntis filius.	क्षमा f. terra, patientia.
कौमार n. pueritia.	

क्षय m. interitus.

क्षल् X P Ā abluere, lavare.

क्षिति f. habitatio, terra.

क्षितिप m. rex.

क्षिप्र adi. velox.

क्षीण pp. perditus, languens.

क्षीरोदमथन n. agitatio oceani
lactei.

क्षुत n. क्षुत् f. sternutamentum
tussis.

क्षुन्न adi. vilis, abiectus.

क्षुभ् IX P commoveri, tremere.

क्षेत्र n. campus.

ख

खग m. avis.

खद् I P occidere, खाद् I P edere,
vorare.

खलु sane, profecto.

खेचर adi. aëreus.

खेद m. dolor, languor.

ग

ग in f. c. iens.

गगन n. aër, caelum.

गङ्गा f. N. pr. Gangā (Ganges).

गज m. elephāntus.

गजाह्व adi. elephānto vectus.

गण् X P Ā numerare.

गण m. turba, multitudo.

गतागत n. quod recedit et rever-
titur.

गतास्तु adi. mortuus.

गति f. aditus, refugium.

गदा f. clava.

गतृ (fut. गतास्मि) perveniens.

गम् I P ire.

गमय caus. ex rad. गम्.

गरीयस् gravius, honorabilius.

गर्भ m. sinus.

गात्र n. membrum, corpus.

गायत्री f. Gāyatri (celeber versus).

गाक् I Ā immergi, ingredi.

गीता f. sacrum carmen.
 गुडाकेश m. cognomen Arjunae.
 गुणा m. virtus.
 गुण्णित pp. coopertus.
 गुरु m. magister; adi. gravis.
 गुह् I P Ā occultare.
 गुहा f. specus.
 गुह्य adi. occultandus; n. mysterium.
 गूढसेन m. N. pr. Gūḍhasena.
 गृह n. domus.
 गृहस्थ m. dominus, pater familias.
 गृहाश्रम m. conditio patris familias (periodus secunda vitae religiosae brahmani).
 गृहीत pp. captus.
 गृह्य adi. domesticus, familiaris.
 गै I P Ā canere.
 गोप m. pastor.
 गोवध m. nex bovis.
 गोविन्द N. pr. Govinda (Kriṣṇa).

ग्रथ् (ग्रन्थ्) I, IX P nectere, componere.
 ग्रह् IX P Ā accipere, capere.
 ग्राम m. pagus, turba, multitudo.
 ग्राम्य adi. pago pertinens.
 ग्रीष्म m. aestas.
 ग्लानि f. languor.

घ

घातय caus. ex rad. कृन्.
 घोष m. strepitus.
 घोर adi. terribilis, horrendus.

च

चक्र n. m. discus, rota, orbis.
 चक्षुस् n. oculus.
 चञ्चू f. rostrum.
 चतुर्थकालिक adi. solum quarta esca fruens.
 चतुर्वर्गफल adi. habens tanquam fructum quattuor vitae fines.

चतुर्वर्णमय adi. quattuor *castis*
consistens.

चन्द्रमस् m. luna.

चन्द्राकौ dual. sol et luna.

चम् f. exercitus, agmen.

चर् I P ire, incedere, ambulare,
pasci, agere.

चर adi. mobilis.

चरित n. opera, factum.

चरित्र n. agendi ratio, actio.

चरु m. cibus quidam sacrificialis.

चर्चा f. consideratio, studium.

चर्मन् n. pellis.

चल adi. mobilis.

चाण्डाल m. homo infimae con-
ditionis.

चातक m. nomen avis: *cātaka*.

चातुर्मास्य n. sacra quae fiunt initio
trium anni temporum.

चान्द्रायण n. poenitentia quae-
dam expiatoria.

चार m. delator, speculator.

चारिन् adi. in f. c. faciens, exer-
cens.

चि V P Ā colligere.

चिकीर्षत n. propositum, consilium.

चिचीष des. ex rad. चि.

चित् X P Ā cogitare.

चिता f. cogitatio, cura.

चिरम् diu.

चीत्कार m. ruditus.

चुर X P Ā furari.

चेत् si.

चेतस् n. mens, animus.

चौर m. fur.

च्यु I Ā cadere, elabi.

क

कृद्गन् n. occultatio, alienae formae
assumptio vel simulatio.

कृद्गिन् adi. in f. c. aliena forma
occultatus.

क्लृय (den. ex क्लृ m. n. fraus)
decipere, fraudare.

काग m. caper, capra.

काया f. umbra.

किद् VII P Ā abscindere, caedere.

केत् m. scissor.

ज

जगत् n. mundus.

जट् adi. comam contextam ferens.

जन् IV Ā nasci, oriri (जायते).

जन् III P gignere.

जन m. homo.

जनक m. pater.

जनय caus. ex rad. जन्.

जनित pp. productus, generatus,
vel: producus, generans.

जन्मन् n. ortus, nativitas.

जरा f. senectus.

जल n. aqua.

जलद् m. nubes.

जलधर m. nubes.

जागरय caus. ex rad. जागृ.

जागृक adi. vigilans.

जागृ II P vigilare, expurgisci.

जात pp. natus, genitus, productus.

जातु unquam.

जानश्रुति N. pr. Jānaṣṛuti.

जाल n. rete.

जालाय den. ex जाल.

जङ्गवी f. N. pr. Ganges.

जि I P vincere.

जिगीषु adi. cupidus vincendi.

जिघांस des. ex rad. क्न्.

जिजीविष des. ex rad. जीव्.

जित्तासा f. noscendi cupiditas.

जिष्णु adi. victor.

जिह्वा f. lingua.

जीर्ण pp. vetus, consumptus.

जीव् I P vivere.

जीव m. n. vita.

जीवसङ्घित adi. vitae coniunctus.

जीवित n. vita.

ज्ञा IX P Ā cognoscere.

ज्ञापय vel ज्ञपय caus. ex rad. ज्ञा.

ज्येष्ठतर adi. senior (comp. ex superl.).

ज्योतिर्मय adi. luce consistens.

ज्योतिस् n. lumen, sidus.

ज्योत्स्ना f. lumen lunae, lux.

ज्ञोको int. ex rad. ज्ञे.

त

तड् X P Ā percutere, ferire.

तडित् f. fulgur.

तण्डुल m. oryza.

तत pp. extensus, factus.

ततस् inde, igitur.

तत्त्व n. veritas, realitas.

तद् (सस् m. तत् n. सा f.) pron.
ille, is; adv.: idēo, tunc.

तदनु deinceps, postea.

तन् VIII P Ā tendere, perficere.

तनय m. filius.

तनु f. corpus; adi. tenuis.

तप् I P candescere, calefacere, vexare, pati, poenitentiam agere.

तपन m. sol; adi. calefaciens.

तपत् ppr. calefaciens, poenitentiam agens.

तपस् n. poena, poenitentia.

तपस्य den. ex तपस् poenitentiam agere.

तपस्विन् m. adi. poenitens.

तपोवन m. silva poenitentium.

तमस् n. tenebrae.

तरु m. arbor.

तरुणा adi. adolescens, puer.

तरुणाय den. ex तरुणा.

तरुणी f. puella.

तर्पय (caus. ex rad. तृप्) exhilarare, satiare.

तर्हि tunc.

तल n. solum, superficies.

ताप m. calor, dolor, angor.

ताम्र adi. cupreus, ruber.

तितिक्ष (des. ex rad. तिञ्) I Ā
sustinere, perferre.

तितीर्ष des. ex rad. तृ.

तिमिर m. n. tenebrae.

तिरस्कृ VIII P Ā obtegere.

तिरस्करिणी f. velum (vel ति-
रस्का°).

तीर n. ripa.

तीर्ण pp. transgressus.

तीर्थ n. locus sacer prope rivos.

तु autem, sed (postponitur).

तुद् VI P Ā percutere.

तुमुल m. n. tumultus.

तुरायण n. sacrificii genus.

तुल्य adi. aequalis, similis.

तुष्ट pp. contentus.

तूर्णम् celeriter.

तूष्णीम् tacite.

तृण n. herba.

तृषित pp. sitiens.

तृष्णा f. cupido, sitis.

तृक् VII P occidere, ferire.

तृ I P salvare, transmeare.

तेजस् n. splendor, robur.

तेजस्विन् adi. praeclarus, potens.

तोय n. aqua.

तोयचर adi. in aqua incedens.

त्यज् I P derelinquere.

त्याज्य pass. caus. ex rad. त्यज्.

त्रय adi. triplex.

त्रा II P liberare, servare.

त्रिपुण्ड्रक m. signum sacrum quod
in fronte geritur.

त्रिषवण n. triplex ablutio.

त्रेधास्थितात्मन् m. ātman trifa-
riam exsistens.

त्रैविद्य n. tres Vedae; m. trium
Vedarum peritus.

वर् VI Ā properare.

द

द in f. c. dans, afferens.

दण्ड n. baculus, sceptrum (poena).

दधि n. lac coagulatum (irreg.).

दन्तोत्खलिक adi. dentibus tan-
quam pistillo frangens.

दम्भ m. fraus, simulatio.

दया f. misericordia.

दयालु adi. misericors.

दरिद्र adi. inops.

दरिद्रता f. paupertas.

दर्पण m. speculum.

दर्श m. novilunii dies.

दर्शन n. conspectus.

दर्शित pp. (caus. ex rad. दृश्)
ostensus.

दर्शिन adi. speculator, investigans.

दल m. n. folium, fragmentum.

दलित pp. laceratus.

दशतिर्दश centum.

दशन m. n. dens.

दशमुख m. cognomen Rāvaṇae
(habens decem capita).

दशरथ N. pr. Daśaratha.

दशाकृतिकृत् adi. decem formas
assumens.

दह् I P urere, consumere.

दा III P Ā dare.

दान n. donum.

दात pp. (ex rad. दम्) mitis, man-
suetus.

दारय (caus. ex rad. दृ IX P) lace-
rare.

दारुण adi. crudelis, horrendus.

दासाय den. ex दास (servus).

दासी f. ancilla.

दासीकृ in servitutem redigere.

दिति f. Diti (Kaśyapae uxor).

दिन m. n. dies.

दिवौकस् m. caelicola.

दिव्य adi. divinus.

दिश f. regio caelestis, regio.

दीन adi. pauper, tristis.

दीपक m. lucerna.

दीप्तिमय adi. lucens, lucidus.

दीर्घ adi. longus.

दु V P affligere, affligi.

दुराचार adi. malus, improbus.

दुरात्मन् adi. malignus, malus.

दुरित n. scelus.

दुर्ग adi. invius; m. n. invia (n. pl.);
angustiae (f. pl.).

दुर्गा f. N. pr. Durgā.

दुर्जन adi. malus.

दुर्बल adi. debilis.

दुर्भिक्ष n. famēs.

दुर्मति adi. malus, ignorans.

दुर्लभ adi. adeptu difficilis.

दुष्कर adi. difficilis.

दुष्ट adi. reus, scelestus.

दुष्टात्मन् adi. pravus, malignus.

दुष्यन्त m. N. pr. Duṣyanta.

दुक् II P Ā mulgere.

डाकृत f. filia.

दुःख n. infelicitas.

दृक्पात m. obtutus.

दृढव्रत adi. firma vota habens.

दृप्त pp. superbus.

दृश् I P videre.

दृश् f. oculus, visus.

दृष्ट pp. visus.

देव m. deus.

देवकुल n. templum.

देवता f. deus, divinitas.

देश m. regio, locus.

देह m. n. corpus.

देहिन् m. (corpore praeditus),
homō, anima, spiritus.

दैत्य m. Daitya (daemon).

दैव n. fatum.

दैवत n. deus, divinitas.

दोष n. malum, delictum.

दौर्बल्य n. imbecillitas.

द्रष्टृ m. videns (vates).

द्रुपद् m. N. pr. Drupada.

द्रुम m. arbor.

द्रोण m. N. pr. Droṇa.

द्वार n. ianua.

द्विज m. denuo natus (brāhmaṇi
kṣatriyae et vaiçyae).

द्विजमुख्य m. brāhmaṇus.

द्वितीय adi. alter, secundus.

द्विष् II P Ā odisse.

द्विष् m. hostis.

द्वेष्य adi. invisus, odiosus.

ध

धन n. foenus, pecunia.

धनञ्जय m. cognomen Arjunae.

धनिन् adi. locuples.

धन्य adi. felix.

धर in f. c. ferens.

धरणा n. actio sustentandi.

धरणी f. terra (sustentatrix).

धर्म m. lex, ius, iustitia.

धा III P Ā ponere, tribuere, tenere.

धातृ m. creator, factor.

धात्री f. nutrix.

धामन् n. domicilium.

धारासार m. imber effusus.

धार्तराष्ट्र m. Dhṛtarāṣṭri filius.

धार्मिक adi. iustus.

धार्मिकता f. iustitia.

धाव् I P Ā currere.

धावन n. cursus.

धिक् heus!

धी f. mens, intellectus.

धीमत् adi. prudens, sapiens.

धीर adi. fortis, sapiens.

धुर f. temo.

धूमकेतु m. cometa.

धूर्त adi. fraudulentus; m. latro.

ध्मा I P sufflare, inflare.

ध्यान n. meditatio.

ध्यै I P meditari.

ध्रुव adi. firmus, certus.

न

न non, ne.
न कदाचित् numquam..
न किञ्चित् nihil.
नख m. n. unguis.
नगर n. नगरी f. urbs.
नट् I P sonum edere, vociferari.
नदी f. fluvius.
नभस्तल n. coelum.
नम् I P se inclinare, revereri, flectere.
नमस् n. (indecl.) obsequium.
नमस्कृ VIII P honorare.
नमस्य (den. ex नमस्) adorare.
नयन n. oculus.
नर m. homo.
नरकृत्या f. homicidium..
नरक n. m. infernus.
नर्मदा f. Narmadā (rivus).
नरहरि m. homo-leo (Visnu).
नव adi. novus.

नश् IV P perire, mori.
नष्ट pp. perditus.
नक् IV P Ā vincere..
नाग m. serpens.
नानात्व n. varietas.
नाम indecl. nomine, utique.
नायक m. dux.
नाश (नश) m. ruina.
नास्तिक m. adi. impius, atheus.
नित्तिप् VI P relinquere.
निगम् I P pervenire, assequi.
निगृहीत pp. cohibitus, retentus.
निग्रक् IX P cohibere, retinere.
निचय m. cumulus.
निज् III P Ā lavare, purificare.
निज् adi. suus, proprius.
निदेश m. iussum.
निद्रा f. somnus.
निधन m. n. interitus, mors.
निधान n. receptaculum, thesaurus.
निनर्तिष des. ex rad. नृत्.

निबन्ध् IX P obligare, ligare.

निभृत pp. depositus, secretus.

निमग्न pp. submersus.

निमित्त n. signum, causa.

नियत pp. cohibitus, sedatus.

नियुज् VII P Ā alligare, iubere.

नियोग m. praeceptum iussum.

नियोजय (caus. ex rad. नियुज्)
incitare, urgere.

निरीक्ष् adi. non agens, indiffe-
rens.

निरुज् adi. sanus.

निर्गम् I P egredi.

निर्गुण् adi. malus.

निर्घात m. destructio.

निर्दय् adi. non misericors.

निर्भर adi. nimius.

निर्मथ् (°मन्थ्) IX P agitare.

निर्मथन n. idem ac मथन.

निर्मित pp. aedificatus, formatus.

निर्वप् I P offerre, aspergere.

निर्वात adi., m. vento impervius.

निर्वीर्य् adi. viribus carens.

निर्वोह् (nomen agentis ex निस्
+ वक्) m. qui aufert, auferens.

निवस् I P habitare.

निवक् I P ferre, portare.

निवह् m. multitudo.

निवारित pp. impeditus.

निवार्य pfp. impediendus.

निवास m. habitatio.

निविद् II P communicare, referre.

निवृत् I Ā reverti, redire, cessare.

निवेदित pp. manifestatus, com-
municatus.

निवेद्य pfp. communicandus.

निश् vel विशा f. nox.

निशीय m. media nox.

निश्चल adi. immobilis.

निश्चि III, V P cogitare, statuere.

निष्पाद्य (caus. pass. ex rad. निष्
+ पद् I P) constitui, praesentari.

निषिद्ध pp. prohibitus, vetitus.

निस्तीर्ण pp. egressus, liberatus.

निकृन् II P necare.

निःसृ I P exire, proficisci.

नी I P Ā ducere.

नीच adi. vilis.

नीचैस् indecl. deorsum, submissa voce.

नीड m. n. nidus.

नीति f. civilis prudentia, doctrina politica, mores.

नीर n. aqua.

नील adi. niger.

नीवार m. oryza silvestris.

नूनम् fortasse, sane, nunc.

नृत् IV P saltare.

नृष m. rex.

नृपति m. rex.

नेत्र n. oculus, funiculus.

नेनेञ् (°निञ्) int. ex rad. निञ्.

प

पङ्क adi. coctus, maturus.

पक्षात् m. ultima dies lunae novae vel plenae.

पञ्चतपस् adi. exercens poenitentiam quinque ignium.

पटल n. velum.

पठनीय pfp. recitandus.

पणि m. impius homo, Paṇi.

पत् I P cadere, volare.

पति m. dominus, maritus (irreg.).

पत्नी f. domina.

पत्र n. folia, folium.

पद् m. n. pes, passus.

पद्म n. lotus.

पन्थन् (पथि पथ्) m. via (irreg.).

पयस् n. lac, aqua.

पयोधि m. oceanus.

पर n. summum; m. alius, hostis; adi. alienus, hostilis, superior.

परत्तप m. hostium tormentator.

परम adi. maximus, summus.

परमात्मन् m. summus Spiritus.

पराङ्मुख adi. aversus, contrarius.

परामृश् VI P tangere, palpare.

परायणा n. maximus finis, summum obiectum.

परिच्छद् m. domesticae res; patrimonium.

परिच्छेद्य pfp. existimandus.

परिणी I P uxorem ducere.

परितृप् I P satiari, gaudere.

परितोषणा n. satisfactio, gratificatio, merces.

परितोषय (caus. ex rad. परितुष् IV P) exhilarare.

परित्यज् I P relinquere, dimittere.

परितृश् I P videre, conspicere.

परिपन्थिन् m., adi. adversarius.

परियुध् IV P impugnare.

परिस्फुरत् ppr. palpitans.

परीष् (परि + इष्) VI P quaerere.

पर्जन्य m. N. pr. Parjanya.

पर्याप्त pp. idoneus, aptus.

पर्युपास् II P colere, venerari.

पर्वत m. mons.

पर्वन् n. certa dies in mense lunari; huius diei sacrificium.

पलाय I A fugere, latere.

पलित n. cani capilli.

पवन m. ventus.

पवित्र adi. purus, sanctus.

पशु m. animal, pecus.

पशुघात m. animalium immolatio.

पशुपति m. cognomen dei Śivae.

पशुबन्धन n. animalis immolatio.

पा II P tueri.

पा I P bibere.

पाणि m. manus.

पात pp. custoditus.

पाताल n. infernus, tartarus.

पात्य caus. pass. ex rad. पत्.

पाद् m. pes, radius.

प्रादप n. arbor.	पिपासु adi. sitiens.
पान n. potus, libatio.	पिप् VII P pinsere, conterere.
पानीय n. aqua.	पीवर adi. pinguis, turgidus.
पाप n. peccatum.	पुंस् (पुमांस् पुम्) m. vir (irreg.).
पाप adi. malus.	पुच्छ n. m. cauda.
पापचर्य m. peccator.	पुण्य adi. purus; n. virtus, meritum.
पापयोनि adi. malae originis, ignobilis.	पुण्यकर्तृ adi. pius, sanctus.
पार m. ripa ulterior, opposita.	पुत्र m. filius.
पारय caus. ex rad. पृ III P.	पुत्रक m. filiolus, puer.
पारितोषिक n. merces, donum.	पुत्रता f. filiatio.
पार्थिव m. princeps.	पुनरुक्ति f. multiloquium.
पार्श्वेन iuxta, prope.	पुनर्जन्मन् n. iterata nativitas, metempsychosis.
पालन n. tutela, praesidium.	पुर n. (पुर f.) urbs; adi. plenus.
पालय (caus. ex rad. पा II P) ser- vare, tueri.	पुरतस् coram, ante.
पावक adi. purificans; m. ignis.	पुरा olim.
पावन idem ac supra, sed n. puri- ficatio, lustratio.	पुराण adi. antiquus, pristinus.
पितृ m. pater; dual. parentes.	पुराण n. Purāna (poēmata).
पितामह m. avus.	पुरुष m. vir, homo.
	पुरोडाश m. offa sacrificalis.
	पुष् IX P nutrire.

पुस्तक n. m. liber.

पू IX P Ā purificare.

पूजार्ह् adi. venerandus.

पूतपाप adi. a peccato purificatus.

पूर (caus. ex rad. पू X P Ā) implere.

पूर्ण pp. plenus, repletus.

पूर्व adi. prior, orientalis.

पूषन् N. pr. Pūṣan.

पृ III P traicere, salvare, implere.

पृतक्क n. singularitas, distinctio.

पृथा f. N. pr. Prithā (= Kuntī).

पृथिवी f. terra.

पृथिवीराज m. N. pr. Prithivīrāja.

पृष्ठ n. dorsum, tergum.

पौर्णमास adi. ad plenilunium pertinens; m. plenilunii ritus; n. plenilunium.

पौलस्त्य m. N. pr. Paulastya.

प्रकृति f. natura.

प्रक्रम् I P Ā incipere.

प्रक्षल् X P Ā lavare, abstergere.

प्रक्षालक adi. lavans.

प्रगे mane, primo mane.

प्रच्छ् VI P interrogare, rogare.

प्रजा f. creatura, proles (pl. subditi).

प्रज्ञ् adi., m. doctus, sapiens.

प्रज्ञा f. scientia.

प्रणाम् I P revereri, venerari.

प्रणय m. benevolentia, amor.

प्रणश् IV P perire.

प्रणिपत् I P procidere, prosterni.

प्रति cum acc.: quoad, versus.

प्रतिग्रह् m. favor, donum, gratia.

प्रतिज्ञा IX Ā pro certo habere, consentire, polliceri, confiteri.

प्रतिपद् IV Ā nancisci, assequi.

प्रतिभाष् I Ā respondere.

प्रतिवस् I P habitare.

प्रतीक्ष् (प्रति + ईक्ष्) I Ā expectare.

प्रत्यक्ष् adi. visibilis, clarus, evidens.

प्रत्यक्षस् coram.

प्रत्यक्ष् adi. occidentalis.

प्रत्यय m. fiducia, experimentum.	प्रयाच् I P Ā poscere, petere.
प्रत्याख्या II P repellere, repudiare.	प्रत्य m. dissolutio, interitus.
प्रत्युत e contra.	प्रवच् II P describere, declarare.
प्रदा III P Ā donare.	प्रविभाग m. separatio, distributio.
प्रपदैस् extremis pedum digitis.	प्रविश् VI P intrare.
प्रपन्न pp. inclinatus, confugiens.	प्रश्न m. interrogatio.
प्रबुद्ध pp. experrectus.	प्रसादय (caus. ex rad. प्रसद् I P)
प्रभव m. ortus, origo.	precari, propitiare.
प्रभविष्णु adi. eximius, augustus.	प्रसुप्त pp. somno captus.
प्रभाते primo mane, diluculo.	प्रस्था I P proficisci, procedere.
प्रभाव m. robur, maiestas, gloria.	प्रस्थापय caus. ex rad. प्रस्था.
प्रभु m. dominus, rex.	प्रहृस् I P subridere.
प्रभूत adi. frequens, multus.	प्रागजन्मन् n. anterior nativitas.
प्रभृति f. initium; in f.c. « inde a ».	प्राङ्गण n. aula.
प्रमदा f. mulier, puella.	प्राज्ञ adi., m. doctus, sapiens.
प्रमाणा m. mensura, iudicium.	प्राञ्च adi. orientalis.
प्रमुखे coram, in conspectu.	प्राण m. spiritus (pl. vita).
प्रमुच् I P liberare.	प्राणसम adi. tanquam vita carus.
प्रयतात्मन् adi. pietate flagrans.	प्राणिन् m. animans, homo.
प्रयम् I P donare (प्रयच्छति).	प्रातर mane.
प्रया II P progredi, procedere.	प्रादुस् palam, manifesto.

प्राप् V P consequi, adipisci.

प्राप्ति f. consecutio, adeptio.

प्रायश्चित्त n. poenitentia, expiatio.

प्रारम्भ I P Ā incipere.

प्रार्थ् X Ā rogare, petere.

प्रार्थन n. desiderium, postulatio.

प्रार्थना f. precatio, postulatio.

प्रार्थनावक् adi. gratias largiens.

प्राक् (defect.) dixit.

प्रिय adi. carus.

प्रियवादिन् adi. suavidicus.

प्रीति f. amor, gaudium.

प्रीयमाण adi. amatus, laetus.

प्रेत्य post mortem (ger. ex प्रे=प्र+इ).

प्रेमकारिन् adi. benefaciens.

प्रेमकृ VIII P. amorem impendere.

प्रेमन् m. n. amor, benevolentia.

फ

फल n. fructus.

फाल m. n. aratrum.

फालकृष्ट adi. culturā productus.

ब

बद्ध pp. ligatus.

बन्ध् (बध्) IX P ligare.

बन्धन n. vinculum.

बन्धु m. cognatus, amicus.

बल n. m. vis.

बलवत् adi. fortis, potens.

बलि m. oblatio, cibus; N. pr. Bali.

बली (बलि) f. ruga.

बहिस् extra.

बहु adi. multus.

बहुव n. multiplicitas.

बहुधा multifariam, multoties.

बहुविध adi. multiplex.

बाध् I Ā opprimere, vexare.

बाल m. puer.

बालक m. puerulus.

बाल्य n. pueritia.

बाहु m. armus, brachium.

बिन्दु m. gutta.

बुद्ध m. Buddha (pp. ex rad. बुध्).

बुद्धि f. intelligentia, prudentia.
 बुद्धिमत् adi. prudens, astutus.
 बुद्धिरहित adi. amens, stultus.
 बुध् I P Ā scire, intelligere, exper-
 gefieri.
 बुध m., adi. sapiens, doctus.
 बुभुक्षा f. fames.
 बुभुक्षु adi. esuriens.
 ब्रह्मचर्य n. castimonia; prima
 vitae brahmanicae periodus.
 ब्रह्मण्य adi. pius.
 ब्रह्मदत्त m. N. pr. Brahmadatta.
 ब्रह्मन् m. Brahma.
 ब्राह्मण m. brahmanus (brāhma-
 nus).
 ब्रू II P Ā dicere.

भ

भक्त m. pius, devotus.
 भक्ति f. devotio.
 भक्ष् X P vorare.

भक्ष्य n. cibus.
 भगव m. idem ac भगवत्.
 भगवत् m. venerabilis, beatus,
 summum Numen.
 भग्न pp. ruptus.
 भग्न I P Ā dividere, venerari.
 भङ्ग VII P destruere, confringere.
 भद्र adi. bonus, faustus.
 भय n. metus, timor, terror.
 भरतखण्ड n. Indiae pars: *Bha-
 ratakhanda*.
 भर्ग m. cognomen Çivae et Brahmae.
 भर्तृ m. maritus, dominus.
 भव m. exsistentia, ortus.
 भवन n. palatium, domus.
 भवत् ppr. (ex rad. भू) exsistens;
 reverentiae causā pro « tu » (cum
 verbo in 3^a p. s.).
 भस्मन् n. cinis, sacer cinis.
 भानु m. splendor, lux, sol.
 भानुमत् adi. splendens; m. Sol.

भार m. onus, pondus.	भूतभावन m. creaturarum effector.
भारत m. N. pr. Bharatae proles (Arjuna); n. India.	भूतभृत् adi. creaturas sustentans.
भार्या f. uxor.	भूतल n. terrae superficies.
भाव m. exsistentia, conditio.	भूतस्थ adi. in creaturis manens.
भाष् I Ā loqui, alloqui.	भूतेज्य adi. creaturis sacrificans.
भाषा f. sermo.	भूपति m. terrae dominus.
भास्वत् adi. splendens.	भूमि f. terra.
भिच् I Ā mendicare.	भूयस् ind. amplius, iterum.
भिक्तु m. mendicus (Bhikṣu).	भूषित pp. ornatus.
भी III P reformidare, timere.	भूस्तृणा m. herbae genus: <i>bhustrina</i> .
भीत pp. territus, pavidus.	भृ I P Ā, III P ferre.
भीति f. metus, timor.	भृगुपति m. N. pr. Bhrigupati.
भीरु adi. timidus.	भृङ्ग m. apis nigra.
भीष्म m. N. pr. Bhiṣma.	भृतक m. famulus.
भुज् VII P Ā edere, vesci, frui.	भृशम् multum, valde.
भुज् in f. c. qui edit, vescitur.	भैक्ष्य n. eleemosyna.
भुजङ्ग m. serpens.	भो, भोस् heus! o!
भू I P Ā exsistere, fieri, esse.	भोक्तृ m. qui edit, fruitur.
भूगोल n. sphaera terrestris.	भोग m. fructus, cibus, voluptas.
भूत n. creatura, ens, animans.	भौम adi. terrestris.
	भ्रंश n. ruina, interitus.

ब्रष्ट pp. elapsus.

ब्रातृ m. frater.

म

मघ n. donum, opes.

मघवन् N. pr. dei Indræ (irreg.).

मञ्जुषा, मञ्जूषा f. cista.

मणिरत्न n. margarita, gemma.

मति f. mens.

मतिमत् adi. prudens.

मत्त pp. inebriatus.

मत्परायणा adi. mihi deditus.

मत्स्थ adi. in me stans.

मत्स्य m. piscis.

मथन n. agitatio.

मद्विध adi. mihi par, mihi similis.

मधु n. mel; adi. dulcis.

मधुसूदन m. N. pr. Viṣṇu.

मध्ये in medio, inter.

मन् IV, VIII Ā putare, cogitare.

मनस् n. animus, cor.

मनुष्य m. homo.

मनोरथ m. desiderium, cupido.

मतव्य pfp. cogitandus, habendus.

मन्त्र m. hymnus, consilium.

मन्त्रित pp. (ex rad. मन् X P Ā)
deliberatus.

मन्थ् (मथ्) I, IX P agitare.

मन्थन् (मथि मथ्) m. rutabulum,
rudis (irreg.).

मन्दम् parum, paulatim.

मन्दर N. pr. Mandara (mons).

मय in f. c. factus ex, constans ex.

मरुत् m. ventus; pl. m. Marutes.

मर्त्य adi. mortalis; m. homo.

महत् adi. magnus.

महर्षि m. magnus vates.

महातपस् m. N. pr. Mahātapa.

महात्मन् adi. magnanimus.

महानुभाव adi. venerandus, po-
tens.

महाबल adi. magnam vim habens.

महाभाग adi. felicissimus.

महिम्न m. magnitudo.

मही f. terra.

महेश्वर m. magnus dominus.

महौजत् adi. magnum robur habens.

मा ne (cum imperat.).

मा II P, III, IV Ā metiri.

मांस n. caro.

माघमास m. mensis Māgha.

मातृ f. mater.

मातृवत् tanquam mater.

मात्र n. (मात्रा f.) mensura, metries; in f. c. tantummodo, solum.

मात्रास्पर्श m. contactus obiectuum sensibilium.

माधुर्य n. dulcedo.

मान n. honor.

मानुष adi. humanus; m. homo.

मामक adi. meus.

मारय caus. ex rad. मृ.

मार्ग I P, X P Ā quaerere, venari.

मार्ग n. via.

मार्गार्ध n. m. medium viae.

मार्ज् (मृज् II P) X P Ā conspergere, abstergere, illinere, purificare.

मार्जार m. feles.

माला f. माल्य n. corona.

मितलोक adi. mundum metiens.

मित्र n. amicus.

मित्रशर्मन् m. N. pr. Mitraçarman.

मियस् una simul, vicissim, secrete.

मियुन n. par animantium, unio.

मिलित pp. occurrens, obviam veniens.

मीन m. piscis.

मुक्ति f. salus, liberatio, beatitudo.

मुख n. os — oris.

मुखस्थ adi. in ore stans, oralis.

मुच् VI P Ā solvere, dimittere, liberare.

मुद् I Ā laetari.

मुद् f. gaudium.
 मुनि m. eremita, vates.
 मुमूर्ष des. ex rad. मृ.
 मुमूर्षु adi. moriturus, mori cupiens.
 मुक् IV P turbari, mente capi.
 मूढ pp. (ex rad. मुक्) stultus, fatuus.
 मूर्ख m., adi. stultus.
 मूर्क्य (caus. ex rad. मुक्-मूर्क् I P)
 conturbare, stupefacere.
 मूर्ति f. corpus.
 मूषिक m. mus.
 मृ VI Ā (Perf. Aor. Fut. P.) mori.
 मृग m. animal.
 मृत्यु m. f. mors.
 मृदु adi. mollis.
 मेदिनी f. terra.
 मेधाविन् adi. callidus, peritus.
 मेध्य adi. purus, sacrificialis.
 मैत्र adi. benignus, amicabilis.
 मोघ adi. vanus, irritus.
 मोक्ष I P, X P Ā liberare.

मोक्ष m. liberatio.
 मोक् m. turbatio.
 मोक्न n. turbatio, fascinatio.
 मोहन् adi. fascinans.
 मौलि m. caput, tiara, cincinnus.
 म्लेच्छ m. barbarus.

य

यज्ञ I P Ā sacrificare.
 यज्ञमान m. qui offert hostiam pro
 sacrificio.
 यज्ञिन् adi. colens, venerans.
 यज्ञस् n. sacra formula; Yajur veda;
 (nomen secundi Vedae).
 यज्ञ m. sacrificium.
 यत् I Ā niti, studere, operam dare.
 यतस् quia, quoniam.
 यति m. anachoreta.
 यत्र ubi.
 यथा sicut, quo, quomodo.
 यथासुखम् ad libitum, feliciter.

यदहो age!

यदा quando.

यद्वा, यद्वा utrum an.

यम् I P concedere, refrenare.

यमुना f. Yamunā (flumen).

यवागू f. hordei pulmentum.

या II P incedere, ire.

याच् I Ā (P) postulare, flagitare.

यावत् quatenus, quamdiu, quoties,
dum, quum, donec.

यु IX P Ā coniungere.

युक्त pp. (ex rad. युञ्) defixus in
meditatione, intentus meditationi,
conveniens, coniunctus.

युक्ति f. unio, coniunctio.

युञ् VII P Ā iungere, intendere,
se colligere; Ā uxorem ducere;
pass. convenire.

युत pp. praeditus, coniunctus.

युध् IV Ā (P) pugnare, expugnare.

युधिष्ठिर N. pr. Yudhiṣṭhira.

यूप m. columna sacrificalis.

योक्त n. ligamen, vinculum.

योग m. unio, devotio, Yoga.

योगक्षेम m. securitas.

योगतस् rite, convenienter.

योगिन् m. poenitens, Yogi.

योजन n. octo milia passuum : yo-
jana.

योधय (caus. ex rad. युध्) impu-
gnare.

योनि m. f. uterus.

यौवन n. iuventus.

यौवनगोचर adi. iuventute con-
spicius.

र

रक्ष् I P protegere, custodire.

रक्षस् n. Rakṣasa (daemon).

रक्षा f. defensio, custodia.

रक्षितृ m. tutor, defensor.

रक्षिन् m. custos.

रक्ष्य pfp. (ex r. रक्ष्) protegendus.	रुद्र m. N. pr. Rudra; pl. Rudrae.
रघु m. N. pr. Raghu.	रुध् VII P Ā impedire, arcere.
रजक m. lavator.	रुधिर n. sanguis.
रणा m. n. pugna.	रुधिरसन्दिग्ध adi. cruore pollutus.
रति f. voluptas.	रूप n. forma, pulchritudo.
रत्न n. margarita, gemma.	रूपक m. n. nummus.
रथ m. currus.	रूपिन् adi. pulcher, formosus; in f. c. formam habens.
रमणीय adi. iucundus.	रेणु m. f. pulvis.
रस m. sapor, succus.	
रक्ष् secrete.	
राक्षस (idem ac रक्षस्); adi. dae- moniacus; rakṣasarum naturam habens.	ल
रागसंयोग m. colorum compositio.	लक्ष्मी f. N. pr. Lakṣmī.
राघव m. Raghu's proles (Rāma).	लगुड m. fustis.
राजन् m. rex.	लग्न pp. (ex rad. लग्) adhaerens.
राज्य n. regnum.	लभ् I Ā adipisci, obtinere.
राम m. N. pr. Rāma.	ललाट n. frons, -tis.
रास m. Kriṣṇae festivitas.	लवणा n. sal.
रुच् I Ā placere, gaudere.	लालस adi. cupidus, avidus, intentus.
रुजा f. morbus, excruciatio.	लिख् VI P scribere, incidere.
	लिङ्ग n. signum.
	लिप् VI P Ā polluere, ungere.

लीन pp. adhaerens, resolutus, ex-
stinctus.

लू IX P Ā abscindere.

लेख्य caus. ex rad. लिख्.

लोचन n. oculus.

लोभ m. cupiditas.

लोमन् n. pilus, capillus.

लोह n. m. ferrum.

व

वच् II P dicere.

वणिज् m. mercator.

वत्स m. puer, pullus.

वद् I P loqui.

वद् in f. c. loquens.

वध् I P (defect.) occidere, ferire.

वध m. supplicium, mors.

वधू f. mulier.

वध्यभू f. locus publici supplicii.

वनचर m., adi. silvicola (saltuarius).

वन्द I Ā laudare, salutare.

वपुस् n. corpus, pulchritudo.

वम् I P vomere.

वर adi. eximius, excellens; m. do-
num, munus, electio.

वरद् adi. munificus, benevolus.

वर्चस् n. vigor, splendor.

वर्त्मन् n. semita, via.

वर्धय (caus. ex rad. वृध्) augere.

वर्मन् n. lorica, defensio, protectio.

वर्ष m. n. annus, pluvia.

वर्षा f. pluvia, imber.

वश् II P desiderare.

वश m. n. voluntas, desiderium.

वस् I P habitare.

वस् II Ā sibi induere.

वसन n. vestis, domicilium.

वसु n. divitiae; pl. N. pr. Vasues.

वस्त्र m. n. vestis.

वक् I P Ā vehere.

वक्त्र n. rates, cymba.

वा vel.

वाक्य n. sermo.

वाच् f. vox, verbum.

वाच्य adi. vituperabilis.

वाण m. sagitta.

वात m. ventus, halitus.

वानप्रस्थ m. anachoreta.

वानर m. simius.

वामन m. nanus.

वायु m. ventus, halitus.

वारि n. aqua.

वारुण adi. Varunae consecratus.

वारुणी f. sidus lunare.

वासत adi. vernus.

वासवेश्मन् n. interior pars domus.

वासुकि m. Vāsuki (rex serpentum).

वाहिनि f. rivus, agmen.

विकल adi. non integer, non sanus.

विक्रमण n. m. passus (tres passus Viṣṇi).

विघ्न m. n. impedimentum.

विचक्ष् II Ā narrare.

विचि V P Ā investigari, quaerere.

विचित् X P cogitare.

विचेतस् adi. amens, fatuus.

विञ् VI Ā agitare, terrere.

विज्ञिज्ञास des. ex rad. विज्ञा.

विज्ञा IX P Ā cognoscere, intel-
ligere.

विज्ञान n. distinctio, cognitio hu-
mana (ज्ञान cognitio divina).

विज्ञाप् pp. edoctus.

विडाल m. feles.

वितृ I P dare, concedere.

वित्त n. divitiae.

विद् II P novisse, cognoscere.

विद् IV Ā esse, exsistere.

विद् VI P Ā invenire, adipisci.

विद्ध pp. ictus, vulneratus.

विद्या f. scientia.

विद्वास् ppf. (°द्वत् °दुष्) sapiens.

विधा III P Ā iubere, statuere.

विधान n. regula, praescriptum.

विधि m. norma.

विधिपूर्वकम् iuxta normam.

विधिवत् rite.

विधुर adi. turbatus, miser, hostilis;

n. timor, anxietas.

विधेय adi. docilis.

विनता f. N. pr. Vinatā.

विना sine (acc. vel instr.).

विनाश m. interitus.

विपरिवृत् I Ā se volutare.

विपरीत pp. contrarius, oppositus.

विपाक m. maturitas.

विपिन n. silva.

विपिनाय den. ex विपिन.

विपुल adi. magnus.

विप्र m. sacerdos, cantor.

विबुध m. magister, immortalis,
deus.

विभव m. potestas, magnanimitas,
ingenium.

विभावसु adi. splendens; m. sol.

विभेत् adi. scissor, sector.

विमुक्ति f. liberatio.

विमुच् VI P Ā liberare, solvere.

विमृश् VI P tangere, percipere.

विरम् I P (Ā) desinere, silere.

विलय m. finis, destructio, mors.

विवदमान ppr. disputans.

विवाह m. matrimonium.

विविदिष des. ex rad. विद्.

विवृ V, IX P Ā aperire, revelare.

विश् VI P ingredi, penetrare.

विशद adi. albus, candidus.

विशाल adi. magnus.

विशालाक्ष adi. pulchros oculos
habens.

विशिष्ट pp. praestans, excellens.

विशुद्ध pp. purissimus, honestis-
simus.

विशेषेण praecipue.

विश्रुत pp. inclitus, clarissimus.

विश्व adi. omnis; n. universum.

विश्वतोमुख	adi. omnifrons, -tis.	वृक	m. lupus.
विश्वसृज्	m. adi. universi creator.	वृक्ष	m. arbor.
विश्वास	m. fiducia.	वृज्	II Ā, VII P vitare, praetermit- tere.
विष	m. n. virus.	वृत्	I Ā esse, versari.
विषम	adi. inaequalis; n. pericu- lum, res adversae.	वृत्तात्	m. eventus, res gesta.
विषीदत्	ppr. depressus.	वृत्ति	f. vivendi, agendi ratio.
विष्णु	m. N. pr. Viṣṇu deus (Viṣṇu).	वृत्रहन्	m. Vritrae occisor (Indra).
विसृज्	VI P dimittere, emittere.	वृद्ध	m., adi. senex, venerandus.
विस्मृत	pp. oblivioni datus.	वृध्	I Ā crescere.
विकृग	m. avis.	वृष्	I P pluere.
विकृा	III P derelinquere.	वृष्टि	f. pluvia.
विक्रीन	pp. (ex rad. विकृा III P) derelictus, privatus.	वृष्टिमत्	adi. pluviosus.
विकृ	I P degere, gaudere, mutare.	वेदना	f. dolor, cruciatus.
वीज	n. semen.	वेधस्	m. creator (Brahma).
वीर	m. heros, vir.	वेश्मन्	n. habitatio.
वीतराग	adi. a passionibus liber.	वैखानसमत	n. leges anachoretarum praescriptae.
वीर्यवत्	adi. fortis, efficax.	वैतान	adi. sacrificialis, ex igne sa- crificii; n. oblatio, ritus sacrificialis.
वृ	I, V, IX P Ā eligere, tegere, ex- poscere (uxorem), impedire.	वैतानिक	n. oblatio tribus ignibus.

वैर n. discordia.

वैश्य m. Vaiçya, vir tertii ordinis.

व्यक्त pp. clarus, manifestus.

व्यञ्जन n. condimentum.

व्यतिरिच् pass. excellere.

व्यतीत pp. praeteritus.

व्यथ् I Ā perturbari.

व्यथय (caus. rad. व्यथ्) agitare.

व्यपाश्चि I P confugere.

व्यर्थ adi. vanus.

व्यवसित pp. certus, susceptus.

व्याघ्र m. tigris.

व्याघ्रता f. tigris natura.

व्याध m. homo vilis, venator.

व्याधित adi. infirmus.

व्यापादन n. destructio, occisio.

व्यापादय (caus. ex rad. व्यापद्

IV Ā) occidere.

व्यूक् I P distribuere, disponere.

व्रत m. n. votum, devotio; in f. c. de-
votus.

श

शंस I P laudare.

शक् V P posse.

शकुन्तला f. N. pr. Çakuntalā.

शक्तितस् pro viribus.

शक्य possibilis, potens.

शक्र m. Çakra (Indra).

शङ्का f. dubium.

शङ्कर m. N. pr. Çankara (Çiva).

शङ्ख (शंख) m. n. concha.

शतकृत्वस् centies.

शत्रु m. inimicus, hostis.

शनैस् lente, tarde.

शप् I, IV P Ā maledicere.

शम् IV P placari, extinguere.

शमय caus. ex rad. शम्.

शयन n. cubile.

शर m. sagitta.

शरण n. protectio, refugium.

शरीर n. corpus.

शरीरिज् adi. ex, in corpore natus.

शरीरिन्	adi. corpore praeditus; m. homo, animal, anima.
शश	m. lepus.
शशिन्	m. luna.
शस्त्र	n. arma, telum.
शाक	n. m. herba.
शाखा	f. ramus, sectio.
शांत	m. quietudo, tranquillitas.
शान्ति	f. pax, quies.
शारद	adi. autumnalis.
शार्ङ्गिन्	m. arcitenens; Viṣṇu vel Çiva.
शार्ङ्गल	m. tigris.
शाल्मली	f. çalmali (arbor).
शावक	m. pullus, catulus.
शाश्वत	adi. aeternus, perpetuus.
शास् II P	regere, punire, iubere, docere.
शासनीय	pf. puniendus.
शास्त्र	m. magister, corrector.
शाम्	n. liber, sacer. tractatus.
शिद्	I Ā discere (docere).
शिवर	m. n. cacumen.
शिग्रुक	m. herbae genus.
शियिल	adi. laxus, relaxatus.
शियिलय	den. ex शियिल.
शिन्ना	f. lapis, vena.
शिव	m. N. pr. Çiva.
शिशिर	m. n. frigus.
शीघ्र	adi. celer.
शीत	adi. frigidus, m. n. frigus.
शीर्ण	pp. contractus, ruptus.
शुक्ल	adi. albus; m. dimidia pars mensis lunae crescentis.
शुच्	I P dolere.
शुद्ध	adi. purus.
शुभ	adi. splendidus.
शुष्कवत्	adi. aridus.
शूद्र	m. Çudra, homo quarti ordinis.
शूल	m. n. hasta, veru.
शृङ्ग	n. cornu, cacumen, summitas.
शेष	adi. reliquus, alius.

शोषय (caus. ex rad. शुष् IV P)

siccare.

शमश्रु n. barba.

श्याल m. levir.

श्रद्धा III P fidem dare.

श्रद्धामय adi. fide praeditus.

श्रद्धावत् adi. fidem habens, credens.

श्रम m. labor.

श्री f. Dea Laksmi, fortuna, felicitas.

श्रीमत् adi. gloriosus.

श्रु V P Ā audire.

श्रुति f. revelatio (libri sacri).

श्रेयांस् potior, melior.

श्लेष्मातक m. planta quaedam.

श्वन् (श्वान् शुन्) m. canis (irreg.).

श्वशुर m. socer.

श्वसित n. suspirium.

श्यापद् m. bestia fera, rapax.

ष

षट्कर्ण adi. sex aurium.

स

स° in i. c. cum.

संया II P adire, proficisci, conve-
nire.

संयोजित pp. collectus.

संराज् m. imperator, rex.

संवर्धित pp. nutritus.

संविभागिन् pp. particeps.

संसर्ग m. consociatio, coniunctio.

संसार m. samsāra (indefinitus vi-
tarum cyclus).

संस्कार m. ritus sacer.

संस्तव m. familiaritas, laus.

संहर्तृ m. destructor.

संहित pp. coniunctus, praeditus.

संह I P retrahere.

सख idem ac सखि in f. c.

सखि m. amicus (irreg.).

सख्य n. amicitia.

सङ्काश adi. (in f. c.) similis.

सङ्ग्रह n. proelium.

सङ्गम् I P Ā misceri, confluere.	सद्यस् statim, moniento.
सङ्गृह् IX P Ā capere, sumere.	सनातन adi. sempiternus.
सङ्ग्राम m. proelium, certamen.	सन्त्यज् I P derelinquere.
सचिव m. comes, consiliarius.	सन्धि m. compositio, pax.
सजीव adi. vivens, vivus.	सन्निधान n. propinquitas.
सञ्चि V P Ā coacervare.	सन्निवृत्ति f. reditus, cessatio.
सञ्चय m. collectio, acervus.	सन्त्यास m. renunciatio, abdicatio.
सञ्चयिक adi. habens, colligens	सप्रत्यय adi. confidens, securus.
victualia.	सभा f. coetus.
सञ्चारय (caus. ex rad. सञ्चर् I P)	सम adi. aequalis.
communicare, transmittere.	समक्षम् coram.
सतत adi. aeternus.	समदर्शिन् adi. qui idem reputat.
सतर्क adi. prudens.	समम् cum.
सत्त्व n. animal, homo, animus, sub-	समर्पित pp. (caus. ex rad. समृ =
stantia, realitas.	सम् + ऋ) fixus, traditus.
सत्वर adi. celer.	समा f. annus; (indecl. cum).
सत्य n. veritas, bonitas.	समागम m. occurus, adventus.
सद् I P (सीद्) sedere, tabescere.	समाचर् I P Ā agere, peragere.
सदय adi. misericors.	समादा III P Ā accipere, sumere.
सदा semper.	समायुक्त pp. praeditus.
सद्वान् n. domus.	समारुह् I P ascendere.

समारोपय caus. ex rad. समा-

रक्.

समालोच I Ā considerare.

समावत् I P commorari.

समाश्रि I P Ā confugere.

समुद्भूत pp. exortus.

समुद्यत pp. aggressus, adortus.

समुपस्था I P Ā adire, adstare.

सम्पर्क m. societas, conctatus.

सम्पिष्ट pp. contritus.

सम्प्रधृ X P deliberare, considerare.

सम्भूत pp. factus, exortus.

सम्मत् pp. (ex rad. सम्मन्) probatus.

सम्मूढ pp. turbatus, confusus.

सम्यक् recte.

सरल adi. rectus, candidus.

सरित् f. rivus, flumen.

सर्ग m. emissio, creatio.

सर्प m. serpens.

सर्व adi. omnis, totus.

सर्वग adi. omnipenetrans.

सर्वज्ञ adi. omniscius.

सर्वज्ञपभाज् adi. omnibus formis praeditus, omniformis.

सलिल n. aqua (mare).

सवन n. ablutio (quae religionis causa ter in die fit).

सवितृ N. pr. Savitar (Sol).

सव्यथ adi. vexatus, moestus.

सक् I Ā sustinere, perferre.

सक् una cum.

सक्ता subito.

सकस्र n. mille.

सकस्रकिरणा m. mille radios habens (Sol).

सकाय m. comes, amicus.

सागर m. oceanus.

साङ्ख्य m. n. Sāṅkhya (philosophica doctrina).

साधु m. sanctus, Sādhu; adi. bonus.

साध्य pl. m. Sādhyae (genii quidam).

साध्य pfp. (rad. साध्) demonstra-	सुवर्ण m. n. aurum.
bilis, probandus, demonstrandus.	सुसुखम् feliciter.
सायन्त्य n. conditio aemulae uxoris	सुहृद् m. amicus.
(polygamia); m. eiusdem filius.	सू II, IV Ā edere, generare.
सामन् n. cantus; Sāmaveda (no-	सूकर m. aper.
nien tertii Vedae).	सूक्त n. hymnus.
सायम् vespere.	सूत pp. genitus (filius).
सार m. (n.) essentia, substantia.	सूद m. cocus.
सिद्ध pp. perfectus.	सूनु m. filius.
सीता f. N. pr. Sītā.	सूर्य m. Sol.
सीमन् f. (m. n.) limes.	सृज् VI P emittere, creare.
सु° = सु, praemittitur nominibus si-	सृष्टि f. creatio.
gnificans «bonum», «pulchrum».	सेना f. exercitus.
सुख n. felicitas.	सेव् I Ā colere, honorare.
सुत pp. filius, genitus.	सैनिक m. miles.
सुदुष्कर adi. maxime arduus.	सैन्य n. exercitus; m. miles.
सुन्दर adi. pulcher.	सोम m. nectar: soma; Soma (deus).
सुपर्ण adi. bene alatus.	सोमपा m. adi. somam bibens.
सुमनस् n. f. flos.	स्कन्द्य caus. (r. स्कन्द) negligere.
सुमनस् adi. benignus.	स्कन्ध m. humerus; स्कन्धे कृ hu-
सुर m. deus, pl. Caelites.	meris imponere.

स्तन m. pectus.

स्तम् (स्तम्भ्) V, IX P fulcire.

स्तु II P Ā laudare.

स्तृ V (स्तृ IX) P Ā sternere.

स्तेन् X P Ā furari; vel den. ex seq.

स्तेन m. fur.

स्तोत्र n. hymnus, laus.

स्त्री f. mulier.

स्था I P stare, morari, adesse.

स्थाणु adi. firmus, stans.

स्थाणुव n. firmitas.

स्थान n. actio standi, conditio.

स्थापय caus. ex rad. स्था.

स्थाप्य pass. caus. ex rad. स्था.

स्थाविर n. senectus.

स्ना II P se lavare.

स्नातक m. brahmanus qui primam
periodum vitae religiosae perfecit.

स्नापय caus. ex rad. स्ना.

स्नेह m. amor.

स्पर्धिन् adi. aemulus, adversarius.

स्पृहा f. cupiditas.

स्पृष्ट्य pfp. (ex rad. स्पृश्) tan-
gendus.

स्फटिक m. crystallus.

स्मर m. memoria.

स्मृ I P recordari.

स्मृति f. traditio, memoria.

स्रज् f. corona.

स्रष्टृ m. creator.

स्व suus, in i. c. pro omnibus per-
sonis.

स्वन m. sonus, strepitus.

स्वप् II P dormire.

स्वप्न m. somnus, somnium.

स्वर् indecl. caelum.

स्वर्ग m. paradusus, caelum.

स्वल्प adi. parvus, minimus, nul-
lius momenti.

स्वस्ति salus! felicitas!

स्वातन्त्र्य n. sui arbitrium.

स्वामिन् m. dominus.

क

क quidem.

कूठविद्या f. peculiaris meditandi
scientia: Haṭhavidya.

कृतद्विष् adi. hostium occisor.

कृतृ m. occisor.

कुरि m. N. pr. Hari.

कूल m. n. aratrum.

कूलधर m. Haladhara «aratriger»
(Balarāma).

कूलकृति f. aratri percussio.

कृविस् n. oblatio, sacrificium.

कृस्त m. manus.

का III P deserere.

कार m. torques, ablatio.

कालकाल n. hālahāla (venenum).

कि enim.

किंस् VII P nocere, laedere.

कित n. bonum, prosperitas.

किरणयकशिपु m. N. pr. Hira-
nyakaṣipu.

कीनकीर्ति adi. gloriā carens.

कुत n. oblatio, sacrificium.

कृति f. oblatio.

कृ I P auferre, eripere, capere.

कृदय n. cor.

कृष्णकिश m. cognomen dei Kṛṣṇae.

कृष्ट pp. gaudens.

केतु m. causa, ratio.

को o!

कृस्व adi. brevis.

क्री III P pudere (pers.).

क्री f. pudor, modestia.

कृ I P Ā (कृत्यति) vocare.

INDEX

Praefatio	PAG. V
PARS I ^A : PHONETICA - MORPHOLOGIA - SYNTAXIS	
Tabula alphabetica	1
De descriptione: vocalium - consonantium. Nexus consonantium .	2
De pronuntiatione - de lectione et accentu	6
Leges phoneticæ: de vocalium gradibus, de consonantibus finalibus, de sonorum classificatione	7
Samdhi regulæ præcipuæ: occursus vocalium in utroque samdhi, diphthongorum occursus, vocalium et consonantium et vice-versa, consonantium inter se, occursus consonantium in samdhi interno (morphologico), processus lingualisationis, de aspiratione	9
Lectio I: de declinatione - prima nominum classis - nomina in -ā masc. et neut. - paradigma - exerc. (1, 2) . .	15
» II: de verbo - de reduplicatione - de augmento - de classibus et coniugationibus - de terminationibus personalibus - tabula terminationum - coniugatio prima - classis prima - exerc. (3, 4)	21
» III: nomina in -ī, ū- masc. neut. fem. - paradigma - exerc. (5, 6)	28
» IV: de ātmanepado - terminationes - paradigma præ. ātman. cl. I ^{ae} - exerc. (7, 8)	32
» V: nomina in -ā, -ī, -ū fem. - paradigma A, B - exerc. (9, 10)	36
» VI: classes IV, VI, X par. et ātmanep. - exerc. (11, 12) .	41
» VII: A) nomina in diphthongum -ai, -o, -au masc. et fem. - paradigma - B) nomina in -r (-ār, -ar, -r vel -ṛ) masc. neut. fem. - paradigma - de adiectivis - exerc. (13, 14) .	44

	PAG.
Lectio VIII: II ^a nominum classis: in consonantem — I ^{us} ordo — nomina monothematica — paradigma I et II — exerc. (15, 16)	51
» IX: de coniugatione secunda — classis secunda — para- digma — exerc. (17, 18)	58
» X: II ^{us} ordo — nomina bithematica — paradigma — exerc. (19, 20)	66
» XI: classis III — paradigma — exerc. (21, 22)	70
» XII: III ^{us} ordo — nomina trithematica — paradigma — exerc. (23, 24)	75
» XIII: classis VII — paradigma — exerc. (25, 26)	79
» XIV: de gradibus comparationis — exerc. (27, 28)	82
» XV: de nominibus irregularibus — exerc. (29, 30)	86
» XVI: numeralia — exerc. (31, 32)	90
» XVII: classis V — paradigma — exerc. (33, 34)	95
» XVIII: de pronominum declinatione — exerc. (35, 36)	98
» XIX: classis VIII — paradigma — exerc. (37, 38)	102
» XX: alia pronomina — exerc. (39, 40)	106
» XXI: classis IX — paradigma — exerc. (41, 42)	110
» XXII: de verbo passivo — exerc. (43, 44)	113
» XXIII: de verbo causativo — exerc. (45, 46)	116
» XXIV: de futuro — exerc. (47, 48)	118
» XXV: de perfecto — perfecta irregularia — perfectum peri- phrasticum — exerc. (49-50)	121
» XXVI: de aoristo — de aoristo optativo — exerc. (51-52)	127
» XXVII: de formis verbi nominalibus: de participiis — de gerundio — de infinito — exerc. (53, 54)	132
» XXVIII: de ceteris verborum derivatorum formis: de verbo intensivo — de verbo desiderativo — de verbo denomina- tivo — exerc. (55, 56)	136
» XXIX: indeclinabilia: adverbia — praepositiones — coniu- ctiones — interiectiones — exerc. (57, 58)	140
» XXX: de vocabulis compositis: dvandva — tatpuruṣa — karmadhāraya — dvigu — bahuvrīhi — avyayibhava — exerc. (59, 60)	144
Syntaxis (appendix)	150

PARS II^a: ANTHOLOGIA

LEXICON LATINO-SANSKRITUM ET SANSKRITO-LATINUM

	PAG.
1. Sententiae	157
2. Kuntis lamentatio (Mahābhārata)	159
3. Karnae deprecatio » »	161
4. Spiritūs aeternitas (Bhagavadgītā)	163
5. Numinis relationes » »	166
6. Ambrosiae origo (Rāmāyaṇa)	170
7. Anachoretæ officia (Mānavadharmasāstra)	173
8. Hymnus in Viṣṇum (Raghuvamṣa)	176
9. Dei Viṣṇu descensus (Gītagovinda)	178
10. Quatuor fratres Brāhmaṇi (Pancatantra)	180
11. Brāhmaṇus et latrones » »	182
12. Amicus fidelis (Kathāsaritsāgara)	183
Gāyatrī. — PATER NOSTER	187
Lexicon latino-sanskritum	188
Lexicon sanscrito-latinum	207

EMENDATIONES

Pag. 19, 21 कामांस्त्य°; 20, 2 नेत्रा°; 35, 5 त्रियान्;
40, 9 कदाचिच्छा°; 49, 27 (81, 11) प्रज्ञा f.; 50, 9 माति°;
56, 13 शत्रौ; 57, 4 क्षत्रिया; 61, 15 आयम्; 64, 13 mulgere;
77, 22 ऽशृण्वन्; 78, 8 सकृ विद्धि; 81, 21 प्रज्ञानाम्; 85, 11 इति
ऋषय°; 94, 9 आचरताम्, 10 रूपकाणां; 97, 17 नयतश्चौ°;
98, 3 त्रिपञ्च; 105, 3 त्वां; 109, 14 प्रक्षाल°; 117, 19 ऽमारयत्;
122, 1 बिभेद् - बिभिद्; 161, 10 प्रणयाच्च; 176, 13 स्फटिकस्य.

Adverte न = मा pag. 27, 2; 69, 1; 105, 1.

